

**Enontekiö
Kilpisjärven yleiskaava**

**YLEISKAAVA-EHDOTUKSEN SELOSTUS
21.05.2021**

Kuva: Lentokuva Vallas Oy

**ENONTEKIÖ
KILPISJÄRVEN YLEISKAAVA
KAAVAEHDOTUKSEN SELOSTUS**

Sisällysluettelo

1.	PERUS JA TUNNISTETIEDOT	3
2.	TIIVISTELMÄ	4
3.	LÄHTÖKOHDAT	
	3.1 Suunnittelutilanne	
	3.1.1 Valtakunnalliset alueidenkäyttötavoitteet	5
	3.1.2 Maakuntakaava	6
	3.1.3 Yleiskaava	9
	3.1.4 Asemakaava	9
	3.2 Luonnonympäristö	10
	3.3 Maisema ja rakentamisen historia	24
	3.4 Arkeologia	40
	3.5 Saamelaiskulttuuri ja poronhoito	49
4.	YLEISKAVAEHDOTUKSEN KUVAUS	
	4.1 Yleiskuvaus	54
	4.2 Yleiskaavan sisällön kuvaus ja esitystapa	54
	4.3 Yleiskaavan aluevaraukset muut merkinnät ja määräykset	55
5.	YLEISKAVAEHDOTUKSEN ARVIOINTI	
	5.1 Vaikutukset maisemaan	59
	5.2 Vaikutukset luontoarvoihin	59
	5.3 Vaikutukset saamelaiskulttuuriin ja poronhoitoon	66
	5.4 Valtakunnallisten alueidenkäyttötavoitteiden edistäminen	68
	5.5 Yleiskaavan sisältövaatimusten täytyminen	69
6.	YLEISKAAVAN TOTEUTUS	70
7.	YLEISKAAVAN KÄSITTELY JA HYVÄKSYMINEN	71

1. PERUS- JA TUNNISTETIEDO

Kaava:

Enontekiön kunta, Kilpisjärven yleiskaava

Kaavan laatija:

Seitap Oy, Aionkatu 1, 96200 Rovaniemi

Kaavan laatija Tapani Honkanen, maanmittausteknikko, YKS 282,

Kaavoituksen vaiheet:

Osayleiskaavoitus kuulutettu vireilletulevaksi 08.03.2012.

Osallistumis- ja arviointisuunnitelma on 12.03.2012 alkaen osallisten nähtävänä Enontekiön kunnan teknisen toimiston ilmoitustaululla ja Enontekiön kunnan internetsivuilla osoitteessa www.enontekio.fi.

Viranomaisneuvottelu järjestettiin 27.03.2012

Valmisteluvaiheen kuuleminen (MRL 62§, MRA 30§) 03.09. - 30.09.2012.

Valmisteluvaiheessa lausunnon antoivat Lapin ELY-keskus, Lapin liitto, Museovirasto, Metsähallitus, Saamelaismuseum Siida ja Saamelaiskäräjät. Mielenkiintoa esittivät Ilmatieteen laitos, Luomus ry ja kaksi yksityistä kuntalaista.

Valmisteluvaiheessa tullut palaute on otettu mahdollisuuksien mukaan huomioon yleiskaavaehdotusta valmisteltaessa.

Yleiskaavaehdotusta valmisteltaessa käydyt neuvottelut ja kaavaehdotuksen esittelyt sekä alueen käyttöä ja tietopohjaa täydentävät selvitykset:

- 6.11.2013 yleiskaavaehdotuksen esittely Kilpisjärven koululla
- 15.12.2016 Enontekiön kunta osti Luontaiselinkeinotilat ELY-keskukselta
- 24.2.2017 neuvottelu ELY:ssä Muotkatakan oikaisusta
- 12.3.2018 raportti Muotkatakan oikaisun Natura-arviointi
- 28.8.2019 kaavaehdotuksen esittely Kilpisjärvellä
- 2020 ELY-keskus luopuu Muotkatakan oikaisusta
- 23.11.2020 evästyskeskustelu kunnanhallituksessa
- 17.12.2020 yleisötilaisuus Kilpisjärvellä
- 26.1.2021 Neuvottelu Metsähallituksen tavoitteista, täydentäviä luontoselvityksiä
- 3.3.2021 Poronhoitolain 53 §:n mukainen neuvottelu osa 1
- 9.3.2021 Saamelaiskäräjälain 9 §:n mukainen neuvottelu osa 1
- 16.3.2021 Poronhoitolain mukainen neuvottelu osa 2
- 15.4.2021 Yleiskaavaehdotuksen saamenkielinen esittely Kilpisjärvellä
- 26.4.2021 Selvitys saamelaiskulttuurista ja poronhoidosta Kilpisjärven yleiskaavan laadintaa varten / Klemetti Näkkäläjärvi
- 3.5.2021 Kilpisjärven yleiskaavoituksen esittely Enontekiön kunnanhallitukselle
- 5.5.2021 Saamelaiskäräjälain mukainen neuvottelu osa 2

Yleiskaavaehdotus asetetaan MRL 65 § ja MRA 19 §:n mukaisesti julkisesti nähtäville x.x. – x.x. 2021. Yleiskaavaehdotuksesta pyydetään MRA 20 §:n mukaiset lausunnot. Kunnan jäsenillä ja osallisilla on mahdollisuus tehdä kaavaehdotuksesta muistutus.

Jos kaavaehdotusta julkisen nähtävilläolon jälkeen muutetaan, kaavaehdotus asetetaan uudelleen julkisesti nähtäville.

Kaavoitettava alue

Yleiskaavoitettava alue käsittää Kilpisjärven kyläaluetta ja sen lähi-alueet Peerasta Jehkakselle,

2. TIIVISTELMÄ

Kilpisjärven alue on yksi Suomen perinteisimpiä matkailualueita. Alueella on hyvät mahdollisuudet kehittyä yhdeksi Euroopan ainutlaatuisimmista luontomatkailualueista. Mahdollisuuksia lisää myös Ruotsin ja Norjan lisääntynyt kiinnostus omien alueidensa kehittämiseen Kilpisjärven läheisyydessä.

Vaikka Kilpisjärvi on Enontekiön ja pohjoisen Tunturi-Lapin voimakkaimmin kehittyvä kylä ollut jo yli 20 vuotta, kehittäminen on ollut kunkin toimijan oma-aloitteisuuden varassa. Yhteinen näkemys ja yleiskaavallinen tarkastelu maankäytöstä on puuttunut.

Enontekiön kunta ja Metsähallitus yhteistyössä Kilpisjärven kyläläisten ja siellä toimivien kanssa laativat vuosina 2009 - 2011 Kilpisjärvi 2020 kehittämissuunnitelman, jolla luotiin näkemys alueen kehittämisestä. Kehittämissuunnitelmalla luotiin tavoitteet ja suuntaviivat sille, miten Kilpisjärven aluetta tulee kehittää.

Kilpisjärven yleiskaavalla ohjataan Kilpisjärvi 2020 kehittämissuunnitelmalla muodostettu tavoite alueen käytöstä oikeusvaikutteisella yleiskaavalla. Yleiskaavaehdotus perustuu erittäin monipuoliseen selvitykseen alueen tähänastisesta käytöstä ja alueen olosuhteista.

Nähtäville tuleva kaavaehdotus on kompromissi eri tahojen tavoitteista, joita on saatu Kilpisjärvi 2020 kehittämissuunnitelmaa laadittaessa, lausunnoista ja muusta palautteesta kaavaluonnoksesta sen valmisteluvaiheen kuulemisessa ja monivaiheisista neuvotteluista lopullista kaavaehdotusta valmisteltaessa.

3. LÄHTÖKOHDAT

3.1 Suunnittelutilanne

3.1.1 Valtakunnalliset alueidenkäyttötavoitteet

Valtakunnalliset alueidenkäyttötavoitteet ovat osa maankäyttö- ja rakennuslain mukaista alueidenkäytön ohjausjärjestelmää. Tavoitteista päättää valtioneuvosto, ja niillä linjataan koko maan kannalta merkittäviä alueidenkäytön kysymyksiä. Kilpisjärven yleiskaavoituksen valmistelun aikana hyväksyttiin uudet valtakunnalliset alueidenkäyttötavoitteet, jotka tulivat voimaan 1.4.2018.

Alueidenkäytön ratkaisulla vaikutetaan suoraan asumisen, elinkeinoelämän ja vapaa-ajan toimintojen sijoittumiseen sekä niitä yhdistäviin verkostoihin. Kestävällä alueidenkäytön suunnittelulla edistetään yhteiskunnan toimivuutta, rakennetun ympäristön laatua ja ihmisten arjen sujuvuutta.

Valtakunnalliset alueidenkäyttötavoitteet jotka koskettavat Kilpisjärven yleiskaavoitusta:

- Toimivat yhdyskunnat ja kestävä liikkuminen.
Edistetään koko maan monikeskuksista, verkottuvaa ja hyviin yhteyksiin perustuvaa aluerakennetta, ja tuetaan eri alueiden elinvoimaa ja vahvuuksien hyödyntämistä. Luodaan edellytykset elinkeino- ja yritystoiminnan kehittämiseksi sekä väestökehityksen edellyttämälle riittävälle ja monipuoliselle asuntotuotannolle.
- Tehokas liikennejärjestelmä
Edistetään valtakunnallisen liikennejärjestelmän toimivuutta ja taloudellisuutta kehittämällä ensisijaisesti olemassa olevia liikenneyhteyksiä ja verkostoja sekä varmistamalla edellytykset eri liikennemuotojen ja -palvelujen yhteiskäyttöön perustuville matka- ja kuljetusketjuille sekä tavara- ja henkilöliikenteen solmukohtien toimivuudelle.

Turvataan kansainvälisesti ja valtakunnallisesti merkittävien liikenne- ja viestintäyhteyksien jatkuvuus ja kehittämismahdollisuudet sekä kansainvälisesti ja valtakunnallisesti merkittävien satamien, lentoasemien ja rajanylityspaikkojen kehittämismahdollisuudet.

- Terveellinen ja turvallinen elinympäristö
Varaudutaan sään ääri-ilmiöihin ja tulviin sekä ilmastonmuutoksen vaikutuksiin. Uusi rakentaminen sijoitetaan tulvavaara-alueiden ulkopuolelle tai tulvariskien hallinta varmistetaan muutoin.
Ehkäistään melusta, tärinästä ja huonosta ilmanlaadusta aiheutuvia ympäristö- ja terveyshaittoja.
Haitallisia terveysvaikutuksia tai onnettomuusriskejä aiheuttavien toimintojen ja vaikutuksille herkkien toimintojen välille jätetään riittävän suuri etäisyys tai riskit hallitaan muulla tavoin.
Otetaan huomioon yhteiskunnan kokonaisturvallisuuden tarpeet, erityisesti maanpuolustuksen ja rajavalvonnan tarpeet ja turvataan niille riittävät alueelliset kehittämisedellytykset ja toimintamahdollisuudet.

- Elinvoimainen luonto- ja kulttuuriympäristö sekä luonnonvarat
Huolehditaan valtakunnallisesti arvokkaiden kulttuuriympäristöjen ja luonnonperinnön arvojen turvaamisesta.
Edistetään luonnon monimuotoisuuden kannalta arvokkaiden alueiden ja ekologisten yhteyksien säilymistä.
Huolehditaan virkistyskäyttöön soveltuvien alueiden riittävydestä sekä viheralueverkoston jatkuvuudesta.
Luodaan edellytykset bio- ja kiertotaloudelle sekä edistetään luonnonvarojen kestävää hyödyntämistä. Huolehditaan maa- ja metsätalouden kannalta merkittävien yhtenäisten viljely- ja metsäalueiden sekä saamelaiskulttuurin ja –elinkeinojen kannalta merkittävien alueiden säilymisestä.

Valtakunnallisten alueidenkäyttötavoitteiden oikeusvaikutukset

Valtakunnallisten alueidenkäyttötavoitteiden oikeusvaikutuksista säädetään maankäyttö- ja rakennuslain 24 §:ssä, jonka mukaan ne koskevat alueidenkäytön suunnittelua ja valtion viranomaisten toimintaa.

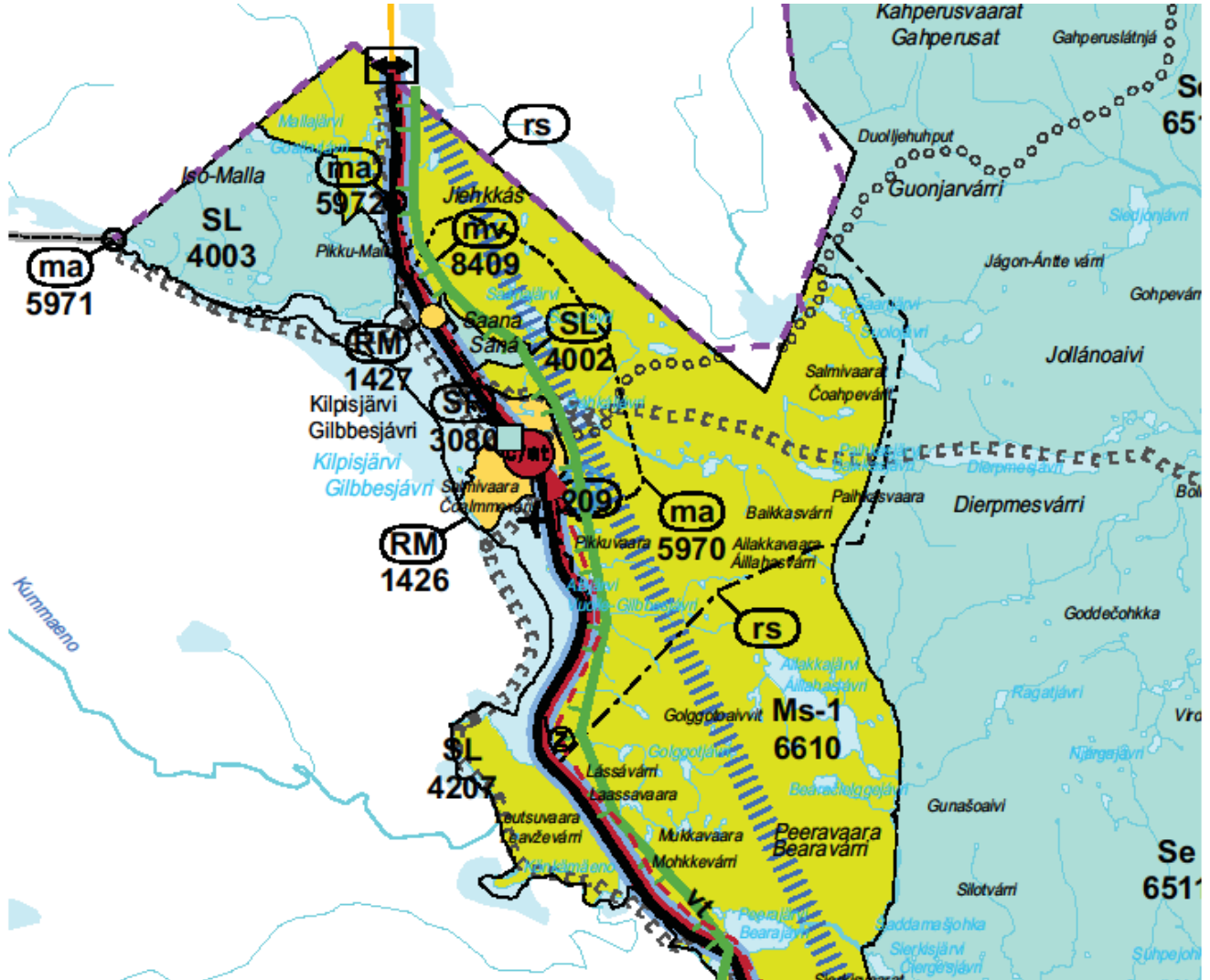
Lain 24 §:n 1 momentin mukaan valtion viranomaisten tulee toiminnassaan ottaa huomioon valtakunnalliset alueidenkäyttötavoitteet ja edistää niiden toteuttamista. Valtion viranomaisten on myös arvioitava toimenpiteidensä vaikutuksia valtakunnallisten alueidenkäyttötavoitteiden kannalta.

Lain 24 §:n 2 momentin mukaan maakunnan suunnittelussa ja muussa alueidenkäytön suunnittelussa on huolehdittava valtakunnallisten alueidenkäyttötavoitteiden huomioon ottamisesta siten, että edistetään niiden toteuttamista.

Valtakunnalliset alueidenkäyttötavoitteet konkretisoituvat pääasiassa kaavoituksen kautta. Maakuntakaavoituksella on tässä keskeinen rooli. Maakunnan suunnittelussa valtakunnalliset alueidenkäyttötavoitteet täsmennetään maakunnallisiksi alueidenkäytön ratkaisuksi ja sovitetaan yhteen maakunnallisten ja paikallisten tavoitteiden kanssa.

3.1.2 Maakuntakaava

Kaavoitettava alue sijoittuu Tunturi-Lapin maakuntakaavan alueelle. Tunturi-Lapin maakuntakaava on saanut lainvoiman 16.5.2012.

Kilpisjärven yleiskaavoitusta koskevat maakuntakaavan aluekuvaukset:

Merkintä: mv 8409 **Kunta:** ENONTEKIÖ

Päiväys: 21.12.2007

Alueen nimi: KILPISJÄRVEN MATKAILUVYÖHYKE

Sijainti ja kuvaus: Alue sisältää Kilpisjärven kylän ja Salmivaaran alueet sekä vt 21 varren Norjan rajalle saakka. Alueeseen sisältyy myös Saanan alue. Alueelta löytyy majoitus- ja ravintolapalveluita sekä ohjelmapalveluita.

Varauseruste: Maakunnallisesti merkittävä matkailualue.

Merkintä: c/at 209 **Kunta:** ENONTEKIÖ

Päiväys: 21.12.2007

Alueen nimi: KILPISJÄRVI

Sijainti ja kuvaus: Kylä sijaitsee Enontekiön kunnan luoteisosassa vt 21:n varrella, Jäämerelle matkaa 50 km ja kunnan päätaajamaan 180 km. Kylää reunustaa Kilpisjärvi ja toisella puolella Saana. Vuonna 2005 kyläalueella asui reilu 100 asukasta. Pääosa asutuksesta on sijoittunut Kilpisjärven eteläpähän, ko. alueelle sijoittuu myös

paljon kylän palvelurakenteesta.

Varausperuste: Rajakaupan keskittymä.

Kehittämisperiaate: Alueella kehitetään monipuolisesti maaseudun elinkeinoja, palveluja, asutusta ja kulttuuriympäristöä ottaen huomioon myös Norjan kehityksen. Alueelle voidaan sijoittaa myös rajakauppaa palvelevia vähittäiskaupan suuryksiköitä.

Merkintä: RM 1426 **Kunta:** ENONTEKIÖ

Päiväys: 21.12.2007

Alueen nimi: SALMIVAARAN MATKAILUALUE

Sijainti ja kuvaus: Alue sijaitsee Kilpisjärvellä. Alue sisältää Kilpisjärven matkailupalveluiden alueet sekä mahdolliset lomarakennusalueet.

Varausperuste: Valtakunnallinen/ seudullinen matkailualue

Merkintä: RM 1427 **Kunta:** ENONTEKIÖ

Päiväys: 21.12.2007

Alueen nimi: KILPISJÄRVEN MATKAILUALUE

Sijainti ja kuvaus: Alue sijaitsee Kilpisjärven kylän pohjoisosassa. Alueella on leirintäalue.

Varausperuste: Valtakunnallinen/ seudullinen matkailualue

Merkintä: SL 4002 **Kunta:** ENONTEKIÖ

Päiväys: 21.12.2007

Alueen nimi: SAANAN ALUE

Sijainti ja kuvaus: Alue kuuluu Käsivarren suurtuntureiden alueeseen, joka on osa noin 400 milj. vuotta sitten poimuttunutta Skandien vuoristoa. Kallioperässä on kalkkia, mikä näkyy rehevässä kasvillisuudessa. Alue on perustettu vuonna 1988 erityiseksi suojelualueeksi. Alue on tärkeä erityisesti uhanalaisten kasvien ja perhosten suojelun takia. Natura-alue muodostuu Saanan luonnonsuojelualueesta (ESA), joka on perustettu luonnonsuojelulain mukaisesti erityiseksi suojelualueeksi ja Saanan lehtoista (LHA), joka on perustettu luonnonsuojelulain mukaisesti lehtojensuojelualueeksi.

Varausperuste: Saanan luonnonsuojelualue, asetus 496/88 ja lehtojensuojelualue, asetus 503/92, Natura VNp. 20.8.1998

Merkintä: SL 4207 **Kunta:** ENONTEKIÖ, KITTILÄ, KOLARI, MUONIO

Päiväys: 21.12.2007

Alueen nimi: TORNION-MUONIONJOKI

Sijainti ja kuvaus: Tornionjoen - Muonionjoen Suomen puoleisen vesistöalueen vesipinta-ala lukuun ottamatta Tengeliönjoen vesistöaluetta on noin 32 000 ha. Tengeliönjoen vesistöalue ei kuulu alueeseen, koska se on rakennettu voimatalouskäyttöä varten. Myös Martimojoen ja Liakanjoen vesistöalueet on rajattu alueen ulkopuolelle, koska niiden luonnontila on ruoppausten, perkausten ja ojitusten vuoksi voimakkaasti muuttunut. Tornion - Muonionjoen vesistöalueesta n. 70 % kuuluu boreaaliseen ja 30 % alpiiniseen vyöhykkeeseen. Jokireitin pituus Kilpisjärveltä Perämerelle on yhteensä noin 500 km. Koko Suomen puoleisen vesistön jokipituus on yhteensä 3 600 km. Jokireitin ylin osa, Könkämäeno, saa alkunsa Kilpisjärvestä 473 m korkeudesta ja se laskee Käsivarren tunturiylänköä pitkin noin 90 km:n matkalla 142 m. Könkämäenon ja toisen latvahaaran Lätäsenon yhtyessä Kaaresuvannon yläpuolella joki saa nimekseen Muonionjoki. Muonionjoen pituus on yhteensä 230 km, ja putouskorkeutta tällä jaksolla on 205 m. Muonionjoki laskee Lappean kohdalla Ruotsin puolelta tulevaan Tornionjokeen. Tornionjoen pituus Muonionjoen yhtymäkohdasta mereen saakka on 180 km ja putouskorkeutta tällä suhteellisen alavalla Tornionjokilaakson alueella on 126 m. Huomattavimpia Tornion-Muonionjoen Suomen puoleisia sivujokia ovat Lätäseno, Jietajoki, Tarvantojoki, Palojoki, Jerisjoki, Äkäsjoki, Ylläsjoki, Naamijoki ja Martimojoki. Suurimmat järvet vesistöalueella ovat Kilpisjärvi, Jerisjärvi ja Äkäsjärvi. Tornionjokilaakso rannikolta Pellon korkeudelle saakka on suurimmaksi osaksi maatalouden muovaamaa kulttuurimaisemaa. Tornionjokilaakso Tornion kaupungin pohjoispuolelta lähelle Ylitornion taajamaa kuuluu valtakunnallisesti arvokkaisiin maisema-alueisiin. Tornion -Muonionjoki on Kalixjoen ohella ainoa Suomen ja koko EU:n säännöstelemätön suuri (keskivirtaama yli 350 m³/s) jokivesistö. Veden laatu vesistöalueella on suurimmaksi osaksi hyvä tai erinomainen.

Varausperuste: Natura VNp. 20.8.1998, Project Aqua

Merkintä: SR 3080 **Kunta:** ENONTEKIÖ

Päiväys: 21.12.2007

Alueen nimi: KILPISJÄRVEN HOTELLI

Sijainti ja kuvaus: Kohde sijaitsee Kilpisjärven kylässä. Pihapiiri on asvaltoitu. Lännessä hotellin takana noin 100 m on Kilpisjärvi jonka takaa siintävät Ruotsin ja Norjan jylhät tunturit. Idässä noin 100 m päässä kulkee valtatie E-8, jonka takana kaupparakennus. Kaupan ympäristöön rakennetaan uusia rakennuksia, lomamökkejä,

liikerakennuksia. Niiden takana kohoaa mahtava Saana-tunturi. Historia: Arkkitehti Jouko Ylihannus suunnitteli rakennushallituksen rakennuttaman Enontekiön matkailuhotellin. Pihapiiriin valmistui ensiksi 1948 hirsisauna ja maakellari. Majoitustiloina toimi aluksi Rovaniemeltä siirretty Pohjanhovin hotelliparaki, lisäksi kesämajoitustiloina oli neljä rakennusta. Matkailuhotellin puurakenteinen ravintolaosa valmistui 1949, korkea majoitusosa ja ravintola- ja majoitusosan yhdistävä halliossa valmistui 1953. Keittiö- ja vastaanottotilojen laajennus valmistui 1956 ja matala aumakattoinen siipirakennus 1962. Vuosina 1979-1981 suoritettiin hotellin peruskorjaus, jolloin alkuperäinen sisustus hävitettiin. Hotelli on siirtynyt yksityis- omistukseen 1997.

Merkintä: ma 5970 **Kunta:** ENONTEKIÖ

Päiväys: 21.12.2007

Alueen nimi: SAANAN MAISEMANÄHTÄVYYSSALUE

Sijainti ja kuvaus: Kilpisjärven koillisrannalla kohoava Saana on Käsivarren ylätuntureista, ehkä koko Suomen Lapin tuntureista tunnetuin. Sen tunnusomainen ja kunnioitusta herättävä ulkonäkö ja laelta avautuvat mahtavat näköalat ovat tehneet siitä suosittua matkailukohteen. "Kilpisjärven vieritse, suunnilleen samaa reittiä kuin nykyinen Neljän tuulen tiekin noudattaa, on kulkenut Vanha Tornion ja Jäämeren rannikon välinen kauppareitti ja talvitie. Kilpisjärven rannalla on kauan ollut kauppareitin kulkijoille tarkoitettu levähdyspaikka, valtion rakennuttama Siilastupa. Alueen suosio matkailukohteenä on alkanut vasta sotien jälkeen, kun parantuneet tieyhteydet sekä erämaaretkelijöiden ja luonnonystävien kuvaukset tekivät seutua tunnetuksi. Seudun asutus on keskittynyt kokonaan Kilpisjärven rannoille, lähinnä Saanan ja järven väliselle kapealle vyöhykkeelle, jossa tien varrella sijaitsevat mm. kauppa, matkailuhotelli, biologinen asema, rajavartiosto, huoltoasema ja retkeilykeskus. Näistä edustavinta rakennettua ympäristöä edustaa myöhäisfunktionalistinen matkailuhotelli (rak. v.1947) sekä 1980-luvun lopussa hotellin tuntumaan rakennetut pienrivitalot, jotka varsin onnistuneesti sulautuvat ympäröivään karuun luontoon. Muilta osin Saanan seutu on asumaton ja rakentamaton.

Varausperuste: Valtakunnallisesti arvokas maisema-alue

Merkintä: Ms 6610 **Kunta:** ENONTEKIÖ

Päiväys: 24.1.2008

Alueen nimi: ENONTEKIÖN LUONTAISTALOUSVALTAINEN ALUE

3.1.3 Yleiskaava

Kilpisjärven alueella ei ole oikeusvaikutteista yleiskaavaa. Alueen kaavat ja muu maankäyttö on pitkälle toteuttanut Enontekiön valtuuston 5.10.1993 hyväksymää oikeusvaikutuksetonta Kilpisjärven yleiskaavaa.

3.1.4 Asemakaava

Kilpisjärven kyläalueella on asemakaava.

Pohjois Kilpisjärven alueelle on valmisteltu asemakaavaa, joka tulee valmisteluvaiheen (MRA 30 §) mukaiseen mielipiteiden kuulemista varten nähtäville yhtä aikaa tämän Kilpisjärven yleiskaavan kaavaehdotuksen kanssa..

Salmivaaran alueella on voimassa useana vaiheena laadittu ranta-asemakaava.

3.2 Luonnonympäristö

Kilpisjärvi 2020 Kehittämissuunnitelman luontoselvityksen (Kilpisjärvi 2020-hanke Luonnontilan selvitys, FCG 15.12.2010) on laatinut FK Jari Kärkkäinen, joka arvioi kehittämissuunnitelman maankäyttöehdotuksen vaikutukset luontoarvoihin.

Kilpisjärven yleiskaavaehdotus on laadittu pääosin kehittämissuunnitelman maankäyttöehdotuksen mukaisena.

Kehittämissuunnitelman yhteydessä tehdyn luontoselvityksen jälkeen Metsähallituksen toimesta on inventoitu luontokohteita. Metsähallituksen inventoinnissa havaitut kohteet ovat olleet kaavaehdotuksen valmsitelussa käytettävissä ja ne on osoitettu yleiskaavakarttaan.

Seuraavassa tiivistelmä FCG:n tekemästä luontoselvityksestä. Koko 70 sivuinen raportti on nähtävänä Enontekiön kunnassa, myös kunnan internet sivuilla.

Johdanto

Selvitysalue on laaja ulottuen Peerasta Jehkakselle ja siitä johtuen maastoinventoinnit kohdennettiin alueille, joille sijoittuu ennakkotietojen perusteella rakennuspaineita, joko tiestön, retkeilyrakenteiden tai asuin- ja lomarakentamisen muodossa. Työssä on hyödynnetty metsähallituksen luontotyyppi-inventointien tuloksia hahmotettaessa kokonaisuuksia, joilla on useiden tekijöiden puolesta merkittäviä luontoarvoja.

Selvityksen ovat laatineet FCG Finnish Consulting Group Oy:n Kuopion toimistosta FK biologi Jari Kärkkäinen ja Oulun toimistosta FM biologi Minna Tuomala. Lisäksi työhön on osallistunut erikoisasiantuntijana hyönteislajiston osalta FM biologi Kalle Männistö.

Suomen maantieteellisen aluejaon mukaan Kilpisjärvi on osa Enontekiön ylätunturiseutua, jonka maisemat ovat jylhiä ylhiömaita. Saanan laki on vajaa puoli kilometriä Kilpisjärven pintaa (473 m) korkeammalla. Tunturit muodostavat kaakkoon suuntautuvia kielekkeitä. Niiden laakeat laet viettävät luoteeseen, mutta kaakkoisrinteet esiintyvät usein jyrkkinä pahtoina.

Kehittämishankkeen luontoselvityksen maastotyöt on suoritettu kesä-elokuussa 2010. Selvitykset aloitettiin linnusto- ja luontotyyppi-inventoinneilla juhannusviikolla. Kasvillisuutta ja luontotyyppiä inventoitiin heinä- ja elokuussa. Hyönteisinventoija asui Kilpisjärvellä lähes koko kesän ja kohdensi inventointipäivänsä perhoslajiston parhaisiin lentopäiviin kesä-heinäkuussa. Koko suunnittelualueen laajuudesta johtuen on maastoinventointeja kohdennettu ennakkotietojen perusteella mahdollisille rakennuspainealueille. Lisäksi on pyritty saamaan käsitys Ala-Kilpisjärven sekä Peeran alueen arvokkaista luontotyypeistä tekemällä lyhyitä maastokäyntejä näillä alueilla.

Linnuston linjalaskennat 22.–24.6. suoritti Minna Tuomala. Kasvillisuus- ja luontotyyppi-inventointeja sekä kulutuskestävyyden tarkastelua suorittivat Minna Tuomala ja Jari Kärkkäinen 19.–23.7. sekä 10.–11.8. Perhosinventointeja suoritti 15.6.–31.7 välisenä aikana Kalle Männistö, keskittyen uhanalaislajistolle potentiaalisten elinympäristöjen kartoittamiseen pääosin rakennuspainealueilla.

Ilmasto

Kilpisjärven seudulla vuoden keskilämpötila on -2,3 °C. Tammikuu on keskimäärin kylmin kuukausi (keskilämpötila -13,6 °C astetta) ja heinäkuu lämpimin (keskilämpötila +10,9 astetta). Vuorokauden keskilämpötila laskee alle 0 °C lokakuun alussa ja nousee sen yläpuolelle taas toukokuun alussa. Kasvukausi alueella on lyhyt, vain noin 101 vrk. Kasvukausi alkaa toukokuun lopussa (keskimäärin 31.5.) ja päättyy syyskuun puolivälissä (keskimäärin 15.9). Termisen kesän (> +10 °C) pituus on noin 40 vrk ja termisen talven (< 0 °C) pituus noin 198 vrk (Drebb ym. 2002).

Syksyn ensimmäinen lumi alueella sataa elokuun lopulla tai syyskuun aikana, mutta se ei jää pysyväksi lumipeitteeksi. Pysyvä lumi muodostuu yleensä lokakuun 15. päivän jälkeen. Lokakuun lopusta lähtien koko alue on yleensä lumen peittämä. Keskimääräinen suurin lumen syvyys oli 95 cm. Suomen lumen syvyyden ennätys on Kilpisjärveltä 19.4.1997, jolloin lumen syvyydeksi mitattiin 190 senttimetriä (Helminen 2000).

Sadanta Kilpisjärven alueella on keskimäärin 458 mm vuodessa (Drebbs 2002). Siitä noin 60 % tulee lumena ja yli 80 % kokonaissadannasta valuu vesistöihin. Haihdunta on Kilpisjärven alueella vain noin 100 mm vuodessa, mikä on Suomen pienimpiä lukuja (Viitala & Räinen 1997).

Kallioperä

Kilpisjärven seutu kuuluu osittain Kaledonien reunavyöhykkeeseen, joka sijaitsee pääasiassa Ruotsin ja Norjan puolella. Kilpisjärven kallioperästä valtaosin kuuluu arkeeseen pohjagneissikompleksivyöhykkeeseen.

Maaperä

Kilpisjärven maaperää on kartoitettu vuosina 1963–1966 (Kujansuu, 1967), mutta tiedot maaperästä ovat yleisluontoisia ja mm. tiedot moreeniaineksen kulkeutumissuunnista ja –matkoista ovat varsin hajanaiset.

Maaperää leimaavat kallio- ja louhikkomaat. Moreenimaita on sangen runsaasti ja moreenipeitteen paksuus vaihtelee suuresti vaihtelevan topografian takia. Paksuimmat pohjareenikerrostumat ovat laaksoissa. Rinteillä ja tuntureiden lakiosilla moreenipeite on ohut, jopa olematon. Tuntureiden lakiosilla jäätikön sulamisvesieroosio on ohentanut pohjareenien. Alueella on myös moreenikumpuja ja –selänteitä, jotka leimaavat maisemaa Tsahkaljärven itäpuolelle ja eteläosalle. Kumpumoreeniselänteet ovat suuntautuneet poikittain jäätikön viimeiseen virtaussuuntaan nähden. Eloperäistä maalajeihin kuuluvaa turvetta on suhteellisen vähän. Turvetta on etupäässä alueen eteläosalla Taatsavaaran ja Mukkavuopion välisellä alueella, mihin keskittyvät alueen palsasuot. Soraa, hiekkaan ja hietaa on hieman Siilasjärven itärannalla, missä on harjumuodostuma. Lisäksi hiekkamaata on Ailakkavaaran ja Alajärven alueella.

Pohjavedet

Selvitysalueelle sijoittuu viisi luokitettua pohjavesialuetta, joista Ailakkavaara on vedenhankintaa varten tärkeä pohjavesialue. Muut kohteet ovat luokitettu luokkaa III (muu pohjavesialue). Ailakkavaara on pieni glasifluvialainen delta, jossa materiaali on hiekkamaata (Hk). Alueelle tulee pohjavesilisäystä itäpuolisen rinteiden valunnasta. Alueella on yksi pohjavedenottamo.

Siilasjärvi on harjumuodostuma, jossa materiaali on kivistä soraa (kiSr) ja hiekkaista soraa (hkSr). Muodostuman eteläosassa myös hiekkaa (Hk). Eteläosassa harju on selännemäinen. Pohjatasona on muodostuman itäreunalla moreeni (Mr) ja länsireunalla pohjavesi. Alajärven (A, B ja C) pohjavesialueet ovat deltamaisesti levinneitä hiekkokkoja. Alueet saavat pohjavesilisäystä ympäröiviltä rinteiltä.

Taulukko 1. Luokiteltujen pohjavesialueiden tiedot.

Nimi	Tunnus	Luokka	Muodostumisolueen pinta-ala	Kokonais pinta-ala	Arvio muodostuvan pohjaveden
Ailakkavaara	12047114	I	0,87 km ²	1,74 km ²	170 m ³ /d
Siilasjärvi	12047112	III	1,22 km ²	6,06 km ²	1200 m ³ /d
Alajärvi	12047115	III	0,14 km ²	0,9 km ²	100 m ³ /d
Alajärvi	12047115	III	0,26 km ²	0,87 km ²	230 m ³ /d
Alajärvi	12047115	III	1,52 km ²	1,52 km ²	250 m ³ /d

Pintavedet

Kilpisjärven alueen vesistöt kuuluvat Torniojoen–Muoniojoen päävesistöalueeseen (67), jonka vedenjakaja noudattelee suhteellisen hyvin Suomen ja Norjan rajaa. Pääosa selvitysalueesta kuuluu Kilpisjärven valuma-alueeseen (67.64). Eteläosa selvitysalueesta kuuluu Könkämäenon yläosan alueen valuma-alueeseen (67.63) ja Peerajärven valuma-alueeseen (67.65). Isoimmat vesistöt alueella ovat Kilpisjärvi, Saanajärvi ja Tsahkaljärvi. Muista järvistä mainittakoon Kauhkavuopio, Peerajärvi, Haukijärvet, Laassajärvi, Dápmotjávri, Golggotjávri, Saanajärvenlompolo, Siillasjärvi, Taatsajärvi, Kiellijärvi Mukkavuopio ja Peeraonkka. Lisäksi on useita pieniä järviä ja lampi, joita ei ole nimetty.

Kilpisjärven keskisyvyys on 19,5 metriä ja sen sijaitsee 473 metrin korkeudessa meren pinnasta. Kilpisjärvi muodostuu Alajärvestä ja Yläjärvestä, jotka yhdistyvät Salmivaaran takana sijaitsevassa salmessa. Järvi on yhteydessä toisaalta Jäämereen, toisaalta Könkämäenon ja Torniojoen kautta Itämereen. Kilpisjärvessä vesi on kirkasta ja niukkaravinteista ja sen ekologinen tila on erinomainen. Vedenkorkeus vaihtelee noin puoli metriä. Huipussaan vedenpinta on juuri ennen jäidenlähtöä juhannuksen aikaan kun sulamisvedet tuntureilta alkavat virtaamaan järveen. Matalimmillaan vedenpinta on huhtikuussa. Kilpisjärven avovesikausi on sangen lyhyt vain noin 145 vrk. Elokuussa veden lämpötila voi nousta yli kymmenen asteen. Järvi on jäänpeitossa keskimäärin 220 vuorokautta.

Kilpisjärven taajaman jäteveden lasketaan puhdistettuna Kilpisjärveen. Puhdistamon sijaitsee Salmivaaran rantakaava-alueen ja Saananjuuren välisellä alueella. Puhdistamo on otettu käyttöön elokuussa 2001 ja laitos on suunniteltu siten, että se soveltuu hyvin voimakkaasti vaihteleviin kuormitusolosuhteisiin. Laitos on mitoitettu 1 400 vuodepaikan mukaan. Puhdistamolla käsitelty jätevesimäärä on vuosina 1998–2003 ollut keskimäärin 25 591 m³ eli 70 m³vuorokaudessa. Puhdistamolta vesistöön johdettu keskimääräinen kuormitus vuosina 2001–2004 on vastannut 12–272 hengen puhdistamattomia jätevesiä.

Käsivarren alueella on tehty laajoja vesistötutkimuksia kansallisten ja kansainvälisten hankkeiden puitteissa (mm. MOLAR 33/133, EMERGE ja HOARD). Yksi tutkituimmista järvistä on Saanajärvi, jota on tutkittu intensiivisesti vuodelta 1996 lähtien. Järvi kuuluu osana eurooppalaisiin tutkimushankkeisiin Mountain Lake ja Euroopan Mountain Lake Ekosysteemit.

Saanajärvi

Taulukko 1. Pintatavesien veden laatu (0-5 m). Kilpisjärven tiedot pohjautuvat vuosien 2000–2010, Saanajärven 1996–2000 ja Tsahkaljärven 1998–1999 aineistoon (Hertta –tietokanta 2010, Sorvari 2001).

	Kilpisjärvi	Saanajärvi	Tsahkaljärvi
Pinta-ala (ha)	3 733	70	111
korkeus m mpy	473	679	559
pH	7,2	6,8	6,6
Sähkönjohtavuus (mS/cm)	3,0	2,8	2,5
Väri (PT mg/l)	5,4	5,0	10,0
Kokonaisfosfori (µg/l)	3,0	3,0	5,0
Kokonaistyyppi (µg/l)	123,5	97	140
Kalsium (mg/l)	3,2	3,4	3,0

Saanajärvi on suhteellisen pieni (pinta-ala 0,7 km²) ja erittäin vähäravinteinen järvi. Se sijoittuu puurajan yläpuolelle 679 m mpy ja Saanan ja Iso-Jehkaksen väliin. Sen suurin syvyys 24 metriä. Tsahkaljärvi on saman tyyppinen karu ja kirkasvetinen järvi.

Kasvillisuus

Kilpisjärvi on suurtunturien aluetta ja kuuluu ns. *subalpiiniseen* kasvillisuusvyöhykkeeseen. Eurolan (1999) kasvillisuusaluejaon mukaan Käsivarren pohjoisosat lukeutuvat Vuono-Lappiin, missä kasvillisuus on hyvin omaleimaista ja alueella esiintyy mantereisen ja mereisen ilmastovyöhykkeen lajistoa. Kasvillisuus vaihtelee mosaiikkimaisesti ja tähän vaikuttavat useat tekijät, kuten ravinteisuus, pienilmasto, topografian vaihtelevuus, valoisuus sekä lumipeitteen paksuus. Kallioperän ravinteisten kivilajien ansioista Kilpisjärven alueella

tavataan poikkeuksellisen paljon ns. kalkinsuosija- ja kalkinvaatijalajistoa niin putkilokasveissa kuin sammalissa.

Laajasti tarkastellen suunnittelualueen kasvillisuustyyppit vaihtelevat ala- ja keski-paljakan erilaisten kasvillisuustyyppien sekä tunturikoivikoiden kasvillisuustyyppien välillä. Suurilmaston lisäksi merkittävien kasvillisuustyyppiä määrittävistä tekijöistä ovat maa- ja kallioperän ominaisuudet sekä niihin liittyvät pinnanmuodot. Tässä selvityksessä on myös tarkasteltu suunnittelualueita kokonaisuudessaan kallioperätietojen pohjalta, jonka avulla voidaan määritellä kallioperän muodostamien kasvuolosuhteiden perusteella mahdollisesti arvokkaat kasvillisuusalueet. Paljakan ja tunturikoivikoiden alueet ovat jaoteltavissa hyvinkin tarkoin kasvillisuuskuviointiin, jotka määräytyvät myös muiden olosuhteiden kuin kallioperän perusteella. Tarkkaa kasvillisuuskuviointia ei suunnittelualueen laajuuden ja työn yleiskaavataso luonteen vuoksi ole tehty, vaan se on maankäytön jatkosuunnittelun puitteissa toteutettava aluekohtaisesti.

Kalkinvaatijalajistoon lukeutuvaa lapinalppiruusua esiintyy edustavilla lapinvuokkokankailla ja laji kukkii heti alkukesästä.

Paljakan kasvillisuustyyppien osuus koko suunnittelualueesta, joka ulottuu Peerajärven pohjoisosista Korkea-Jehkaksen eteläpuolelle, on huomattava. Paljakan kasvillisuustyypeissä yleisimmin suunnittelualueella esiintyvät variksenmarja- ja vaivaiskoivukankaat, jotka muodostavat mosaiikkimaisesti vaihtelevia kuvioita kurjenkanervakankaiden, mustikkakankaiden ja heinä-vihviläkankaiden Kokonaisuutena suunnittelualueen pääosin karut tunturikankaat muodostavat yhdistelmiä paljakan kivikoiden, matalakasvuisten niittytyyppien ja paljakkasoiden kanssa.

Tunturikoivikoita esiintyy Kilpisjärven alimmista osista aina noin 600–650 metrin korkeuteen. Suunnittelualueella on niukasti varsinaisia soita. Soista pinta-alallisesti suurin osa on paljakan ohutturpeisia soita sekä valuma-uomiin sijoittuvia osin ravinteisiakin rинnesoita, joiden tarkka rajaaminen vuotomaiden ja kosteiden tunturiniittyjen kasvillisuustyypeistä on paikoin häilyvää. Alueella esiintyy muutamia pienialaisia saranevoja sekä rahkaisia ja karuja rantasoita. Suunnittelualueen eteläosiin sijoittuu osa Taatsajärven ja Peeran palsasoista, jotka ovat suotyyppien joukossa omaleimaisia.

Eurola & Virtasen tunturikasvillisuusoppaassa (Eurola & Virtanen 1991) mainitaan Suomen tuntureilta tavattavan 291 putkilokasvia, joista 126 (43 %) on ns. tunturikasveja. Useista kasvilajeista tunnetaan myös tunturipainotteisia taksoneja. Kilpisjärven seudulla on tavattu yhteensä 434 putkilokasvilajia, joista 28 esiintyy yksinomaan Kilpisjärvellä. Lehtisammalista 32 lajia ja maksasammalista 7 lajia esiintyy koko Suomessa ainoastaan Enontekiön alueella. (Kilpisjärven Biologinen asema 2010). Kalkkia suosivia tai vaativia putkilokasvilajeja ovat muun muassa lapinvuokko (*Dryas octopetala*), lapinalppiruusu (*Rhododendron lapponicum*), sinirikko (*Saxifraga oppositifolia*), kultarikko (*S. aixoides*) ja tunturiorho (*Chamorchis alpina*).

Kasvillisuustyypit ja vyöhykkeisyys

Suurin osa suunnittelualueesta on puutonta paljakkaa. Alapaljakka sijoittuu tunturikoivikon rajasta noin 950 m mpy, ja tässä vyöhykkeessä esiintyy katajaa, pensasmaisia pajuja ja vaivaiskoivua sekä mustikkaa. Keskipaljakan alaraja sijoittuu noin 850–900 m mpy. Tällä vyöhykkeellä esiintyy tunturikankaita ja lumenviipymäniittyjä, joiden kasvipeite on pääosin yhtenäistä. Liekovarpio on varvuston valtalajina keskipaljakalla ja mustikka puuttuu kokonaan. Keskipaljakkaa esiintyy maassamme vain Luoteis-Enontekiön suur tunturien alueella. Suomessa ei esiinny lainkaan määritelmän mukaista yläpaljakkaa, joka alaraja on noin 1 100–1200 m mpy. (Raunio ym. 2008).

Suunnittelualueella esiintyy paljakan alapuolella pohjoisboreaaliselle alueelle tyypillinen tunturikoivuvyöhyke, josta on erotettavissa ravinteisuuden ja eksposition mukaisesti erilaisia tunturikoivukotyyppisiä. Suunnittelualueella myös mantereisuus–mereisyys suurilmaston vaihtelevuus näkyy eri tunturikoivutyyppien sijoittumisena. Manteraiset tyypit ovat jäkälä- ja varpuvaltaisempia, mereisemmällä osin varvustossa mustikan osuus runsastuu ja ruohoja esiintyy.

Suunnittelualueelle sijoittuu melko runsaasti kivikkoa ja rakkaa. Avokalliota ja kalliopahtoja esiintyy jonkin verran. Pahta on määritelty kalliojyrkänteeksi, jonka kaltevuus on yli 45° ja pystysuoran osuuden korkeus vähintään 4 metriä (Raunio ym. 2008b). Suunnittelualueen pahdoilla on suuri merkitys uhanalaisen lintulajiston pesimäpaikkoina. Luontotyyppien uhanalaisluokituksessa on käsitelty tunturikalliot ja kivikot, jossa silmälläpidettäviksi on luokiteltu tunturien kalkkikalliot ja –kivikot, tunturien ultraemäksiset kalliot ja kivikot sekä kalkkivyöryorat.

Tunturikankaista voidaan erottaa niittytyypeiksi heinä- ja sarakasvien vallitsevat kankaat, matala- ja korkearuohoista niittykasvillisuutta edustavat pienruoho- ja suurruohoniityt sekä puronvarsiruohostot sekä tunturien saniaisniityt. Lumenviipymäkankaiden alapuolelle sijoittuu usein kosteita tunturiniittyjä, jotka ovat kasvillisuudeltaan edustavia mikäli sulamis- ja valumavedet tulevat kalkkialueilta.

Heinäkankaita esiintyy lumensuojaamilla paikoilla, missä on selkeä sulavesien aiheuttama kosteampi painanne. Tunturien heinäkankaista voidaan erottaa jäkkikankaat sekä lampaannata-tunturivihviläkankaat. Suunnittelualueen tunturialueen niittytyypeistä yleisin on lampaannata-tunturivihviläkankaat, joita esiintyy tunturikangastyyppien joukossa sulavesipainanteissa ja tulvanalaisten paljakkapurojen varsilla, osin pajujen ja vaivaiskoivun vallitsemina. Jäkkikankaaksi luokiteltavaa niittyä esiintyy tyypillisesti pienialaisesti siellä täällä, mm. Saana- ja Tsahkaljärven välisellä kannaksella. Porolaidunnus edistää jäkin leviämistä, sillä laji on huono kilpalija ja hyötty laidunnuksen aiheuttamista laikuista.

Uhanalaisluokituksessa silmälläpidettäviksi niittytyypeiksi on luokiteltu rehevämmät tyypit eli tunturien suurruohoniityt ja tunturien saniaisniityt.

Tunturikankailla on sulamisvesistä alkunsa saavia noroja, jotka ovat kausikuivia, mutta muodostavat pysyvän uoman maastoon. Puronvarsiniityillä kasvillisuus on varsin monipuolista ja pienipiirteisesti vaihtelevaa. Keskipaljakalla, missä suunnittelualueen tunturipurojen latvaosat sijaitsevat ovat puronvarsien luontotyypit usein pajukkoisia ruohostoja, jotka

osittain voidaan lukea myös edellisen kappaleen matalakasvuiseen niittytyyppiin. Karujen paljakkapurojen rantakasvillisuus on lähinnä ympäröivää kangaskasvillisuutta ja paikoin lehtomaista kangasta. Paljakka-alueella tyypillistä tulvanalaista ja ruohoista puronvarsikasvillisuutta edustavat karhunruoho (*Tofieldia pusilla*), niittymaarianheinä (*Hierocloë hirta*), lääte (*Saussurea palustris*) ja tunturivihvilä (*Juncus trifidus*) ja lampaannata (*Festuca ovina*).

Variksenmarjatunturikangasta Tsahkaljärven pohjoispuolella

Suunnittelualue sijoittuu havupuiden levinneisyyden pohjoisrajan yläpuolelle, joten alueen metsät ovat tunturikoivun (*Betula pubescens ssp. czerepanovii*) vallitsemia. Tunturikoivu muodostaa koivikoiden latvuspeittävydestä yli 70% ja seassa voi esiintyä yksittäispuina ja pensaina pihlajaa, raitaa ja outapajua. Tunturikoivikoissa voidaan erottaa useita eri tyyppisiä maaperän ravinteisuuden ja suurilmaston mukaisesti.

Suunnittelualueen soita luonnehtii pienialaisuus ja kasvillisuuden vaihtelevuus. Tunturialueiden suot ovat tyypillisesti kapeita ja ohutturpeisia paljakkasaita, joissa alla olevat moreenin kivet ovat näkyvissä (Kajala & Loikkanen 2000). Suoyhdistymätyypeistä suunnittelualueella tavataan paljakkasoiden lisäksi palsasaita, joita esiintyy alueen eteläosissa. Ylempänä tunturissa ohutturpeisten soiden ja niittyjen sekä lumenviipymien ja routamaiden välinen rajanveto on häilyvää.

Palsasuot ovat eräs aapasoiden tyyppi, joita esiintyy vain Metsä-Lapin pohjoisosissa sekä Tunturi-Lapissa. Korkeimmat palsat löytyvät juuri Käsivarren alueelta (Raunio ym. 2008). Palsoja kehittyi alueilla, missä routa pääsee työntymään syvälle aapasuon rimmessä, niillä alueilla missä tuuli puhaltaa talvella suojaavan lumen pois. Syvälle ulottuva routa jää sulamatta kesän aikana. Vuosien myötä kehitys jatkuu ja routalinssi alkaa nostaa sen yläpuolista turvepatjaa, jonka vesiolosuhteet muuttuvat ja kasvilajisto ennen pitkää vaihtuu. Palsat ovat siten pysyvissä roudassa olevia turvekumpuja, joiden kehittyminen vie satoja tai tuhansia vuosia. Ennen pitkää palsa kohoaa niin, että sen eristävä turvepatja ratkeaa ja jäljinssi sulaa. Tällöin palsan tilalle muodostuu ns. termokarstiaallikko. Palsasuot allikoineen ovat merkittäviä linnuston pesimäalueita.

Kasvillisuus

Salmivaaran alue

Alueella vallitsevana ovat kuivahkon variksenmarja-mustikkatyypin tunturikankaat, missä aluskasvillisuuden valtalajeja ovat variksenmarja ja mustikka. Rinteiden alaosissa, erityisesti kaakkoisrinteellä, kasvillisuus on paikoin tuoretta ruohokanukka-variksenmarja-mustikkatyypin ja lehtomaista ruohokanukka-metsäimarre-mustikkatyypin tunturikangasta. Avoimella lakialueella kasvillisuus on jäkälä-variksenmarjakangasta ja muutamien paikoin variksenmarjatunturikoivikkoa.

Kaakkoisrinteellä on neljä lehtojuotteja, missä kasvillisuus on pääosin keskiravinteista ja hieman runsasravinteista tuoretta metsäkurjenpolvityypin lehtoa. Näiden kasvisto on monipuolista ja runsaana kasvaa metsäkurjenpolvi, kullero ja metsäimarre. Muista lajeista mainittakoon ruohokanukka, lapinlemmikki, pohjanpunaherukka, peuranvirna, tunturikurjenherne ja lapinorvokki. Tunturikoivun lisäksi sekapuuna kasvaa pihlaja ja paikoin tuomi. Kaakkoisrinteen pohjoisimman lehtojuotissa ilmenee selvää lähteisyyttä, ja aivan juotin luodereunalla on pienialainen mesotrofinen lähteikkö. Lähteikön läheisyydessä kasvaa mm. sudenmarjaa, tesmaa, väinönputkea ja pussikämmekkää. Kohde on hyvin edustava.

Suot ovat etupäässä karuja tai keskiravinteisia. Länsipuolella on pohjapajua, luhtavillaan runsaasti kasvava, saravaltainen neva, jonka kautta menee puro. Puronvarressa on ruoho- ja heinäkorpikasvillisuutta kahden nevakuvion välissä. Ennen Kilpisjärveä puron menee suursaranevan läpi. Puro alkaa lähteestä ja puron yläjuoksulla sen varressa kasvaa mm. kultarikkoa, siniyökönlehteä ja pussikämmekkää.

Salmivaaran lakien välissä on lähteistä lettoa, missä esiintyy mm. pitkäperähiirensammalta ja valkokämmekkää. Letolta lähtee puro itään.

Ala-Kilpisjärven etelärannalla on Harjun vanha asuinpaikka. Asuinpaikalla on avoin niitty, missä kasvaa runsaasti niittylauhaa, harvakseltaan kataja sekä uhanalaiset ketonoidanlukko sekä hentokatkerö. Niitty on tunturikoivikon ympäröimä.

Saanan luoteisrinne

Saanan luoteisrinteen ominaispiirteisiin kuuluvat metsäkurjenpolvi-metsäimarretyyppin lehdot, tuoret ja lehtomaiset tunturikoivikot sekä huurrensammalpurot, jatkasaavat alkunsa tihkupinnoista ja lähteistä. Rinnemaaston kumpareilla tunturikoivikoiden kasvillisuus on kuivahkoa tai lehtomaista kangasta.

Vallitsevana on tuore tunturikoivikkokangas, missä on ruohokanukka-variksenmarja-mustikkatyypin kasvillisuutta. Lehtomaisten ruohokanukka-metsäimarre-mustikkatyypin tunturikankaat ja lehtokasvillisuus sijoittuu purojen varsille ja notkopaikkoihin.

Alueen purot ovat sammallajistoltaan erittäin arvokkaita. Saananjuuren asemakaava-alueelta on löydetty yli 50 maksasammallajia. Tavanomaiseen lajistoon kuuluvat mm. lettohiirensammal (*Bryum pseudotriquetrum*), letto-väkäsammal (*Campyllum stellatum*), purolähdesammal (*Philonotis fontana*), lähdelehtösammal (*Rhizomnium magnifolium*) ja lettolehväsammal (*R. pseudopunctatum*). Lähteisillä puronvarsilla kasvaa yleisesti väinönputki (*Angelica archangelica*) ja tämän seurassa esiintyy vuoriloikkoa (*Cystopteris montana*). Purot ja tihkupinnat ovat pääosin luonnontilaisia, mutta niiden luonnontilaa heikentää vedenotto.

Alueelle keskittyy runsaasti luontoarvoja ja se on ekologisena kokonaisuutena yhdessä lehtojen ja puronvarsien kanssa merkittävä.

Kyläkeskuksen lähialueet

Kyläkeskustan itä- ja pohjoispuolella tunturikoivikot ovat pääosin variksenmarja-mustikka-tunturikoivikoita. Ylempänä ja kumpareiden lakiosalla, tuulille alttiilla mailla, kasvillisuus muuttuu muutamien kohdin variksenmarjatunturikoivikoiksi. *(VU-tyyppinä osoitettava tarkemmin??)*

Saanan ja kyläkeskuksen välissä tunturikoivikot ovat pitkälti reheviä. Lehtomaiset tunturikoivikot ja tuoreita lehdot vallitsevat aivan Saanan läheisyydessä. Niiden välissä on tuoretta tunturikoivikkoa. Alueella sijoittuu yksi huurresammallähde. Lähempänä kyläkeskusta on etupäässä kuivahkoa tunturikoivikkoa.

Tsahkaljoen ja Saanan välissä on kolme puroa, joista kaksi saa alkunsa Saanan juurelta. Pienin niistä on lähdepuro. Purojen varsilla kasvillisuus on lehtomaista, lehtoa ja tulvaniittyä. Purojen varsilla kasvaa muutama merkittävä laji: ketonoidanlukko, tunturikinnassammal, sysisara, valkokämmekä, kultarikko ja kirkiruoho. Tsahkaljoki haarautuu kahteen laskuhaaraan ennen kyläkeskusta. Purojen ja sulamisvesiuomien rantamilla on paikoitellen tuoretta ja lehtomaista kasvillisuutta ja tulvanalaisia niittykoivikoita. Rehevimmillä osilla kasvillisuutta leimaa kullero, metsäkurjenpolvi, väinönputki, lääte, nuokkotalvikki, korpi-imarre, lapinorvokki, siniyökönlehti ja ruusujuuri. Kirkiruohoa on siellä täällä.

Tsahkaljoki

Linnut

Kilpisjärven alueen elinympäristöjen karuus ja lyhyt pesimäkausi aiheuttavat sen, että alueen linnusto on lajistollisesti varsin niukkaa. Kaikkiaan Luoteis-Lapin alueella on biologisen aseman keräämien havaintojen mukaan tavattu 187 lajia, joista 97 lajia on tulkittu pesiväksi

ja 20 lajia säännölliseksi vierailijaksi (Järvinen & Heikkilä 2004). Atlantin rannikon läheisyydestä johtuen alueen pesimälajistossa ja harhailijoissa on edustettuna myös tyyppillistä merenrantojen lajistoa.

Osa suunnittelualueesta kuuluu BirdLife Internationalin lanseeraamaan IBA-hankkeeseen (*IBA, Important Bird Area*), mikä pyrkii löytämään ja suojelemaan kansainvälisesti tärkeitä lintualueita ympäri maailmaa. Käsivarren suurtuntureiden (F1002) IBA-alueen pinta-ala on 220078 ha, mutta IBA-alue sijaitsee pääosin suunnittelualueen itäpuolella. IBA-alueilla on nykyisin hyvin vahva lainsäädännöllinen asema varsinkin Euroopassa ja koko IBA-hanke valittiin vuonna 2010 yhdeksi kolmesta YK:n seuraamasta maapallon biodiversiteetin tilaa mittaavista indikaattoreista (BirdLife Suomi 2010). Käsivarren IBA-alue on perustettu pääosin useiden erityisesti arktisille tunturialueille ominaisten pesimälajien sekä uhanalaisten lajien vuoksi (BirdLife International 2009).

Suunnittelualueen lajisto koostuu karkeasti jaotellen tunturikoivikoiden ja paljakan lajeista sekä vesi- ja rantalinnuista. Tunturikoivuvyöhykkeen varpuslintuyhteisöjen runsaimmat lajit ovat pajulintu (*Phylloscopus trohilus*), urpiainen (*Carduelis flamma*), järripeippo (*Fringilla montifringilla*), punakylkirastas (*Turdus iliacus*) ja leppälintu (*Phoenicurus phoenicurus*). Myös sinirinta (*Luscinia svecica*) lukeutuu Käsivarressa ja Ruijan alueella tunturikoivikoiden valtalajistoon. Lajin pesimätiheys on korkeimmillaan juuri Käsivarren alueella sekä Ruijan sisämaassa, missä pesii keskimäärin 4–8 sinirintaparia neliökilometrillä (Väisänen ym. 1998). Saanan rinteiden rehevät tunturikoivikot ovat sinirinnan parhaimpia pesimäkeskittymiä koko maassa, täällä tiheydet kohoavat jopa 90 pariin neliökilometrillä (Järvinen & Pyl 1980). Tunturikoivikoissa tavataan myös mm. lapintiaisia (*Parus cinctus*) ja hömötiaisia (*Parus montanus*). Soiden ja vesialueiden rantamien pusikoissa esiintyy pajusirkkua (*Emberiza schoeniclus*) ja sekä paljakka-alueiden että tunturikoivuvyöhykkeen ravinteisilla soilla esiintyy maassamme harvalukuista ja Tunturi-Lappiin painottunutta lapinkirvistä (*Anthus cervinus*). Kanalinnuista tunturikoivuvyöhykkeessä viihtyy riekkoa (*Lagopus lagopus*).

Puuttomien paljakka-alueiden tyyppilliseen varpuslintulajistoon lukeutuvat niittykirvinen (*Anthus pratensis*), kivitasku (*Oenanthe oenanthe*), lapinsirkku (*Calcarius lapponicus*) ja pulmunen (*Plectrophenax nivalis*). Kahlaajalinnuista puuttoman paljakan tyyppilajeihin ja tyyppilliseen äänimaisemaan kuuluu yleisen kapustarinnan (*Pluvialis apricaria*) haikea vihellys. Toinen tunturinummitte ominainen kahlaaja on harvalukuisena alueella esiintyvä keräkurmitsa (*Charadrius morinellus*) (Suorsa 2010). Rakka-alueilla kiiruna (*Lagopus mutus*) on tyyppillinen pesimälaji. Kilpisjärven pesimälajiston erikoisuuksiin kuuluu sepelrastas (*Turdus torquatus*), joka pesii maassamme ainoastaan Käsivarren korkeimpien tunturien louhikkoisilla rinteillä ja tunturikoivikoissa (Järvinen & Heikkilä 2004).

Suunnittelualueen vesi- ja rantalinnuissa Kilpisjärven sekä lukuisien pienempi-ne järvien ja lompoloiden sekä vetisimpien suoalueiden runsaimpaan lajistoon lukeutuvat lyhyen ajanjakson havaintojen mukaan mm. tavi (*Anas crecca*), haapana (*Anas penelope*), telkkä (*Bucephala clangula*), allin (*Clangula hyemalis*), kaakkuri (*Gavia stellata*), rantasipi (*Actitis hypoleucos*), liro (*Tringa stagnatilis*), kalalokki (*Larus canus*) ja lapintiira (*Sterna paradisea*). Harvalukuisina pesimälajeina tavataan lisäksi mm. mustavikloa (*Tringa erythrurus*) ja vesipääskyä (*Phalaropus lobatus*) (Suorsa 2010).

Petolintulajiston runsaimmat edustajat lienevät tunturikoivikoiden tyyppilajistoon lukeutuva ampuhaukka (*Falco columbarius*) ja tunturiylänköjen pahdoilla pesivä piekana (*Buteo lagopus*). Suunnittelualueelle sijoittuu myös erityisesti suojeltavan (LSa 22§, Liite 4) lintulajin reviiiri, jonka esiintymätiedot ovat salassapidettäviä (viranomaisen toiminnan julkisuudesta annettu laki 621/1999). Hyvinä myyrä- ja sopulivuosina alueen lajistoon kuuluvat myös mm.

hiiripöllö (*Surnia ulula*) ja suopöllö (*Asio fl ammeus*) sekä tunturikihu (*Stercorarius longicaudus*) (Suorsa 2010).

Kyläkeskuksen alueella talviruokinnan turvin menestyviin suhteellisen tuoreisiin ja levinneisyydeltään eteläisiin tulokaslajeihin lukeutuvat talitiainen (*Parus major*), viherpeippo (*Carduelis chloris*), harakka (*Pica pica*) ja varpunen (*Passer domesticus*). Kilpisjärven biologisen aseman alueella on tutkittu tunturikoivikoiden kololinnustoa ja erityisesti kirjosiippoa (*Ficedula hypoleuca*), joka pöntötyksen ansioista tuntuu olevan melko yleinen kyläkeskuksen lähistössä.

*Piekana
(Buteo
lagopus)*

SALMIVAARA

Salmivaaralle sijoittuvalla 1,3 km pituisella laskentalinjalla pesimälinnuston tiheydeksi saatiin otoksena varsin alhainen luku, 24 paria neliökilometrillä. Linja-alueelle sijoittuu tunturikoivikkoa, variksenmarjatunturikangasta sekä puronvarsiniittyä. Alhaiseen

pesimätiheyteen vaikuttaa varmasti sinirintojen vaikea havaittavuus, sillä ne olivat hiljentyneet pesinnän jo käynnistyttyä parhaan laulukauden jälkeen. Lisäksi varhaisaamun tunteina tuuli nousi melko kovaksi, minkä seurauksena kuuluvuus heikkeni ja linnut hiljenivät. Laskentatuloksen voidaan kuitenkin katsoa olevan otos alueen lajistosta. Tulosten perusteella Salmivaaran runsaimmat pesimälajit ovat pajulintu (5,7 paria/km²), järripeippo (4,3 paria/km²), kivitasku (4,2 paria/km²), leppälintu (2,4 paria/km²) ja punakylkirastas (3,2 paria/km²). Lisäksi alueella havaittiin reviireistä kisailevat kaksi ampuhaukkaa sekä niittykirvinen ja käki. Ampuhaukka havaittiin Salmivaaralla myös kasvillisuusinventointien aikaan, joten se pesi alueella hyvin todennäköisesti.

Lajistossa uhanalaiseksi on luokiteltu (Rassi ym. 2001) vaarantunut (VU) ampuhaukka sekä silmälläpidettävät (NT) käki ja kivitasku. Euroopan Unionin lintudirektiivin I-liitteeseen luetaan ampuhaukka.

Kivitasku pesii tuntureiden kivikkoisilla rinteillä ja lakialueilla.

SAANAN LUOTEISRINNE

Saanan luoteisrinteen tunturikoivikoiden ja puronvarsilehtojen alueelle suoritettu linjalaskenta tuotti tuloksena alueen pesimätiheydeksi 52 pari/km². Laskenta suoritettiin hyvän säätilan

vallitessa. Maantien puoleinen apusarka jää alueella varsin kapeaksi ja linjalle kuuluivat Saanajärven ranta-alueen pajusirkut sekä järvellä lentelevät kaakkurit. Otoksen perusteella tiheimmät pesimäkannat alueella ovat pajulinnulla (17,6 paria/km²), järripeipolla (15,5 paria/km²), punakylkirastaalla (6,5 paria/km²) ja urpiaisella (5,0 paria/km²). Tunturikoivikoiden tyyppilajin eli sinirinnan tiheys jäi jälleen tämän otoksen perusteella keskimääräistä alemmaksi, mutta myöhempien kasvillisuusinventointien aikaan laji havaittiin tiheydeltään varsin runsaaksi Siilastuvan pohjoispuolisessa koivikossa.

Nisäkkäät

Alueen tyypillisimpiä ja näkyvimpiä nisäkkäitä ovat useimmat pikkujyrsijä sekä kärppä, lumikko, sauikko, minkki ja aika-ajoin runsaana esiintyvä tunturisopuli (Järvinen & Lahti 2004). Levinneisyydeltään eteläisempi kettu esiintyy nykyisin alueella jo varsin runsaana.

Naali mielletään yleisesti Käsivarren suurtuntureiden asukiksi, mutta laji on kärsinyt mm. ketun vaikutuksesta ja Suomen kanta lienee enää alle 5–15 eläintä (Järvinen & Lahti 2004).

Käsivarren tunnusomaisin nisäkäs eli tunturisopuli runsastuu aika-ajoin ja tuolloin esiintyy vaelluksia etelämmäksi. Sopulien syklisiä kannanvaihteluita sekä niiden syitä on tutkittu Kilpisjärven alueella jo 1940-luvulta lähtien, mutta edelleenkin niiden perimmäinen syy on hämärän peitossa (Järvinen & Lahti 2004). Viimeisin ja parhaiten tunnettu sopulien massaesiintyminen sekä suurvaellus osui vuosille 1969–1970. Tämän jälkeen paikallisia ja pienimuotoisempia kannankasvuja on havaittu enintään muutaman kerran vuosikymmenessä (Järvinen & Lahti 2004). Arktisen vyöhykkeen tundralla elävä tunturipöllö (*Bubo scandiacus*) saattaa pesiä runsaan sopulikannan aikaan myös Kilpisjärven suurtuntureiden alueella. Kuluneen inventointikesän aikana suunnittelualueen sopulikanta oli kohtalainen ja niitä havaittiinkin maastossa melko runsaasti.

Alueella näkyvin ja kasvillisuuteen sekä luontotyypeihin vaikuttava ei-luonnonvarainen nisäkäs on poro.

Kalat ja matelijat

Kilpisjärven kalastossa esiintyy rautua, siikaa, taimenta, haukea, madetta ja harjusta. Järvellä harjoitetaan jonkin verran kotitarvekalastusta. Tsahkaljoessa esiintyy pieniä taimenia.

Käsivarren alueella vaihtolämpöiset eläimet joutuvat elämään melko äärevissä olosuhteissa. Sammakko ja sisilisko ovat molemmat lisääntyviä lajeja alueella. Sekä kaloissa että sammakkoeläimissä esiintyy pienikokoisuutta. Alueella tavatut sammakot ovat kooltaan pieniä ja usein varsin iäkkäitä. Keskimääräinen lisääntymisikä Kilpisjärven sammakoilla on 7-9 vuotta ja vanhimmat sammakot ovat olleet jopa 15-vuotiaita (Merilä 2004).

Hyönteiset

Hyönteisten osalta selvitys keskittyi suunnittelualueen perhoslajiston aktiivihavainnointiin, jota suoritettiin kesäkuun puolivälin ja heinäkuun lopun välisenä aikana.

Salmivaaralla ei ole löydettävissä merkittäviä elinympäristöjä varsinaisille tuntureilla eläville perhoslajeille. Sen sijaan Salmivaaran alueen tunturikoivikot ovat osittain hyviä elinympäristöjä monille niissä eläville lajeille esim. pohjanpurohopeatäplä (*Boloria thore ssp. borealis*).

Pohjanpurohopeatäplä (*Boloria thore* ssp. *borealis*)

Selvityksen yhteydessä Salmivaaralta tavatut merkittävät/pohjoiset perhoslajit ovat: pohjanpurohopeatäplä, lapinverkkoperhonen (*Euphydryas iduna*), valkonopsayökkönen (*Sympistis heliophila*), rakkayökkönen (*Hadula melanopa*), tummakirjoyökkönen (*Lasionycta secedens* ssp. *bohemani*). Lisäksi Salmivaaran alueen rakennetut ympäristöt (ojanpientareet ym. hiekkapohjaiset "joutomaat") tarjoavat mahdollisesti potentiaalisia elinympäristöjä mm. pohjanpikkukultasiivelle (*Lycaena phlaeas* ssp. *polaris*).

3.3 Maisema ja rakentamisen historia

Kilpisjärvi 2020 Kehittämissuunnitelman maisemaselvityksen (Kilpisjärven maisemaselvitys, Pöyry Finland Oy 2010) laati maisema-arkkitehti Mariikka Manninen.

Seuraavassa tiivistelmä maisemaselvityksestä. Koko 56 sivuinen raportti on nähtävänä Enontekiön kunnassa, myös kunnan internet sivuilla.

Tämän maisemaselvityksen tavoitteena on kuvata alueen maiseman ja kulttuuriympäristön piirteet ja arvot ja tuoda esiin niitä tekijöitä, joiden huomioon ottaminen alueen suunnittelussa on seudun maisema- ja kulttuuriympäristöarvojen säilymisen ja alueen vetovoimaisuuden kannalta tärkeää. Maisemaselvitys palvelee sekä samanaikaisesti laadittavaa kehittämissuunnitelmaa että tulevaisuudessa käynnistyvää Kilpisjärven osayleiskaavatyötä. Yleiskaavoituksen käynnistyttyä selvitystä tulee kuitenkin tarvittaessa tarkentaa niiltä osin, kuin kaavan suunnitteluratkaisut ja -tarkkuus edellyttävät.

Maisemaselvityksen laatimisesta on vastannut Pöyry Finland Oy:stä maisema-arkkitehti MARK Mariikka Manninen. Kulttuuriympäristön erityisasiantuntijana työssä on toiminut alikonsulttina tutkija Lauri Putkonen (TMI Lauri Putkonen).

Maisemaselvityksen sisältö ja työvaiheet

Tämän maisemaselvityksen tarkoitus on kuvata Kilpisjärven alueen maiseman ja kulttuuriympäristön piirteet ja arvot, jotta ne voidaan ottaa huomioon alueen jatkosuunnittelussa sekä antaa suosituksia jatkosuunnittelua varten. Selvitys on varsinaisesti laadittu samanaikaisesti laadittavaa Kilpisjärven kehittämissuunnitelmaa varten, mutta sellaisella tarkkuudella, että selvitys on hyödynnettävissä myös jatkossa esimerkiksi alueen tulevassa yleiskaavoituksessa. Koska käytössä ollut pohjakartta- ja lähtömateriaali on tarkkuudeltaan ja luonteeltaan yleispiirteisistä ja koska selvitysalue on laaja, on selvitystä syytä tarkentaa tulevien suunnittelukysymysten konkretisoituessa.

Työssä on koko selvitysaluetta koskien käyty yleispiirteisellä tasolla läpi alueen maiseman osatekijöitä ja niiden välisiä vuorovaikutussuhteita. Tarkasteluissa korostuu Kilpisjärven -Könkämäenon laaksoa seurailevan tien ympäristö, sillä tällä alueella rakentaminen on jo nyt paikoin muuttanut maisemaa merkittävästi ja sille tiedetään jo työn tässä vaiheessa kohdistuvan merkittävimmät paineet uuden maankäytön ja toimintojen sijoittamiselle muun alueen jäädessä mahdollisimman erämaiseksi luonnonalueeksi. Työssä on painotettu niitä maiseman ja/tai kulttuuriympäristön piirteitä, jotka ovat erityisen oleellisia ottaa huomioon tulevassa suunnittelutyössä. Maiseman ja kulttuuriympäristön ominaisuuksien tunnistaminen on tärkeää, jotta maiseman ja kulttuuriympäristön piirteet, eri maisematekijöistä johtuva vyöhykejako ja ympäristön "lainalaisuudet" voidaan ottaa alusta alkaen huomioon erilaisia vaihtoehtoja muodostettaessa ja niiden vaikutuksia arvioitaessa.

Maiseman vyöhykkeiden pohjana ovat kallio- ja maaperäolosuhteet, jotka ovat vaikuttaneet siihen, minkälainen on kunkin osa-alueen topografia, pienilmasto-olot, vesisuhteet ja minkälaista kasvillisuutta milläkin alueella on. Luonnonolot ovat vaikuttaneet siihen, minkälaisia toimintoja mihinkin on ollut mahdollista ja järkevää sijoittaa ja minkälaisia miljöötyyppisiä eri osatekijöiden yhteisvaikutuksesta on syntynyt. Perusselvitysaineiston perusteella voidaan tunnistaa eriluonteiset vyöhykkeet ja maisemalliset rajat ja muodostaa niihin liittyviä suunnittelutavoitteita sekä määritellä reunaehtoja tulevaa suunnittelua varten.

Alueen yleiskuvaus ja sijainti suhteessa laajempaan maisemakokonaisuuteen

Selvitysalue, jonka pinta-ala on noin 133 km², sijaitsee Suomen Lapissa, aivan Käsivarren alueen luoteisosassa. Köli-vuoriston lieve ulottuu alueella Norjasta ja Ruotsista myös Suomen puolelle, ja alueen kallioperä ja maastonmuodot ja näistä johtuen myös maisemakuva ovat Suomen oloissa poikkeukselliset: Käsivarren alueella sijaitsevat Suomen korkeimmat ja maastonmuodoiltaan jylhimmät tunturit. Alueen kasvillisuus on karua ja tundramaista. Asutusta alueella on ollut perinteisesti vähän. Viime vuosikymmeninä kasvanut matkailuelinkeino on lisännyt rakentamista erityisesti Kilpisjärven kylän keskustan alueella.

Ilmakuva etelästä kohti Kilpisjärven kylää ja Saana-tunturia. Taustalla häämöttävät Norjan puolella Köli-vuoriston lumipeitteiset huiput. Rakentaminen Kilpisjärven kylän alueella sijoittuu tien molemmin puolin. Vasemmalle Kilpisjärveen työntyvän Salmivaaran etualalla näkyvälle ranta-alueelle tulee sijoittumaan lisää lomarakentamista. (Lentokuva Vallas 2008)

Maisemamaakunnan kuvaus ja maisemallinen seutujako

Suomen maisemamaakuntajaossa selvitysalue kuuluu Peräpohjolan – Lapin maisemamaakuntaan. Tarkemmassa maisemallisessa seutujaossa selvitysalue kuuluu pääosin Käsivarren yläntunturien seutuun. Aivan selvitysalueen eteläosassa maasto laskee ja maastonmuodot loivenevat, ja alue liittyy eteläpuoliseen Enontekiön pohjoiseen tunturiseutuun.

Tunturi-Lapin maakuntakaavan (vahvistettu ympäristöministeriössä 23.6.2010) laatimisen yhteydessä on tehty maakuntakaavoitusta palveleva maisemaselvitys (Lapin liitto 2007), jossa edellä kuvattua maisemallista seutujakoa on tarkennettu.

Kilpisjärven alueen asutus- ja elinkeinohistoriaa

Kilpisjärven varhaisin historia on paljolti kirjoittamatonta ja siten vaikeasti määriteltävää. Uusimmat arkeologiset löydöt kertovat paikalla asutun – ainakin tilapäisesti – jo rautakaudella. Uuden ajan alussa se on ollut etappipaikkana luontaisen polkureitin varrella Suomen Lapista Jäämeren rannalle Norjan Skibotniin eli Jyykeänperään kuten tätä markkinapaikkaa aikoinaan nimitettiin. Ensimmäinen maininta Kilpisjärvestä on kuitenkin vasta vuoden 1628 veroluetteloissa. Mallatunturi mainitaan ensi kerran asiakirjoissa 1746. Kirjoittamaton historia näyttelee täällä kuten muuallakin Lapissa tärkeää ja todistusvoimaista osaa. Saamelaisten uskomusperinteessä Saanatunturilla on ollut keskeinen asema.

Lapin asutusta tutkinut Matti Enbuske mainitsee Kilpisjärven tienoiden olleen 1800-luvun jälkipuolella ilmeisesti Ruotsin alamaisina olleiden saamelaisten porojen laidunmaina. 1870-luvulla Valkeapään suku siirsi kesälaitumensa Kilpisjärven ja Mallatunturin pohjoispuolelle. Samoin Labbat laidunsivat sydänkesällä Kilpisjärven maisemissa. Myös Martti Linkolan perinnetutkimukset 1970-luvulta tukevat näitä tietoja.

Pysyvää asutusta Kilpisjärven rannoilla ei ollut 1900-luvun alkuvuosina, sillä vasta tuolloin rakennettiin nykyisen kylän ensimmäinen rakennus, Vikin perheen Siilastupa. Se oli hirsinen rakennus, johon isäntäperhe majoitti alueen kautta kulkevia matkajia. Kulkijat käyttivät talvisin hyväkseen latuja ja kesäisin vesistöjä, mutta jo varhain sivusi järven koillisrantaa polku.

Vanha Siilastupa oli seudun ensimmäisten retkeilijöiden tukikohtana 1930 -luvulla. Kuva Kaarina Karin kirjasta Haltin valloitus (1978).

1930-luvulla virinnyt retkeilytoiminta synnytti ensimmäisen polven matkailurakennukset. Suomen Matkailijayhdistyksen Kilpisjärven retkeilymaja valmistui ja avattiin matkailijoille nykyisen Metsäntutkimuslaitoksen kohdalle 1938. Rauhan tultua ruvettiin rakentamaan retkeilykeskusta. Valtion omistama ja Suomen Matkailijayhdistyksen hoitama Kilpisjärven matkailuhotelli rakennettiin 1953.

Rakentaminen oli pitkään vähäistä alueella, kunnes viime vuosikymmeninä kasvanut matkailuelinkeino on tuonut alueelle sekä pysyvää että loma-asutusta ja palvelut alueella ovat lisääntyneet merkittävästi.

Kilpisjärven matkailuhotelli taustanaan Saana. Kuva 1950 -luvun alusta, T. Kanerva, Suomen Matkailijayhdistys.

Alueen sotahistoriaa

Ensimmäisen maailmansodan aikana Käsivarren seudulla oli rajamaana myös strategista merkitystä. Kesäkuun alussa 1916 suomalaiset jääkärit tuhosivat saksalaisten määräyksestä venäläisten sotatarvikevaraston Siilastuvan lähimaastossa. Dramaattinen tapahtuma on jäänyt historiaan ”Kilpisjärven pamauksena”. Saanan juurelle on pystytetty räjäytyksestä kertova muistomerkki.

Viimeiset taistelut suomalaisten ja saksalaisten välillä käytiin juuri Käsivarren Lapissa. Saksalaisten asemat olivat Saanan ja Mallan rinteillä sekä Norjaan johtavan maantien varrella, suomalaisten asemat Kilpisjärven eteläpäässä. Viimeiset tykinlaukaukset ammuttiin täältä huhtikuussa 1945. Paikalla on tapauksesta kertova muistomerkki. Saksalaiset tuhosivat paetessaan pääosin myös omat asemansa Kilpisjärven maastossa. Lapin sodan ja samalla koko 2. maailmansodan päättymisen merkiksi Suomen lippu nostettiin 27.4.1945 kolmen valtakunnan rajapyykille.

Lähellä retkeilykeskusta on kolmas alueen sotahistoriallisista muistomerkeistä, Toisen maailmansodan viimeisen taistelun muistomerkki Suomen kamaralla.

Tieteellinen tutkimus Käsivarren Lapissa

Käsivarren Yliperän voidaan katsoa olleen tieteellisen tutkimuksen kohteena jo 1700-luvun lopulla kun italialainen Giuseppe Acerbi ja englantilainen Edward Clarke ulottivat tutkimusmatkansa seuduille. Kesti kuitenkin pitkään ennen kuin suomalainen tutkimustoiminta pääsi alkuun tällä luonnonmaantieteellisesti ainutlaatuisella alueella. Ensimmäisinä alueella tekivät 1800-luvun jälkipuolella kenttätutkimuksia eläintutkija J.A. Palmén, hyönteistutkija J.R. Sahlberg ja kasvitutkija J.P. Norrlin. Tutkimuksen edellytykset paranivat huomattavasti kun Mallan nykyisen luonnonpuiston alue rauhoitettiin senaatin toimesta 1916. Samassa yhteydessä valtio rakennutti alueelle Siilastuvan matkalaisten ja tutkijoiden majapaikaksi. Siilastuvassa asui perheineen etelästä tullut Valdemar Vik, joka toimi myöhemmin luonnonpuiston vartijana.

Luonnonpuisto Mallasta tuli 1938, jolloin Suomeen perustettiin ensimmäiset luonnonsuojelualueet.

Helsingin yliopiston biologinen asema perustettiin 1964, jolta ajalta ovat aseman vanhimmat rakennukset. Laajennusosa vihittiin käyttöön 2003. Rakennukset sijaitsevat maantien ja järven välissä.

Alueen liikennehistoriaa

Kilpisjärven tien rakentaminen oli alkanut toisen maailmansodan kynnyksellä vuoden 1939 alussa. Hankkeen taustalla oli suomalaisten pyrkimys turvata yhteydet länsivaltoihin siinä tapauksessa, että Itämeren yhteydet katkeaisivat. Asiaa varten perustetun salaisen komitean aloitteesta tien rakentaminen aloitettiin vuoden 1939 lopulla. Lisävauhtia tiehankkeelle antoi saksalaisten sotavoimien ilmestyminen Norjaan. Rakennustyöt olivat kiivaassa käynnissä kesällä 1940 ja seuraavana vuonna tietä rakensi jo 2000 miestä. Tie oli pääosin liikennöitävässä kunnossa vuonna 1942, mutta työn loppuunsaattaminen eteni hitaasti. Sodan loppuvaiheessa saksalaiset rakensivat tien valmiiksi, mutta hävittivät sen vetäytyessään Norjaan. Tien rakentamiseen oli osallistunut myös venäläisiä sotavankeja, joiden vankileiri oli Kilpisjärvellä Siilastuvan tuntumassa. Rauhan tultua Kilpisjärven tien korjaaminen oli yksi Lapin keskeisistä jälleenrakennustöistä. Tie saatiin kuntoon 1940-luvun lopulla.

Tien pohjoispäässä, lähellä Norjan rajaa, on saksalaisten rakentama Ahdaskurun silta, valtakunnallinen tiemuseokohde. Selvitysalueen eteläpäässä Leutsuvaaran ja Muotkatakan kohdalla on puolestaan Suomen maanteiden korkein piste, 565,6 metriä m.p.y.

Maiseman osatekijät

Kallio- ja maaperäolosuhteet

Selvitysalueelle työntyy luoteesta Kölivuoristoon kuuluvan tunturiliuskeiden alueen lieve. Vastaavaa geologista yksikköä ei tavata muualla Suomessa. Tunturiliuskeet ovat iältään selvästi Suomen muuta kallioperää nuorempia ja koostuvat liuskeista, joissa on välikerroksina dolomiittia. Kallioperän ominaisuudet näkyvät myös maaperässä ja edelleen kasvillisuudessa: Käsivarren alueella esiintyy paljon harvinaisia kasveja ja perhosia. (Metsähallitus 2000).

Topografia, maastonmuodot

Saanan, joka on selvitysalueen tuntureista korkein, lakialueen korkeus merenpinnasta on 1029 metriä. Suhteellista korkeuseroa Kilpisjärven pintaan on noin 566 metriä (Kilpisjärven pinta keskimäärin 473 mmpy). (Rauhala 2002, Kilpisjärven luonto- ja maisemaselvitys)

Käsivarren alueella tunturit ovat jyrkempiä ja korkeampia kuin muualla Ylä-Lapissa johtuen tunturiliuskeiden alueen muuta Lappia nuoremasta kallioperästä. (Metsähallitus 2000). Kölivuoriston syntyessä työntyi luoteesta liuskelaatta Käsivarren alueelle kerrostuneiden ja kivettyneiden kalkki- ja savikivien päälle. Ylityöntölaatan paikoin tyhjän päällä roikkuvat pahdat sortuivat aika ajoin painovoiman vaikutuksesta ja pakkasrapautumisen seurauksena ja muodostivat rakkakivikoita ja vyörykivikeiloja kohoumien tyvialueille. (Enontekiön kunta)

Selvitysalue on Siilasvuoman - Kilpisjärven – Könkämäenon laaksoa lukuun ottamatta kauttaaltaan selännealuetta, jota tunturien väliset laaksopainanteet jäsentävät. (Maaston korkeustasot ja maastonmuodot, **Virhe. Viitteen lähde ei löytnyt.**). Maastonmuodot loivenevat kohti etelää, jossa Peeran alueella Könkämäenon - Peerajärven laakso avautuu laajaksi, avoimeksi maisematilaksi.

Vesisuhteet ja ilmasto

Vuoden keskilämpötila alueella on – 2.6 C ja kasvukausi alueella kestää noin 100 vuorokautta (Kilpisjärven luonto- ja maisemaselvitys).

Ylä-Lapin ilmasto on suhteellisen leuto verrattuna muihin alueisiin vastaavilla leveysasteilla. Atlantin valtameri ja Golf-virta lämmittävät huomattavasti pohjoisen Lapin ilmastoa. Suomen ylittävät matalapaineet, joiden suunta on yleensä lounaasta koilliseen, tuovat myös mukanaan lämmintä ilmaa. Yleisessä ilmastoluokituksessa Ylä-Lappi kuuluu kuuluu lyhyt- ja kylmäkesäiseen lumimetsäilmastoon, jossa ei esiinny kuivia kausia ja kasvukauden aikaiset hallat ovat yleisiä. Käsivarren ylätuntureilla talvi on vielä huomattavasti pidempi ja kesä kylmempi kuin muualla Ylä-Lapissa. (Metsähallitus 2000)

Selvitysalueen merkittävin pintavesiallas on Kilpisjärvi, joka laskee kohti etelää Könkämäeno –joen kautta. Kilpisjärven pohjoispuolinen Siilasjärvi laskee Kilpisjärveen. Saanatunturin kupeessa on jyrkkärantainen Saanajärvi ja sen eteläpuolella loivapiirteisemmällä selännealueella Tsahkaljärvi, joka laskee Kilpisjärveen. Muualla selvitysalueella olevat pintavesialtaat ovat yleensä pienialaisia tunturijärviä ja –lampia. Puroja on alueella runsaasti.

Soita on alueella vähän. Käsivarren alueen suot ovat yleensä joko tuntureilla sijaitsevia pienialaisia paljakkasoita, joiden soistumisen ovat aiheuttaneet runsaat lumien sulamisvedet ja/tai usein esiintyvä lähteisyys, tai palsasoita, jotka yleensä luetaan eteläisemmän Lapin aapasoiden alatyypiksi. Palsakummut ovat näille soille tyypillisiä. (Geologian tutkimuskeskus 2005)

Kilpisjärven keskeisellä kyläalueella on useita puroja, joista merkittävin on Tsahkaljärvestä Kilpisjärveen laskeva Tsahkaljoki. Osa keskustan ranta-alueista on alavia ja kosteita.

Ihmistoiminnan merkit maisemassa, toimintojen sijoittuminen

Koska rakentaminen Kilpisjärven alueella on hyvin nuorta ja liittyy suurelta osin loma-asumiseen ja matkailupalveluihin, ei rakentamisen sijoittumisella ole samanlaista, suoraa historiallista suhdetta alueen luonnontekijöihin kuin pidempään asutetuilla alueilla. Alueen luonto ja maisema ovat vaikuttaneet alueen vetovoimaisuuteen matkailualueena, mutta näiden lisäksi myös sijainti Norjan ja Ruotsin rajalla on vaikuttanut matkailupalveluiden kehittymiseen. Myös tieyhteydellä alueen kautta Jäämerelle on ollut tärkeä rooli alueen historiassa ja viime vuosikymmenten kehityksessä.

Selkeimmin maisemassa erottuvia ihmistoiminnan merkkejä ovat tiet ja rakennukset. Näiden lisäksi alueella on jonkin verran muita rakenteita, kuten aitoja, siltoja, mastoja ja voimajohtoja (**Virhe. Viitteen lähde ei löytynyt.**). Varsinaisten rakennusten ja rakennelmien lisäksi ihmisen toiminta on vaikuttanut mm. maaston kulumiseen voimakkaassa käytössä olevien reittien läheisyydessä, moottorikelkkareittien alueella sekä tienvarren levähdysalueiden lähiympäristössä. Lapin perinnemaisemat –selvityksen perusteella alueella ei ole erityisiä arvokkaita perinnemaisemakohteita (Lapin ympäristökeskus ja Metsähallitus 1999). Alueella on kuitenkin perinteisten elinkeinojen, kuten poronhoidon muokkaamia ympäristöjä.

Rakennetuista alueista Saananjuuren alue kyläkeskuksesta pohjoiseen sijoittuu rannan ja Saanan jyrkän rinteiden väliselle suhteellisen kapealle rinnevyöhykkeelle. Kilpisjärven kyläkeskus sijoittuu Saana-tunturin, Ailakkavaaran ja Salmivaaran rajamaan maisematilaan, Kilpisjärven suhteellisen loivapiirteiselle ranta-alueelle. Peeran alueella maastonmuodot ovat selvitysalueen pohjoisosaa loivempia ja maisematilaa rajaavat tunturit matalampia. Peerajärven - Könkämäenojoilaakson avoin maisematila avautuu aluella laajana, sillä myös Ruotsin puolella maasto on

loivapiirteisempää kuin pohjoisempana. Koko suunnittelualueen läpi kulkeva Käsivarrentie (VT 21) seurailee Kilpisjärven – Könkämäen laakson rinteiden maastonmuotoja.

Keskusta-alue on muodostunut 1950-luvulla rakennetun hotellin yhteyteen. Rakentaminen on tukeutunut tiehen ja rantavyöhykkeeseen ja uudisrakentaminen on pikkuhiljaa levinnyt loivia selänteiden rinnealueita myöten yhä laajemmalle alueelle. Rakentamisen ryhmittelyyn ovat vaikuttaneet alueen useat puroumat ja kosteikkoalueet. Maastonmuodot eivät Salmivaaran rinnealuetta lukuun ottamatta muodosta selkeitä rajoja keskustan nykyiselle rakennetulle alueelle.

Näkymiä Saananjuuren alueelta.

Kylän keskustaa.

Näkymä Salmivaaran suunnasta kohti Kilpisjärven kylän keskustaa ja Saanaa. Kuvassa järven rannalla erottuvat keskustan rakennukset sijoittuvat järven itäpuoliselle loivapiirteiselle vyöhykkeelle.

Retkeilykeskuksen punaiseksi maalatut puurakennukset sopeutuvat sijainniltaan ja mittakaavaltaan Saananjuuren maisemaan. Keskukseen vanhimman osan muodostaa oikealla oleva hirsinen osa, joka on monet vaiheet kokenut Kilpisjärven ensimmäinen retkeilymaja vuodelta 1938.

Maiseman tilallinen jäsenys ja maisemakuva

Suunnittelualue on suurimmaksi osaksi joko matalan tunturikoivikon peittämää rinnealuetta tai avointa tunturipaljakkaa. Oman avoimen maisemakokonaisuutensa muodostaa Kilpisjärven laakson – Könkämäenon laakso, joka erityisesti Peeran alueella avautuu laajaksi avoimeksi maisematilaksi. Laajoja avoimia pelto-, niitty- tai suoalueita ei suunnittelualueella ole.

Rakennetut alueet ovat luonteeltaan pienipiirteisiä ja rakennusten lisäksi kyläkuvaava jäsentävät rakennusten väliset ja rakennettuja alueita ympäröivät maastonmuodot ja tunturikoivikko. Kilpisjärven keskusta sijoittuu suhteellisen tasaiselle alueelle lähelle Kilpisjärven rantaa maisematilaan, jota rajaavat pohjoisessa Saanatunturi, idässä Saanan ja Ailakkavaaran välinen Tsahkaljärven selänne, etelässä Ailakkavaara ja lännessä Salmivaara. Saananjuuren alueella ei ole selkeitä maisematilallisia rajoja vaan rakentaminen sijoittuu järven rannan suuntaiselle rinnealueelle, josta avautuu näkymiä Saanan, Mallan ja Kilpisjärven suuntaan. Peeran alueella Peeran matkailukeskuksen rakennukset sijoittuvat Peerajärven ja Könkämäenolaakson avoimeen maisematilaan työntyvän selänteen reunavyöhykkeelle.

Tiemaisema

Käsivarrentien tiemaisema on vaikuttavaa. Etelästä saavuttaessa Peeran alueella maisema on avaraa. Tämän jälkeen tie nousee Leutsuvaaralle, jolta avautuvat näkymät kohti Kilpisjärven laaksoa. Tie alkaa laskeutua kohti laaksonpohjaa Kilpisjärveä rajaavien tunturiselänteiden maastonmuotoja myötäillen, ja merkittävimpänä maamerkinä edessä avautuvassa maisemassa näkyy Saanatunturi. Alhaalla laaksossa, Kilpisjärven kylän eteläpuolisella tieosuudella maastossa on pienipiirteistä vaihtelua ja tie on kumpuileva. Erityisenä maisemakohteena tällä jaksolla mainittakoon Ailakkalahti, jonka alueelta avautuu näkymiä sekä Kilpisjärven että Ailakkajoen laakson ja erämaan suuntaan. Saapumista varsinaiselle kyläalueelle edeltävät erilaiset tienvarren varasto-, tuotanto- yms. alueet.

Keskeisellä kyläalueella tien maisematila on väljä. Tietä reunustavat suuret ojat, torin alue on avointa kenttää ja rakennukset sijaitsevat yleensä suhteellisen etäällä tiestä. Monin paikoin tien ja rakennusten välissä on kasvillisuusvyöhyke. Erilaisia mainoskylttejä on runsaasti.

Kyläkeskustan jälkeen on Kilpisjärven suhteellisen tasaista rantavyöhykettä seuraileva rakentamaton jakso, jolta avautuu näkymiä Kilpisjärven sekä Saanan suuntaan. Saananjuuren alueella osa rakentamisesta näkyy tielle mutta osa peittyi kasvillisuusvyöhykkeiden taakse. Saananjuuren alueen jälkeen rakennettuja ympäristöjä on hajanaisesti ennen tullin aluetta, joka erottuu omana rakennettuna kokonaisuutenaan. Tämän jälkeen viimeinen tiemaiseman maamerkki on kulttuurihistoriallisesti merkittävä Ahdaskurun silta, joka kuitenkin on tielläliikkujalle melko huomaamaton. Sillan jälkeen maasto alkaa kohota kohti Norjan rajaa ja puutonta paljakkaa.

Käsivarrentien yhteydessä on useita levähdysalueita, jotka ovat sijoittuneet näkymien kannalta houkuttelevasti. itse levähdysalueet ovat kuitenkin usein ilmeeltään jäsentymättömiä. Monien alueiden ympäristössä maasto on kulunutta ja sinne on syntynyt polku-uria voimakkaan käytön seurauksena.

Näkymä Leutsuvaaran levähdysalueelta kohti Kilpisjärveä.

Näkymä Leutsuvaaran suunnasta Käsivarrentieltä kohti Kilpisjärveä ja Saanaa.

Maiseman ja kulttuuriympäristön arvoalueet ja -kohteet

Maiseman arvoalueet ja –kohteet on koottu olemassa olevista selvityksistä. Omia tulkintoja maiseman kauneudesta tms. ei ole tämän työn yhteydessä tehty.

Kilpisjärven kulttuuriympäristöä ei ole aiemmin systemaattisesti kartoitettu. Tämän selvityksen lisäksi meneillään on Metsähallituksen suorittama kulttuuriperintökohteiden inventointi, jonka tulokset ovat käytettävissä loppuvuodesta 2010. Lapin ympäristökeskuksen Lapin kulttuuriympäristöt tutuksi –hankkeen yhteydessä aluetta ei ole tarkemmin tutkittu. Tämän työn yhteydessä ei ole selvitetty alueen muinaisjäännöksiä, sillä niistä on tehty oma selvityksensä (Metsähallitus, Pirjo Rautiainen, Sami Viljanmaa 2010).

Saamelainen kulttuuriympäristö on käsitteenä uusi ja vakiintumaton. Saamelainen tapa nähdä ja kokea maisema ja ympäristö on tiiviissä yhteydessä saamelaiseen kulttuuriin, elinkeinoin ja perinteeseen. Kulttuuriympäristö määrittyy joustavasti aina kulloisenkin tilanteen mukaan ja on kokonaisuus, joka muodostuu sekä materiaalisesta että immateriaalisesta, näkyvästä ja näkymättömästä (Lapin ympäristökeskus 2007). Tämantyyppistä selvitysmateriaalia alueesta ei tämän työn yhteydessä ole ollut käytettävissä.

Valtakunnallisesti arvokkaat kohteet

Valtakunnallisesti arvokkaat maisema-alueet

** Suomessa on 156 maisema-aluetta, jotka ovat valtioneuvoston periaatepäätöksen (1995) mukaan valtakunnallisesti arvokkaita. Alueiden pinta-ala on yhteensä 730 000 hehtaaria. Suurin osa maisema-alueista sijaitsee Etelä- ja Länsi-Suomen viljelyseuduilla. Valtioneuvoston päätös pohjautui ympäristöministeriön mietintöön (1992). Alueiden arviointia varten laadittiin koko maata koskeva maisemamaakuntajako. Jaon avulla aluevalikoimaan saatiin edustava otos maan eri osille luonteenomaisia viljely- ja kulttuurimaisemia.*

Valtioneuvoston päätös velvoittaa kehittämään ja tukemaan alueiden maisemanhoitoa. Monille alueille on tehty maisemanhoidon suunnitelmia, ja maisemanhoidon neuvontaa on edistetty muun muassa maatalouden neuvontajärjestöjen yhteistyönä. Maankäyttö- ja rakennuslaissa olevat valtakunnalliset alueidenkäyttötavoitteet edellyttävät, että arvokkaat maisema-alueet otetaan huomioon alueiden käytössä. Ne tulee muun muassa sisällyttää maakuntakaavoihin.

Saanan valtakunnallisesti arvokkaan maisema-alueen kuvaus (www.ymparisto.fi)

Kilpisjärven rannalla kohoava Saana on Käsivarren ylätuntureista, ehkä koko Suomen Lapin tuntureista tunnetuin. Sen kunnioitusta herättävä ulkonäkö ja laelta avautuvat mahtavat näköalat ovat tehneet siitä suosituksen matkailukohteen.

Maisemakuva

Saanan tunnusomainen profiili, jota luonnehtivat loivahko luoteisrinne, tasainen laki ja terävä, jyrkkäsivuinen kaakkoiskärki, avautuu koko komeudessaan ehkä parhaiten Kilpisjärven kaakkoispäästä Salmivaaralta. Sävehdyttävät näkymät ylätunturien jylhäpiirteeseen ja ankaraan luontoon palkitsevat Saanan laelle kiivenneen. Saanalta esittäytyvät kaikki lähiympäristön retkeilykohteet. Alhaalla väikyy Kilpisjärvi, lännen ja luoteen suunnalla kohottautuvat pyöreäpäiset Iso- ja Pikku-Malla, jotka kuuluvat Mallan luonnonpuistoon. Pohjoisessa ja koillisessa ovat rajatunturit, Jehkatsit, ja kaakossa peninkulman mittainen Ailakkavaara.

Luonnonpiirteet

Saana (1029 m mpy) on Kölin vuoriston reuna-aluetta. Sen muodoissa erottuu selvästi luoteesta kerrostuneiden kivilajien päälle työntynyt tunturiliuskeiden muodostama ylityöntölaatta, jonka reunoja jyrkkien sivujen pahtamuodostumat ovat. Kovan ylityöntölaatan alla on pehmeämpiä kivilajeja, muun muassa dolomiittia ja saviliuskeita. Näiden alla on vanha prekambriininen kallioperä. Saanan laki kohoaa Kilpisjärven pinnasta noin 566 metriä. Itäpuolella on huiman jyrkkä pudotus alas Saanajärveen.

Kallioperässä olevan kalkin ansiosta kasvillisuus on paikoin hyvin rehevää. Tunturikoivikot kipuavat Kilpisjärven rannalta ylös Saanan rinteitä 600-700 metrin korkeuteen topografiasta riippuen. Koivuvyöhykkeen yläpuolisessa kasvillisuudessa kanit tunturikankaat ja kalkkivaikutteinen kasvillisuus vaihtelevat mosaiikkimaisesti. Alueella on muun muassa lapinvuokkokankaita ja reheviä lumenviipymiä. Saanan takana laaksossa on yleisilmeeltään karumpia tunturikankaita. Saanan eteläpuoleisen rinteiden tunturikoivikossa on rauhoitettu lehtojensuojelualue ja Saanan laki metsänrajan yläpuolella on myös luonnonsuojelualue.

Kulttuuripiirteet

Kilpisjärven vieritse, suunnilleen samaa reittiä kuin nykyinen Neljän tuulen tiekin noudattaa, on kulkenut vanha Tornion ja Jäämeren rannikon välinen kauppareitti ja talvitie. Kilpisjärven rannalla on kauan ollut kauppareitin kulkijoille tarkoitettu levähdyspaikka, valtion rakennuttama Siilastupa. Alueen suosio matkailukohteena on alkanut vasta sotien jälkeen, kun parantuneet tieyhteydet sekä erämaaretkeilijöiden ja luonnonystävien kuvaukset tekivät seutua tunnetuksi.

Kilpisjärven rannassa ja tien varressa sijaitsevat muun muassa matkailuhotelli, biologinen asema, rajavartiosto ja retkeilykeskus. Viimeksi mainitulta lähtee viitotettu polku Saanan huipulle. Tuhansien matkailijoiden käyttämän kulkureitin ja sen vierien kuluminen erottuu maastossa räikeänä. Kilpisjärven rantoja lukuun ottamatta alue on asumaton ja rakentamaton.

Valtakunnallisesti merkittävät rakennetut kulttuuriympäristöt (RKY*)

- Kilpisjärven matkailuhotelli
- Jatkosodan tapahtuma- ja muistopaikat: Ahdaskurun silta

(Museovirasto, RKY 2009)

**RKY on Museoviraston laatima inventointi, joka on valtioneuvoston päätöksellä 22.12.2009 otettu maankäyttö- ja rakennuslakiin perustuvien valtakunnallisten alueidenkäyttötavoitteiden tarkoittamaksi inventoinniksi rakennetun kulttuuriympäristön osalta 1.1.2010 alkaen. Valtakunnallisia alueidenkäyttötavoitteita koskeva valtioneuvoston päätös on tullut voimaan 30.11.2000 ja sen tarkistus 1.3.2009.*

Valtakunnalliseen inventointiin valitut kohteet antavat alueellisesti, ajallisesti ja kohdetyypeittäin monipuolisen kokonaiskuvan maamme rakennetun ympäristön historiasta ja kehityksestä. (www.rky.fi)

Valtakunnallisesti merkittävien rakennettujen kulttuuriympäristöjen kuvaukset (www.rky.fi):

Kilpisjärven matkailuhotelli

Kuvaus

Kilpisjärven matkailuhotellissa ovat säilyneet Lapissa 1930-1960-luvuilla toteutetun matkailurakentamisen tunnusomaiset piirteet. Sen korkealaatuinen, maisemaan ja luonnonympäristöön sovitettu arkkitehtuuri on 1940- ja 1950-lukujen vaihteesta. Matkailuhotellin alue on edustavimpia kokonaisuuksia ajatellen kotimaisen massamatkailun alkuvaihetta ja varsinkin sen luontoyhteyteen perustuvia kansallisia erityispiirteitä.

Saanatunturin läheisyys ja tunturikoivikkoinen ranta muodostavat hotellin rakennusryhmän vaikuttavat maisemalliset puitteet. Keskeiset hotelli- ja ravintolatoiminnat sijoittuvat 1949-1962 vaiheittain valmistuneeseen päärakennukseen. Kokonaissommitelmassa eri toiminnallisten osien kerros- ja muoto ja materiaalit vaihtelevat perustuen Jouko Ylihannun arkkitehtisuunnitteluun. Huoltorakennusten lisäksi pihapiiriin kuuluu ainoa säilynyt majoitussikermä vuodelta 1948.

Yksityisen hotelliketjun omistuksessa toimiva matkailuhotelli on nykyisellään (2009) perinteikkäin osa matkailun ja vapaa-ajan asumisen kasvuun panostavaa Kilpisjärven tienoota.

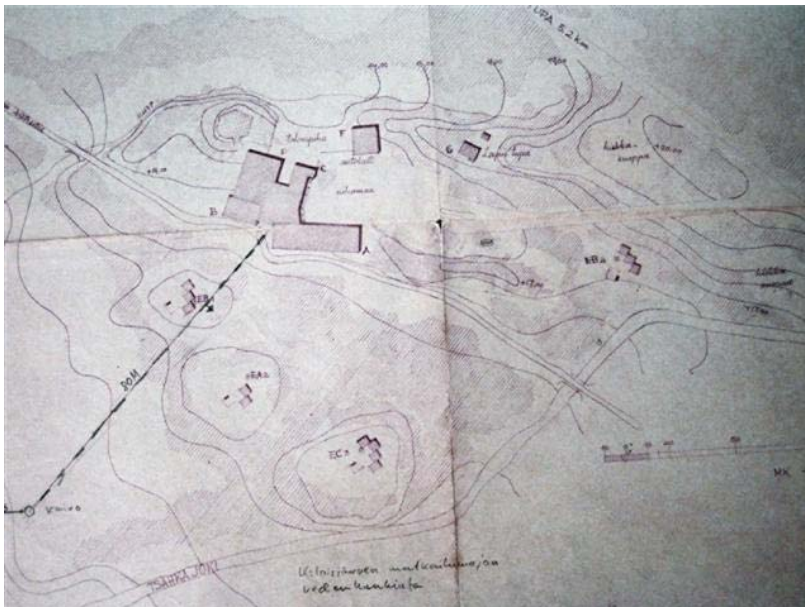
Historia

Lapin luonnon vetovoima ja parantuneet mahdollisuudet sen saavuttamiseen käynnistivät 1930-luvulla kulttuuri-ilmion ja elinkeinon, jonka vaikutus maakunnassa on ollut huomattava. Valtio osallistui tunturihotellien ja matkailumajojen verkoston luomiseen sekä sen sodanjälkeiseen jälleenrakentamiseen ja täydentämiseen.

Rakennushallitus toimi rakennuttajana Kilpisjärvellä, kuten useassa muussa Lapin matkailuhankkeessa, ja täälläkin luottaen arkkitehti Ylihannun matkailurakentamista uudistaviin näkemyksiin. 1970- ja 1980-luvun vaihteen peruskorjauksessa sama rakennuttajataho vaihtoi sisätilojen tunturihenkisyiden yleispätevämpään asuun.

Jatkosodan tapahtuma- ja muistopaikat: Ahdaskurun silta (lyhentäen lähteestä www.rky.fi)

Kilpisjärvellä on toisen maailmansodan aikana rakennettu, tiehallinnon museosillaksi nimeämä Ahdaskurun kiviholvisilta. Yksiaukkoinen kiviholvisilta (1943) on museosiltojen joukossa tyyppinsä ainoa edustaja. Siltaa ja sen ympäristöä on kunnostettu nykyliikenteen ja matkailukäytön ehdoilla. Silta on otettu Tiehallinnon nimeämäksi museokohteeksi 1983. Ahdaskurun silta oli rakennettu jo 1943 Suomen ja Norjan välisen rajan tuntumaan. Kiviholvisillan piti kestää raskasta saksalaisten Barbarossa-suunnitelman mukaista sotilasliikennettä Atlantilta Suomen rintamalle. Sillan suunnitteli ja rakennutti Tie- ja vesirakennushallitus ja sen rakentamiseen osallistuivat myös saksalaiset. Toisen maailmansodan viimeinen aseellinen yhteenotto Suomessa käytiin Kilpisjärven raja-alueella ja Norjaan perääntyvät saksalaiset tuhosivat Kilpisjärventien mm. siltapaikkojen osalta. Ainoastaan pieni ja huomaamaton Ahdaskurun silta säilyi.

Arkkitehti Ylihannun 1948 laatima Kilpisjärven matkailuhotellin tai matkailumajan, kuten sitä tuolloin nimitettiin, asemapiirros. Piirroksesta ilmenee kolmen tai neljän erillisen, ns. majoitusikermän sijoitus. Kuva Kansallisarkisto, Suomen Matkailuliiton kartat ja piirustukset.

Arkkitehti Jouko Ylihannun piirtämä Kilpisjärven matkailuhotelli liittyy arkkitehtuuriltaan Lapin matkailukeskusten suunnittelussa 1950-luvulla vallinneeseen romanttiseen suuntaukseen, jolle on tunnusomaista luonnon- ja liuskekiven käyttö sekä kaiteiden puuleikkaukset.

Sotahistorialliset kohteet

Käsivarren Lapilla oli keskeinen merkitys toisen maailmansodan loppuvaiheilla. Saksalaisten jättämät jäljet Saanan maastossa ovat tärkeitä Lapin sodan muistomerkkejä. Näitä ovat:

- pesäkkeiden ja leiripaikkojen jäännökset alarinteillä
- lentokoneen (Junkers) jäännökset vuodelta 1942 Saanan pohjoisrinteellä
- kivistä ladottu tähytys- ja sirpalesuoja Saanan laella

Lisäksi alueella on kolme sodan jälkeen pystytettyä sotahistoriallista muistomerkkiä. Alueen sotahistoriallisista kohteista karttuu lähiaikoina tarkempaa tietoa käynnissä olevien selvitystöiden puitteissa.

Museovirasto on todennut sotahistoriallisista kohteista seuraavaa: "Kilpisjärven alueen maankäytössä tulee yleisestikin huomioida sotahistorialliset kohteet ensisijassa säilytettäviä rakennelmina ja luonnon ympäristön osina. Mikäli rakenteisiin joudutaan olennaisella tavalla kajoamaan, tulee riittävän dokumentoinnin ja suojelutarpeen arvioimiseksi ottaa yhteys Museoviraston rakennushistorian osastoon." (Museovirasto, lausunto 29.8.2007, DNRO334/303/2007)

Yleisiä suosituksia

Alueella, jonka vetovoimaisuus perustuu pitkälti luonto- ja maisema-arvoihin ja jolla pääelinkeinot liittyvät matkailuun ja loma-asumiseen tulee ympäristöä muuttavat toiminnot suunnitella erityisen huolellisesti, jotta ympäristön sietokyky ei ylitä. Kaikessa toiminnassa tulisi välittyä kunnioitus ympäristöä kohtaan. Ihmisen toiminnan tulisi olla luonnonympäristölle alisteista, ts. toiminnot tulisi sijoittaa niin ja toimintojen volyymien tulisi olla sellaisia, että ympäristön piirteet ja arvot säilyvät, muutosalueet on huolellisesti sovitettu ympäristöönsä, rakentamisen jälki on viimeistelyä ja suunnitteluratkaisut on kaiken kaikkiaan tehty tietoisina siitä, minkälaisia niiden vaikutukset ympäristöön ovat.

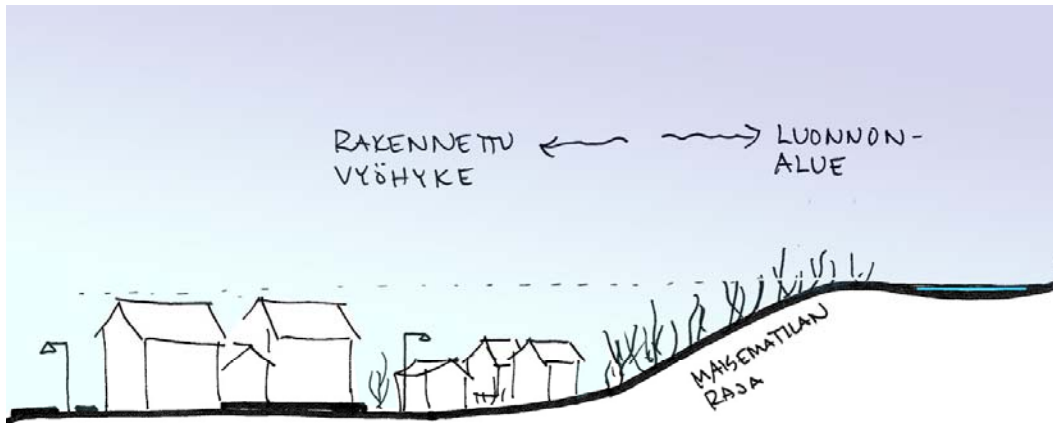
Tulevaisuudessa uusi rakentaminen tulee keskittää nykyisten rakennettujen ympäristöjen, keskustan, Saananjuuren sekä mahdollisesti Peeran alueille, jotta mahdollisimman suuri osa alueesta säilyisi jatkossakin luonnonalueena. Erityisesti keskusta-alueita tulisi kehittää ensisijaisesti täydennysrakentamisella ja mahdollisesti lisäksi tutkia alueen laajentamismahdollisuuksia.

Alueen luonteesta johtuen uusien rakennusten tai rakenteiden ”kätkeminen” alueella on vaikeaa. Suunnittelussa tulisikin pyrkiä siihen, että eri alueet ovat rehellisesti sitä mitä ovat: rakennetut alueet selkeästi ihmistoimintojen vyöhykettä ja luonnonalueet mahdollisimman pitkälti luonnontilaisia. Rakennetuilla alueilla, erityisesti keskeisimmällä keskusta-alueella myös ulkoympäristön tulisi olla rakennettua ja hoidettua tai ainakin eri toimintojen mukaisesti jäsennettyä. Varastointia, pysäköintiä jne. varten tulisi olla omat joko rakennetut tai ainakin selkeästi rajatut alueensa, jotta tämän tyyppiset toiminnot eivät leviäsi ympäröiville luonnonalueille.

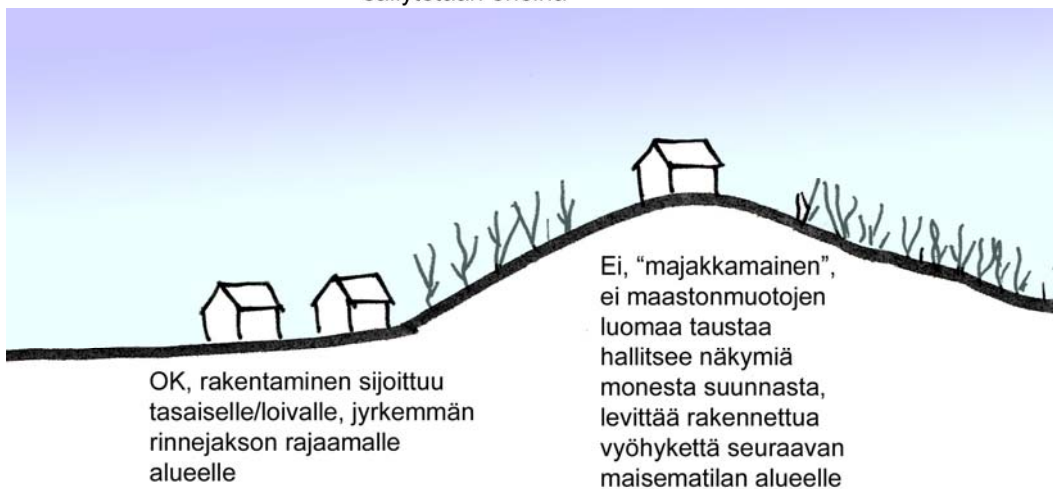
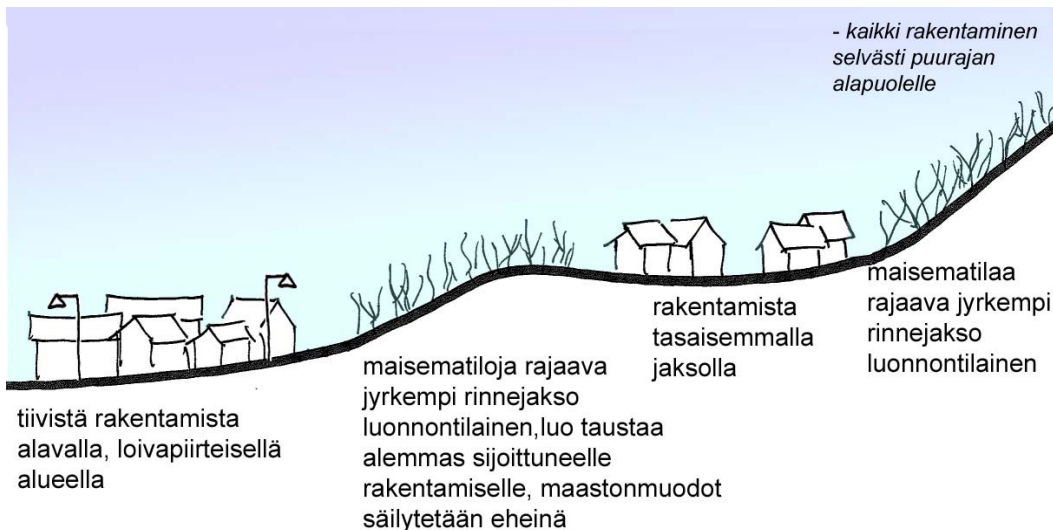

Tulevan rakentamisen sijoittamiseen liittyviä suosituksia viistoilmakuvapohjalla esitettyinä.

Rajaukset ovat suuntaa antavia.

- Keskustassa rakentaminen voi olla tiiviimpää ja tehokkaampaa kuin reuna-alueilla
- toimintojen keskittäminen keskusta-alueelle, erityisesti Kilpisjärventien yhteyteen
 - kylämiljöön ja kyläkuvan kehittäminen: ulkoympäristö rakennettua ja hoidettua (katutilat (erityisesti Kilpisjärventie), aukiot (tori?), raitit, leikkipaikka, pysäköintialueet)
 - valaistus
 - yhteydet ulkoilureiteille ja rantaan

Periaatekuvia rakentamisen sijoittamiseen liittyvistä suosituksista. Rakentamisen sijoittamisessa tulee ottaa huomioon sekä maastoon suurmuodot että pienipiirteinen, paikallisempi vaihtelu.

3.4 Arkeologia

Kilpisjärvi 2020 kehittämissuunnitelma-alueen kulttuuriperintökohteiden inventointi tehtiin Metsähallituksen toimesta (Metsähallitus, Lapin luontopalvelut, Sami Viljamaa ja Pirjo Rautiainen, Metsähallitus 5520/41/2010 ja 4981/41/2011).

Raportit löytyvät Metsähallituksesta.

Pirjo Rautiainen laati inventoinneista tiivistelmä, joka seuraavassa kokonaisuudessaan.

Kilpisjärven kulttuuriperintöinventointi 2010 Tiivistelmä tuloksista

METSÄHALLITUS

Pirjo Rautiainen
Metsähallitus
Lapin luontopalvelut

1 Johdanto

Kilpisjärven kulttuuriperintökohteita inventoitiin kesäkuussa ja elokuussa 2010 Metsähallituksen ja Enontekiön kunnan yhteisessä Kilpisjärvi 2020 -hankkeessa. Inventoinnissa keskityttiin erityisesti Tunturi-Lapin maakuntakaavan mahdollistamille rakentamisalueille Kilpisjärven kylän ympäristöön, E8-tien varelle sekä rannoille Peerasta Kilpisjärven kylälle. Pääinventoija oli arkeologi Sami Viljanmaa ja häntä avusti muutamana päivänä allekirjoittanut eli luontopalveluiden erikoissuunnittelija Pirjo Rautiainen.

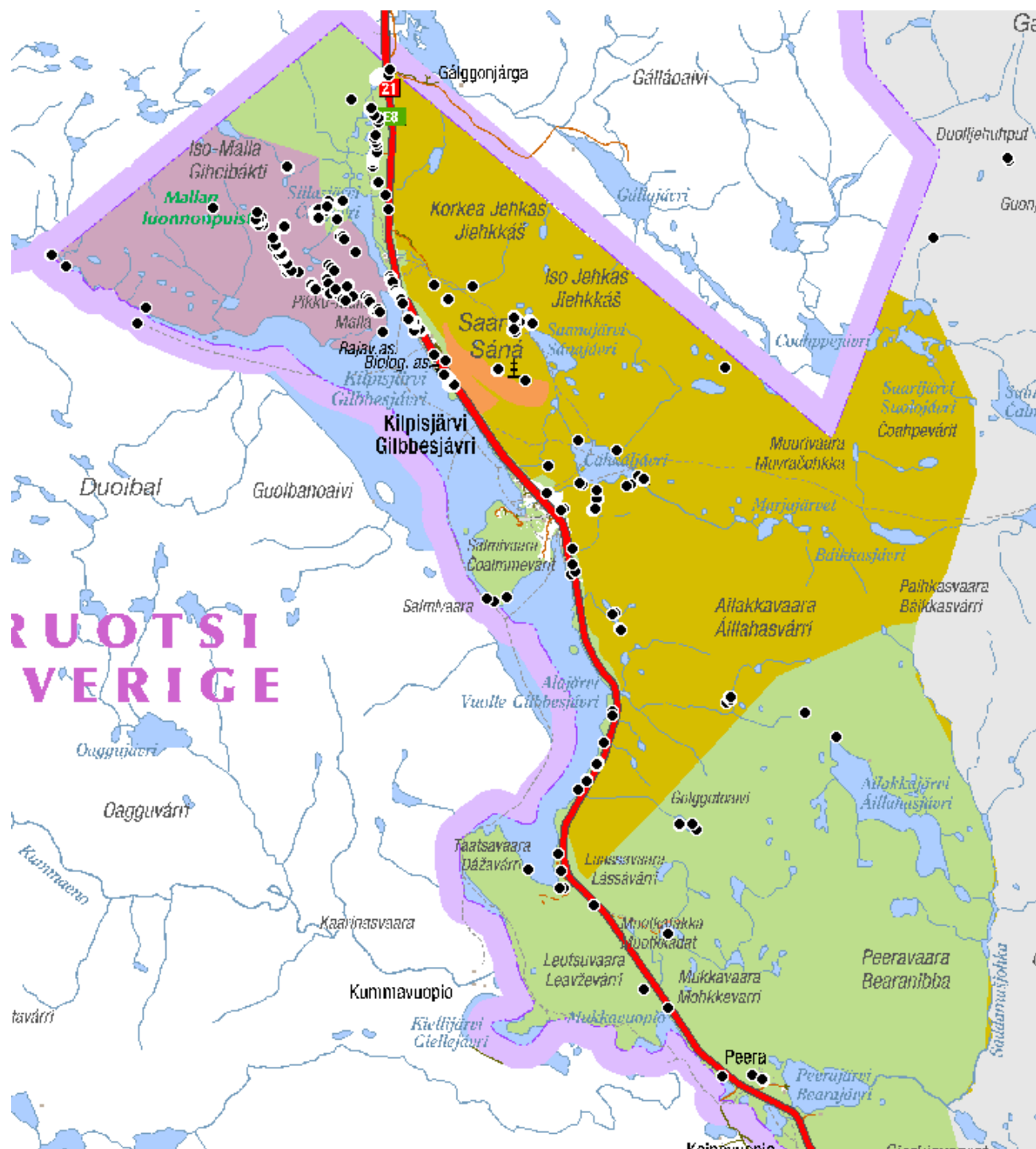
Inventointi ei voi koskaan olla täysin kattava. Arkeologin on mahdotonta nähdä aluskasvillisuuden läpi maaperässä näkymättömissä mahdollisesti olevia muinaisjäännöksiä. Arkeologinen inventointi perustuu muinaisjäännöksille otollisten paikkojen tarkastamiseen. Osa muinaisjäännöksistä löytyy, koska ne ovat paljastuneet maanpinnan kulumisen takia mutta osa erottuu maan päälle. Arkeologit myös tekevät koepistoja sellaisille alueille, jotka vaikuttavat topografialtaan otollisilta, mutta joissa ei näy maan päälle rakenteita. Aina on kuitenkin mahdollista, että huomaamatta jää muinaisjäännöksiä, sillä laajojen alueiden koekuopittaminen on ajallisesti mahdoton tehtävä.

Alueen maankäyttö tulisi suunnitella siten, etteivät merkittävimmät muinaisjäännösalueet tuhoudu. Kun alueelle suunnitellaan lisärakentamista tai muita maaperää muokkaavia toimia, tulee ottaa huomioon nyt tiedossa olevat muinaisjäännökset ja muut kulttuuriperintökohteet, mutta myös varautua aiemmin tuntemattomien löytymiseen. Muinaismuistolaisissa (1963/295) säädetään seuraavaa:

”Jos maata kaivettaessa tai muuta työtä suoritettaessa tavataan kiinteä muinaisjäännös, jota aikaisemmin ei ole tunnettu, on työ muinaisjäännöksen kohdalta heti keskeytettävä ja työn johdon viipymättä saatettava asia muinaistieteellisen toimikunnan tietoon tarpeellisia toimenpiteitä varten.”

2 Inventoinnissa löydetty ja aiemmin tunnetut kohteet

Inventoinnissa löydettiin kymmeniä aiemmin kartoittamattomia esihistoriallisen ja historiallisen ajan muinaisjäännöksiä ja muita kulttuuriperintökohteita. Muinaisjäännöksistä mielenkiintoisimpia ovat useat pyyntikuoppajärjestelmät, kivikautiset ja/tai varhaismetallikautiset asuinpaikat sekä rautakautiset liesilatamuskohteet. Muinaisjäännösten lisäksi erittäin merkittävän kohderyhmän muodostavat toisen maailmansodan aikaiset rakenteet. Lapin sotahistoriallinen seura on kartoittanut alueen sotahistoriaa vuosina 2009 ja 2010. Vuoden 2009 kohteet ovat mukana jäljempänä olevassa taulukossa, mutta vuoden 2010 tietoja ei ole vielä saatu.

Kartta 1. Kilpisjärven ja lähialueiden tunnetut muinaisjäännökset ja muut kulttuuriperintökohteet. ©Metsähallitus, ©Maanmittauslaitos 1/MML/10.

Kilpisjärven ja lähialueiden tunnetut kulttuuriperintökohteet.

Tyyppi	Lukumäärä
Kivikautiset ja/tai varhaismetallikautiset asuinpaikat	13
Liesilatomuskohteet	14
Pyyntikuoppakohteet (jokaisessa useita pyyntikuoppia)	4
Raaka-aineen hankintapaikat	1
Ajoitukseltaan epäselvät tulisijakohteet	7
Sotahistorialliset kohteet	181
Kämppien ja kammien rauniot	2
Muistomerkit	6
Liikennekohteet (museosilta ja kulkukeinon merkkiröykkiö)	2

Löytöjen perusteella kilpisjärven kylän alue on ollut jo varhain esihistoriallisella ajalla sopiva asumiselle. Erityisiä muinaisjäännösten ja muiden kulttuuriperintökohteiden keskittymiä on Tšahkaljärven ympäristössä, Siilasjärven itäpuolelta kohti pohjoista johtavalla harjujaksolla, Kilpisjärven koillisrannalla sekä Alajärven itärannalla (ks. kartat 4-7). Näiden lisäksi sotahistoriallisia kohteita on erityisen runsaasti Mallan luonnonpuistossa.

3 Mihin lisärakentaminen?

Kilpisjärven kylällä ja lähialueilla on erittäin runsaasti kulttuuriperintökohteita esihistoriallisen ajan muinaisjäännöksistä toisen maailmansodan kohteisiin ja muistomerkkeihin. **Alueen tulevaa maankäyttöä onkin suunniteltava suunniteltava erityisellä huolellisuudella.**

Kuten yllä jo todettiin, ei mikään inventointi voi olla täysin kattava ja kohteita jää aina havaitsematta. Mutta inventoinnin perusteella voi kuitenkin esittää suosituksia, mihin alueen tulevan lisärakentamisen voisi suunnata tai mihin sitä ei ainakaan tulisi suunnitella. Alla esitän asiasta inventoinnin tuloksiin perustuvat omat mielipiteeni. Korostan, että Metsähallitus ei ole kulttuuriperintöasioissa viranomainen, vaan viranomainen on Museovirasto. Museoviraston kanta voi poiketa alla esittämästäni.

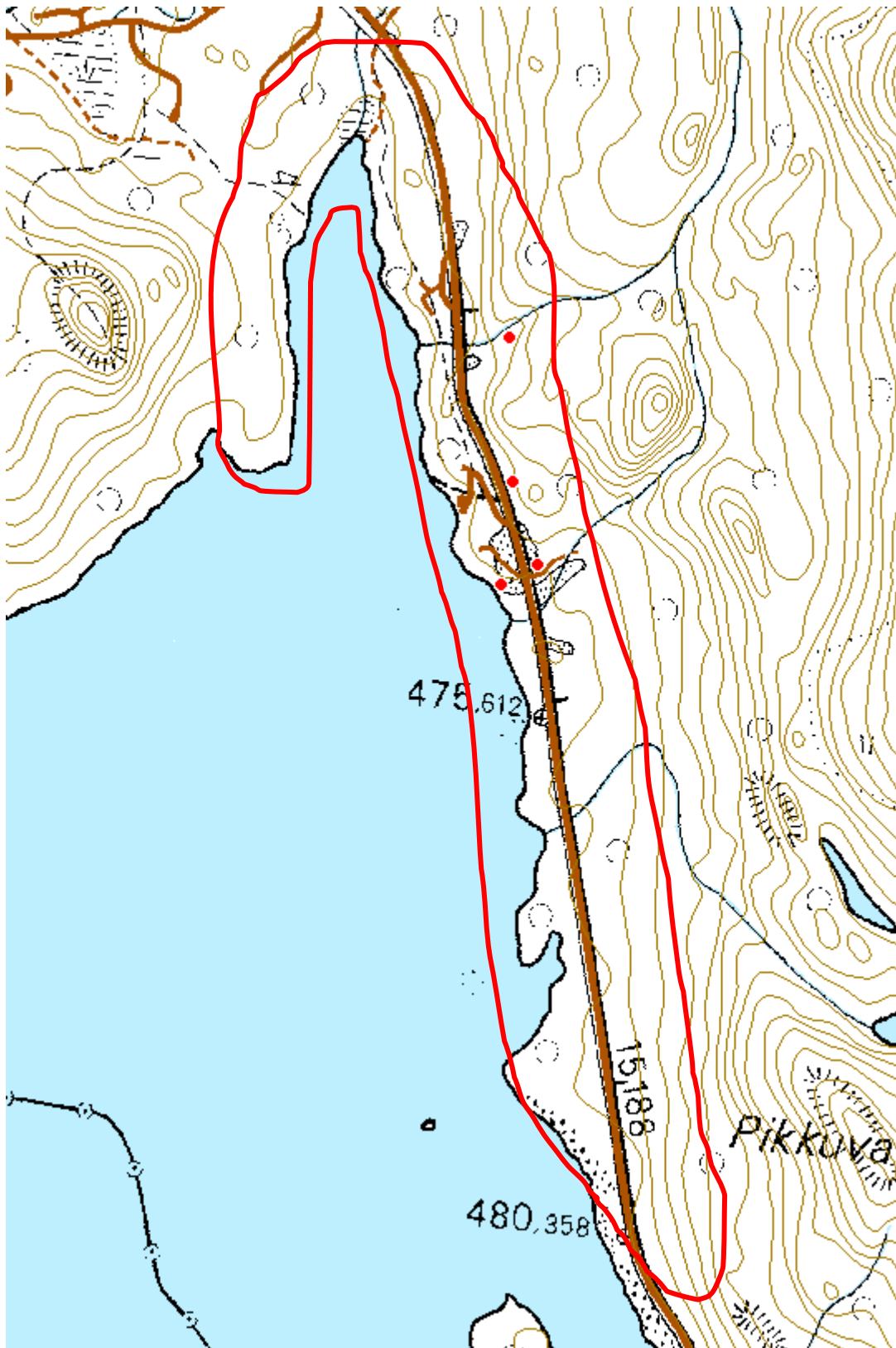
Tšahkaljärven ja Kilpisjärven kylän välisellä alueella on runsaasti muinaisjäännöksiä, ja jos sinne halutaan rakentaa tulee varautua kohteiden arkeologisten tutkimusten kustannuksiin. Kohteiden arvokkuuden ja maiseman herkyiden takia en suosittelen rakentamista alueelle. Löydetyt varhaismetallikautiset ja mahdollisesti rautakautiset asuinpaikat ovat löytyneet kuluneen maaperän takia maan pinnalle näkyvien löytöjen tai rakenteiden ansiosta. Koekuopituksen ja maaston muotojen perusteella asuinpaikat ovat varsin pienialaisia. Asuinpaikkojen löytyminen kuitenkin osoittaa Tšahkaljärven ja kylän välin olleen otollista esihistorialliselle asutukselle. Vaikka alue kartoitettiin perusteellisesti kahden arkeologin voimin, voi maaperässä vielä piillä muitakin asuinpaikkoja.

Tšahkaljärven ja kylän välisen alueen lähellä on muita paikkoja, joihin rakentaminen ei vaarantaisi tunnettuja muinaisjäännöksiä. Salmivaaran koillisosassa on jo laaja lomarakennusalue, ja inventoinnissa ei sieltä eikä lähialueilta löydetty muinaisjäännöksiä tai muita kulttuuriperintökohteita. Jos lisärakentamista Kilpisjärvelle halutaan, suosittelen kartalla 2 esitettyä aluetta. Maisema on jo muuttunut aiemman rakentamisen takia, ja lisärakentamisen vaikutukset eivät olisi siten kovin merkittävät.

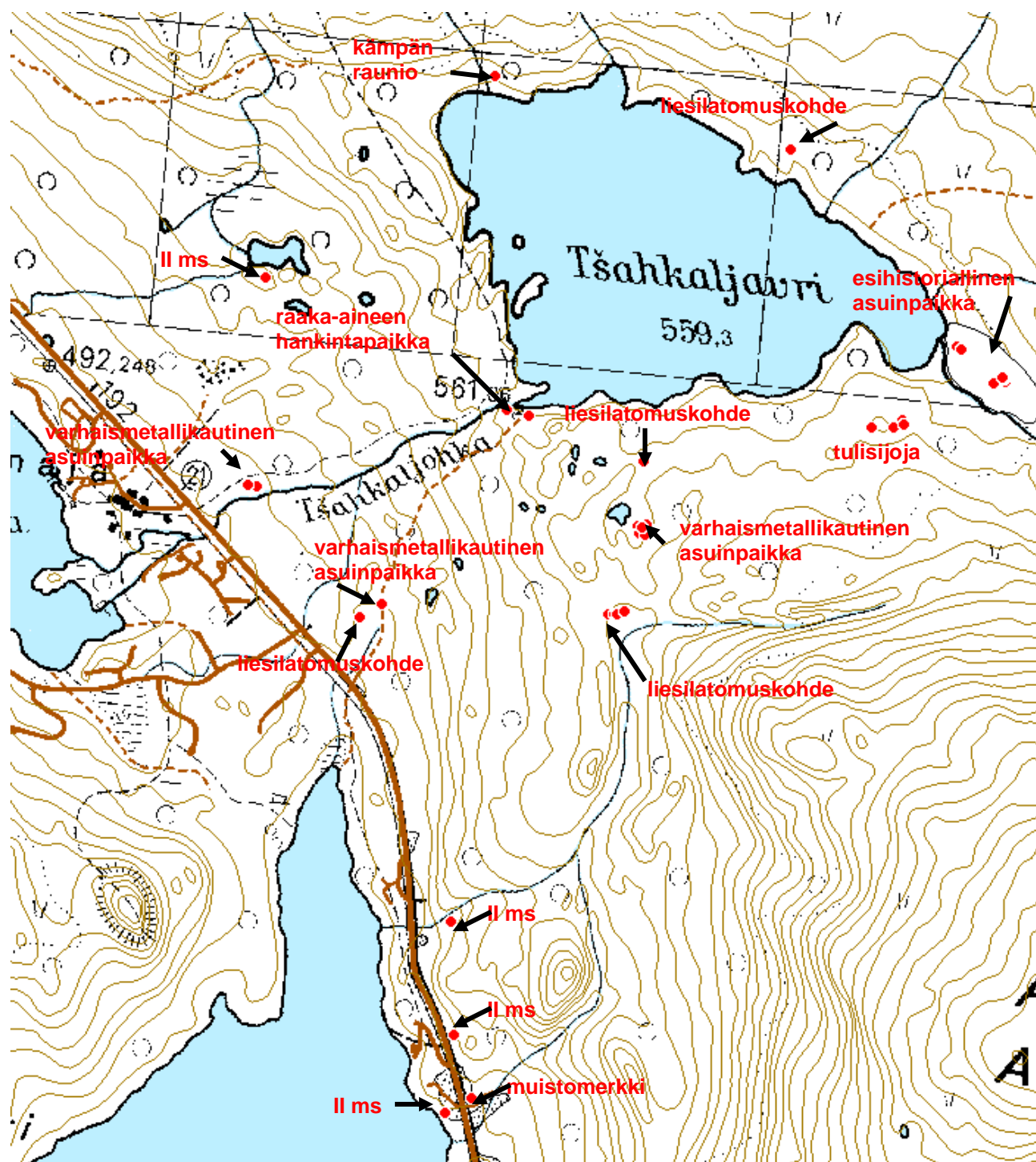

Kartta 2. Mahdollinen rakentamisalue Salmivaaran pohjoisosassa. ©Metsähallitus, ©Maanmittauslaitos 1/MML/10.

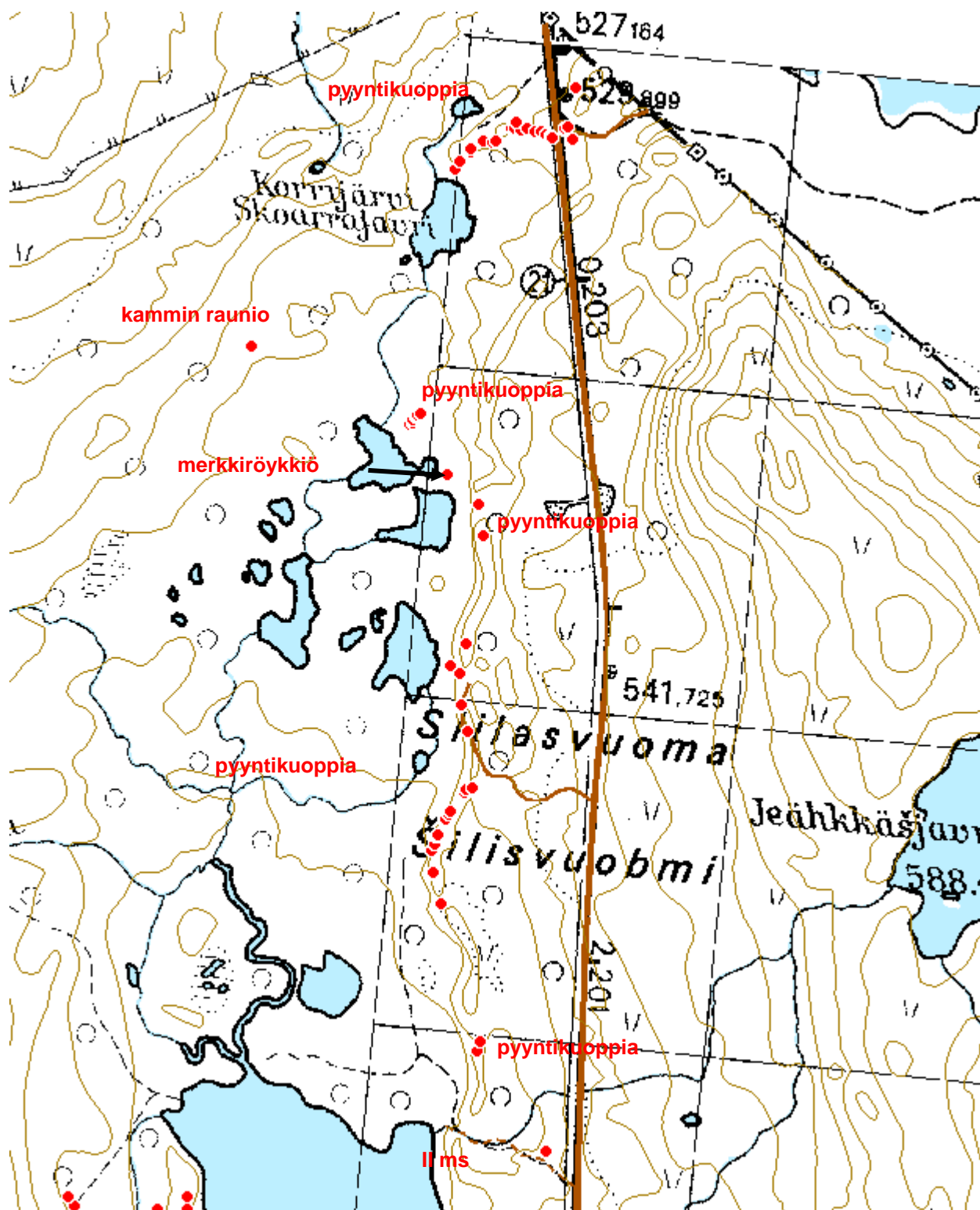
Inventoinnin perusteella rakentamiselle mahdollista aluetta voisi olla myös Salmivaaran eteläisestä tyvestä Pikkuvaaraan saakka (ks. kartta 3). Alueelta löydettiin muutama toisen maailmansodan aikainen kohde, mutta ei esihistoriallisia muinaisjäännöksiä. Siellä on jo jonkin verran lomarakentamista, ja lisärakentaminen ei vaikuttaisi maisemaan samalla tavalla kuin esimerkiksi Tšahkaljärven ja kylän väliin rakentaminen.

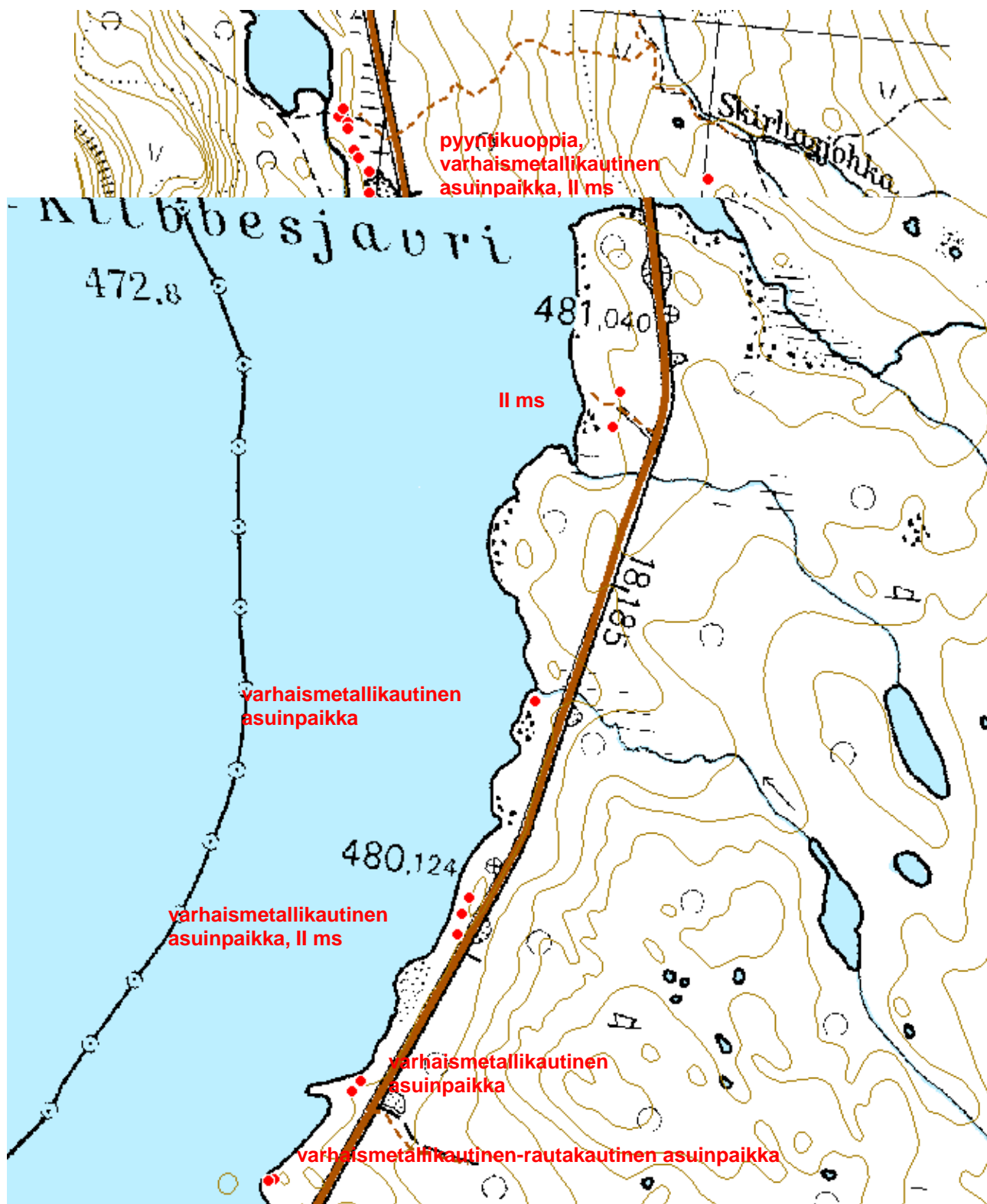
Kartta 3. Mahdollinen rakentamisalue Salmivaarasta etelään. ©Metsähallitus,
©Maanmittauslaitos 1/MML/10.

Kartta 4. Tšahkaljärven ympäristön kulttuuriperintökohteet. ©Metsähallitus, ©Maanmittauslaitos 1/MML/10.

Kartta 5. Siilasjärven pohjoispuolisen harjun kulttuuriperintökohteet. ©Metsähallitus, ©Maanmittauslaitos 1/MML/10.

Kartta 7. Alajärven itärannan koillisrannan kulttuuriperintökohteet. ©Metsähallitus, ©Maanmittauslaitos 1/MML/10.

3.4 Saamelasikulttuuri ja poronhoito

Kilpisjärvi 2020 kehittämissuunnitelman saamelaiskulttuuri osion kokosi kehittämissuunnitelmaraportin laatija FM Heleena Luusua haastattelemalla saamelaiskäräjien kehittämissuunnitelman ohjausryhmään nimeämää Per Antti Labbaa.

Keväällä 2021 Dierpmis ay / Klemetti Näkkäljärvi laati Enontekiön kunnan toimeksiannosta saamelaiskulttuuria ja poronhoitoa täydentävän selvityksen *Selvitys Enontekiön kunnalle Kilpisjärven alueen yleiskaavan laadintaa varten 26.4.2021*.

Selvitysraportti on Kilpisjärvi 2020 kehittämissuunnitelman yhteydessä tehtyjen selvitysten tapaan erillisenä liitteenä täydentämässä tämän yleiskaavan aineistoa.

Kaavaehdotukseen lisättiin Näkkäljärven selvitykseen perustuen siitojen rajat. Saamelaiskäräjälain ja poronhoitolain mukaisiin neuvotteluihin perustuen yleiskaavakarttaan lisättiin yleismääräys poronhoidon ja saamelaiskulttuurin huomioon ottamisesta.

Seuraavana otteita Näkkäljärven selvityksestä:

Kaavoituksen vaikutukset saamelaiskulttuurin ja poronhoitoon

Haastatteluissa tuotiin esille, että toteutuessaan kaavoituksessa esitetyt uudet hankkeet ovat haitallisia poronhoidolle ja saamelaiskulttuurille. Haastatteluissa tuotiin esille ennen kaikkea ylisukupolviset vaikutukset, eli huoli oman kulttuurin ja elinkeinon säilymisestä infrastruktuurin, turismin ja ilmastonmuutoksen puristuksessa. Rakentaminen tuo pysyviä vaikutuksia ja uudisrakentaminen lisää painetta lisätä yhä edelleen ja edelleen uusia rakennuskohteita. Uudisrakentamisen tulee olla hallittua ja suunnitelmallista. Haastatteluissa painotettiin, että Kilpisjärveä ei voida kaavoittaa aina kymmenen vuoden välein lisäten uusia kohteita matkailulle ja uudisrakentamiselle. Alue tulee rauhoittaa tämän kaavoituksen jälkeen, jotta voidaan ymmärtää kaavoituksen pitkäaikaiset vaikutukset ja annetaan poronhoidolle mahdollisuus sopeutua muutoksiin.

Kuva alla Käsivarren pohjoisosan laidunalueiden suurpiirteinen jakautuminen siidoittain 2000-luvun alussa

Kilpisjärven yleiskaavan alueella poronhoitoa harjoittavat haluavat, että tulevat sukupolvet voivat harjoittaa saamelaista poronhoitoa perinteittensä /saamelaisen perinteisen tiedon mukaisesti, poroilla on riittävästi lautumia ja ravintoa, puhua saamen kieltä ja elää saamelaisen elämäntavan mukaisesti. Tavoite on sama, kun heidän edeltävillä sukupolvillaan. Tämän tavoitteen he toivovat olevan kaavoituksen yksi keskeisiä tavoitteita.

Seuraavassa kehittämissuunnitelman saamelaiskulttuuria käsittelevä osuus.

Historiaa

Saamelaiset ovat Euroopan ainoa alkuperäiskansa. Suomen perustuslakiin saamelaisten asema kirjattiin vuonna 1995. Saamelaisilla on alkuperäiskansana oikeus kehittää kieltään ja kulttuuriaan sekä siihen kuuluvia perinteisiä elinkeinojaan. Suomessa saamelaiseksi määritellään henkilö, joka pitää itseään saamelaisena, edellyttäen että hän itse tai ainakin yksi hänen vanhemmistaan, isovanhemmistaan tai isovanhemman vanhemmista on oppinut saamen kielen ensimmäisenä kielenä.

1900-luvun alussa Enontekiöllä oli saamelaisia noin 100 henkilöä ja suomalaisia 800 henkilöä. Vuonna 2010 saamenkielisiä on Tilastokeskuksen mukaan 187 henkilöä ja suomenkielisiä 1663 henkilöä. Kilpisjärvi on mainittu veroluetteloissa vuonna 1671 Rounalan lapinkylän nautintajärvenä. Pysyvää asutusta saamelaisilla on Kilpisjärvellä ollut perinteisesti varsin vähän, sen sijaan kesälaidunpaikkana ja porojen laidunta-alueena alue on ollut tärkeä. Vanha kauppareitti Jäämerelle on kulkenut Kilpisjärven kautta. Lisäksi Kilpisjärvi on saamelaisille erityisen merkityksellinen, koska Saana on heille pyhä paikka.

Käsivarsi on poronhoitoaluetta ja Kilpisjärven seutu oli vielä 1900-luvun alkupuoliskolla paimentolaiskulttuurin aluetta. Paimentolaisuus kuitenkin väheni 1960-luvulla, jonka jälkeen on siirrytty taloasumiseen ja poronhoito saanut myös karjataloudelle ominaisia piirteitä. Poronhoito on aina perustunut luonnon kiertokulkuun ja luonnon huomioonottamiseen. Nykyään poronhoito on koneellistunut, moottorikelkka ja mönkijä ovat yleisiä poronhoidossa käytettäviä kulkuneuvoja. Tämä jättää jälkensä luontoon, ja jotkut pitävät koneellistumista yhtenä syynä ylilaiduntamiseen ja sitä kautta myöskin lyhytnäköiseen luonnon riistoon. Poronhoidon lisäksi saamelaiset harjoittavat muuta luonnontaloutta, kalastusta, metsästystä, marjastusta ja keräilyä sekä käsitöitä.

Saamelaiskulttuuri on kokenut vuosikymmenten aikana voimakkaan murroksen. Sodan jälkeinen jälleenrakennusaika, tieverkoston ja tiedonvälityksen kehittyminen, tapojen muuttuminen ja koulutus tapahtuivat valtaväestön arvojen mukaisesti. 1970-luvulta lähtien alkoi saamelaisten herääminen ja vaatimukset oman kielen ja kulttuurin vaalimiseen. Suomessa ryhdyttiin kohentamaan saamelaista identiteettiä monin eri tavoin, lainsäädännöllä, kielikysymyksillä, saamelaistaiteella ja saamenkielisellä tiedonvälityksellä.

Lainsäädännöstä ja asenteiden kehittymisestä huolimatta ristiriitoja saamelaisten ja valtaväestön välillä esiintyy yhä. Näkemuserot korostuvat erityisesti maankäytössä, jossa pitäisi sovittaa saamelaisille tärkeää poronhoitoa muiden elinkeinojen kanssa.

Kilpisjärven kehittäminen vuoteen 2020

Saamelaisten kuuleminen

Saamelaiset ovat organisoituneet perheittäin tai suvuttain lapinkyliksi eli siidoiksi, joilla kullakin on omat hyödyntämisalueensa. Saamelaiskäräjät on saamelaisten kulttuuri-itsehallintoelin, joka on perustettu vuonna 1996. Saamelaiskäräjien edustaja on Kilpisjärven kehittämissuunnittelun ohjausryhmässä. Saamelaiskäräjien mukaan lisäksi tulee kuulla paliskuntaa ja siidoja sekä pidettävä saamelaiskäräjälain § 9 mukaiset neuvottelut. Kehittämissuunnitelmasta tulee pyytää lausunto myös Ruotsin saamelaiskäräjiltä, koska vaikutukset ulottuvat Ruotsin puolelle.

Poronhoidon turvaaminen

Saamelaisuuden kannalta kynnyskysymys Kilpisjärven kehittämisessä on elinvoimaisen porotalouden harjoittamisen mahdollisuus ja sen turvaaminen myös tulevaisuudessa. Kysymys ei ole ainoastaan taloudellinen, vaan poronhoito on saamelaiskulttuurin olemassaolon perusta. Käsivarren alueella asuu 30-40 porotalousperhettä, joista osa laiduntaa käsivarressa. Matkailu- ja muiden toimintojen tarvitsema luonnon hyödyntäminen tulee sovittaa yhteen porotalouden kanssa niin, että porotalouden harjoittaminen ei vaaranna. Ohjausryhmä on käynyt tästä keskustelut helmikuussa 2011 ja päättänyt muuttaa suunnitelmaluonnosta useissa kohdin saamelaiskäräjien ehdotusten mukaisesti. Kehittämissuunnitelman vaikutusten arvioinnissa on siten noudatettu biodiversiteettisopimuksen Akwé:Kon ohjeistusta.

Matkailun ja poronhoidon välinen tilanne on parantunut oleellisesti, kun luontoreitit ovat merkityt ja matkailijat pysyvät reiteillä. Kävelijät eivät häiritse porotaloutta. Sen sijaan moottorikelkkaliikenteestä aiheutuu häiriöitä keväisin. Häiriöt ovat pahimmillaan touko-kesäkuulla, jolloin vasominen on käynnissä. Tällöin kelkkailua pitäisi voida joustavasti rajoittaa ajoittain tai muuttaa reittiä tilapäisesti. Asiasta tulisi sopia keskinäisin neuvotteluin paliskunnan, yrittäjähdistyksen ja metsähallituksen kesken.

Huivimoottorikelkkailun rajoittamisesta kylän pinnassa ovat kaikki yksimielisiä. Moottorikelkkareittejä on kehittämissuunnitelmassa esitetty suunnattavaksi uudelleen niin, että häiriöitä ei ole. Tarkemman reittisuunnittelun tekee Metsähallitus kesällä 2011.

Saanan maisema- ja kulttuuriarvojen arvostaminen

Toinen keskeinen asia on pyhän Saanan säilyttäminen koskemattomana (tosin masto siellä jo on). Saana on myös valtakunnallisesti arvokas maisema-alue. Suunnitelmasta on poistettu luonnoksessa esitetty ehdotus esteettömän matkailuun tarpeisiin ajatellusta luonto- tai maisemahissistä.

Saanan luonnonsuojelualueen laajentamisen hyväksyvät kaikki osapuolet.

Saanan pysäköintialueelle ei ole tarvetta ja alue vaarantaisi poronhoidon harjoittamisedellytyksiä ja maisema-arvoja. Saanan pysäköintialue on poistettu kehittämissuunnitelmasta ja siirretty Malla pysäköintialueen yhteyteen.

Matkailusta aiheutuvien haittojen minimointi

Saamelaiskäräjät esittää, että kehittämissuunnitelmassa selvitetään lisääntyvien matkailijamäärien vaikutus luonnonsuojelu- ja erämaa-alueeseen ja saamelaiskulttuurin harjoittamisedellytyksiin. Asia on suunnittelussa huomioitu ehdottamalla matkailukäytön ohjaamista reiteille. Tämä edellyttää reittien kunnostusta, reittivarustuksen parantamista ja selkeää opastusta useammalla kielellä, mm. saameksi. Matkailijoiden luonnonkäytön ollessa hallittua määrää voidaan lisätä oleellisesti nykyisestä. Yksityiskohtaisessa reittisuunnittelussa tullaan huomioimaan kulttuuriperintö- ja luontokohteet sekä nähtävyyksinä että suojeltavina kohteina

Saamelaiskäräjät suhtautuu kielteisesti matkailupalveluille asemakaavoitettavaan alueeseen ja vastustaa kylpylähotellin varausta kaavaan. Matkailuyrittäjille on kuitenkin annettava tasapuolinen mahdollisuus kehittää elinkeinoaan, ja aluevaraukset ovat välttämättömiä. Ne on suunniteltu siten, että nykyinen kylä- ja matkailupalvelurakenne tiivistyy eikä aiheuta lisää häiriöitä luonnolle tai poroelinkeinolle. Myös Salmivaaran lomarakentamisen osalta kysymys on täydennysrakentamisesta ja loma-asutuksen keskittämisestä yhdelle alueelle. Näin pyritään minimoimaan alueiden käyttöä ja mahdollisesti luontaiselinkeinoille aiheutuvia haittoja. Pienteollisuusalue on ehdotettu sijoitettavaksi saamelaiskäräjien ehdotuksen mukaisesti kylän eteläosaan.

Matkailuvaunualueiden osalta on käyty kiivasta keskustelua puolesta ja vastaan. Monet ovat sitä mieltä, että ne tulisi kokonaan poistaa. Kysymys on kuitenkin taloudellisesti merkittävästä asiasta, joten kehittämissuunnitelmassa on esitetty kompromissina, että alueita tulee kehittää ja niille vaaditaan jatkossa rakennuslupamenettely.

Kilpisjärvelle ei haluta mönkijäreittejä, mikä on huomioitu kehittämissuunnitelmassa.

Saamelaiskulttuurin ja perinteen näkyminen

Kilpisjärven kulttuuriperintökohteet on inventoitu Metsähallituksen toimesta kesällä 2010. Inventoinnissa löytyi kymmeniä esihistoriallisen ja historiallisen ajan kulttuurikohteita sekä muinaisjäänöksiä. Näistä tosin valtaosa oli sotahistoriaa.

Saamelaiskulttuuria ilmentävät vanhat porokaarteet ja muut historialliset paikat tulee kunnostaa nähtävyyksiksi. Saamelaiskulttuurin näkyvyyttä tulee korostaa ja antaa kaikille mahdollisuus tutustua saamelaiseen perinteeseen ja nykypäivään.

Saamelaistaide ja käsityöt pitää saada esille ja osoittaa niille paikka kylässä. Kilpisjärvelle tarvitaan kulttuuri/monitoimitalo/kylätalo, jossa on mahdollisuus saamelaiskulttuurin esittäytymiseen laajasti.

Suotavaa olisi, että porot ja poronhoidon erikoisuudet olisivat enemmän esillä myös matkailijoille. Jokaisen poromiehen on mahdollisuus tarjota palveluja matkailijoille, mutta sitä ei useinkaan haluta, koska halutaan säilyttää oma vapaus. Aika asettaa myös rajansa, kun harjoitetaan ammattimaista poronhoitoa.

Saamelaiskulttuuria tulisi pitää enemmän esillä ja arvostaa myös kunnan taholta. Esimerkiksi Nils-Aslak Valkeapää tekee Enontekiötä tunnetuksi omalla taiteellaan. Kunnan katsotaan jättäneen huomiotta tämän arvokkaan työn ja siihen toivotaan korjausta kunnan puolelta.

Perusinfrastruktuurin kehittäminen

Saamelaiskäräjät edellyttää, että kehittämissuunnitelmassa esitetään alueen perusinfrastruktuurin saattaminen asianmukaiselle tasolle. Suunnitelmassa on esitetty seuraavat ehdotukset perusinfrastruktuurin parantamisesta:

- Valtatien kunnostus, Kilpisjärvi-Palojoensuu perusparannus
- Jätevedenpuhdistamon laajennus ja tehon parantaminen
- Sähkölinjan Karesuvanto – Kilpisjärvi uudistaminen
- Tietoliikenneyhteyksien parantaminen
- Siilasjärven uuden vedenottamon rakentaminen
- Peruspalvelujen turvaaminen vauvasta vaariin; mm. tilavaraukset päivä- ja terveydenhoidolle, vanhusten palvelutalo/ ASPA-talo vuoteen 2020 mennessä, kylätalo kyläläisten kokoontumista ja harrastustoimintaa varten, pienyritystalo pienteollisuus-, käsityö- ja luontai- tuote-yritysten vuokrattavaksi, paikka ekumeeniselle kappelille ja kynttilä- tai uurnalehdolle

Saamelaiskäräjien edustaja on jättänyt ohjausryhmälle erivävän mielipiteensä ehdotetusta Tsahkal-järven tieyhteydestä sekä Jehkaksen tien kunnostamisesta. Ohjausryhmässä on keskustelujen jälkeen päädytty siihen, että Tsahkalille ei ehdoteta uuden tieyhteyden perustamista, vaan sen sijaan yhteyttä parannettaisiin siten, että liikkuminen moottorikelkalla myös vähän lumen aikana on mahdollista. Jehkaksen tieyhtyes kunnostettaisiin, mutta tie suljetaan puomilla ja käyttö on valvottua.

Kilpisjärven rantareitti on saamelaiskäräjien mielestä toteuttamiskelpoinen. Reitin linjauksissa tulee huomioida muinaisjäänökset ja luontokohteet. Metsähallitus tekee yksityiskohtaisen reittisuunnittelun kesällä 2011.

Saamelaiskäräjät kannattaa kaavoittamista luontaiselinkeinojen ja poronhoidon tarpeisiin, jos elinkeinon harjoittajat kokevat sen tarpeelliseksi. Tämä on huomioitu kehittämissuunnitelmassa

Lähiliikuntapaikka ja sen toiminnot vaativat saamelaiskäräjien mukaan jatkoselvittelyä. Lähiliikuntapaikan palvelut tulisi sijoittaa niin, että ne ovat alueen asukkaiden käytettävissä.

Pysyvän asutuksen rakentaminen tulisi sijoittaa nauhamaisesti valtatie varteen eikä rakentamisen tulisi nousta tunturien rinteille. Tämä on huomioitu kehittämissuunnitelmassa, jossa aluevarausehdotuksia on rajattu alemmas maisemanäkökohdat huomioiden. Kilpisjärven kylää tulee rakentaa kauniisti ja pernteistä rakennustapaa noudattaen. Kyläraitti on saatettava kuntoon välittömästi.

Saamelaiskäräjät katsoo, että kehittämissuunnitelman jatkovalmistelussa tulee pohtia rakentamisen ja hankkeiden vaihtoehtoisia sijoittamis- ja kehittämisvaihtoehtoja.

Yhteistyön edistäminen kunnan ja saamelaisväestön kesken

Kunnan ja saamelaisedustajien tulee keskustella nykyistä enemmän keskenään. Nykyisellään suhtautuminen on turhan jyrkkää molemmiin puolin. Useimmiten, kun "asiat menevät ristiin", kyseessä on enemmänkin informaatiokatkos kuin sovittamaton erimielisyys, koska keskinäisiä neuvotteluja ei käydä. Kunnan ja saamelaisedustajien pitäisi kokoontua säännöllisesti esimerkiksi kerran vuodessa käsittelemään kulloinkin ajankohtaisia asioita.

4. YLEISKAVAEHDOTUKSEN KUVAUS

4.1 Yleiskuvaus

Kilpisjärven yleiskaavan n. 11 000 ha:n maa-alue on poronhoitoaluetta. Yleiskaava-alueen sisälle on aikaisemmin asemakaavoitettu Kyläalueella ja Salmivaarassa yhteensä n. 250 ha liiketoiminnan, matkailupalvelujen ja loma-asumisen alueiksi. Porotalouden kanssa päällekkäistä käyttöä on kaavoituksella aikaisemmin osoitettu n. 2 %:lle yleiskaavan alueesta.

Yleiskaavalla 11 000 ha:n alueesta asemakaavoituksen ja rakentamisen ulkopuolelle jää 6500 ha Mpo-aluetta ja 4000 ha VR-aluetta. Yleiskaavalla osoitetaan n. 250 ha uutta asemakaavoitettavaa tai ilman asemakaavaa rakennettavaa aluetta. Aikaisemmin kaavoitetut alueet, valtatie liikennealue ja muut rakennetut tiet huomioon ottaen yleiskaavan alueesta 5,5 %, eli n. 600 ha on rakennettua kaavoitettua tai kaavoitettavaksi tai ilman kaavaa rakennettavaksi osoitettua aluetta.

Suojelualueita Kilpisjärven yleiskaavan alueella on Saanan suojelualue n. 150 ha ja lehtojensuojelualue n. 80 ha sekä 20 ha:n luonnonsuojelualue Salmivaarassa. Yleiskaavaluonnoksella esitetään Saanan suojelualueen laajennettavaksi n. 70 ha:lla, eli yleiskaavan pinta-alasta on n. 300 ha suojelualueita, mikä on n. 3 % yleiskaavan pinta-alasta.

Yleiskaavalla esitetään lähes kaikki rakentaminen ohjattavaksi asemakaavoituksella. Yleiskaavalla ohjataan asemakaavoitusta määrittämällä asemakaavoitukselle aluetehokkuus kullekin alueelle sen käyttötarkoitus, sijainti ja maasto-olosuhteet huomioon ottaen tarkoituksenmukaiseksi. Yleiskaavassa esitetyillä tehokkuuksilla toteuttaen Kilpisjärvelle voisi asemakaavoittaa n. 40 000 k-m² rakennuksia, mikä on likipitään sama määrä, mikä Kilpisjärvelle on tähän mennessä voimassa olevissa asemakaavoissa osoitettu.

4.2 Yleiskaavan sisällön kuvaus ja esitystapa

Yleiskaavalla osoitetaan maankäyttö Kilpisjärven nykyisten asemakaavojen ulkopuolella. Kilpisjärven kyläalueen asemakaavan ja Salmivaaran ranta-asemakaavojen alueet on rajattu vain merkinnällä asemakaavan alue. Asemakaavan alueen sisälle yleiskaavalla esitetään vain vähän muutostavoitteita.

Pohjois-Kilpisjärven luonnosvaiheessa olevan asemakaavoitettavan alueen osalta merkintä on sama; Pohjois-kilpisjärven asemakaavoitettava alue.

Kilpisjärven yleiskaavan pinta-alallisesti valtavasta laajuudesta erityisolosuhteista johtuen kaavakartassa poiketaan Ympäristöministeriön asetuksella antamista kaavamerkintäohjeista. VR- ja Mpo alueilla ei käytetä ohjeen mukaista väriä. Näin

säilytetään pohjakartan väreillä korostuva topografian havainnollisuus mahtavassa tunturiympäristössä.

Reittien, ulkoilureittien, kevyenliikenteenväylien ja moottorikelkkailureittien esitystapana on käytetty vaihtelevaa viivamerkintää vaihtelevin värein. Menettelyllä turvataan kaavakartan mittakaavasta johtuva havainnollinen luettavuus sekä paperitulosteena että numeerisen kartan eri mittakaavaisina zoomauksina.

4.3 Yleiskaavan aluevaraukset muut merkinnät ja määräykset

Yleismääräys

Yleiskaavan yleismääräyksellä todetaan, että alue on kokonaan erityisesti poronhoitoa varten tarkoitettua aluetta ja saamelaisten kotiseutualueetta. Yleiskaavan mukaisia toimenpiteitä suunniteltaessa ja toteutettaessa on otettava huomioon poronhoitolain takaama vapaa laidunnusoikeus.

Pientalovaltainen asuntoalue (AP)

Yleiskaavalla osoitetaan pientalovaltaisen asuinrakentamisen alueeksi 30 ha.

Alueelle määrätään laadittavaksi asemakaava. Asemakaava tulee laatia vaiheittain nykyisestä asemakaava-alueen rajasta alkaen.

Asemakaavan aluetehokkuus tulee olla välillä 0,03 – 0,05, millä tehokkuudella alueelle sijoittuisi n. 10 000 k-m² rakennusoikeutta, mikä vastaa yli 50 asuntoa, ja yli 150 asukasta.

Porotila-alue (APO)

Kilpisjärven kyläalueelle osoitetaan 6 ha alue porotilojen alueeksi. Alueelle tulee laatia asemakaava.

Yleiskaavassa on Peerassa APO-alue, jolle sijoittuu yksi porotila. Sillä tapahtuva rakentaminen voidaan ratkaista suunnittelutarveratkaisuin tai rantarakentamisen osalta poikkeusluvalla. Alueeseen liittyy aluevaraus laajalle porotarhalle (PO).

Julkisten palveluiden alue (PY) ja kirkollisten palveluiden alue (YK).

Kilpisjärven tullin toiminnoille on osoitettu PY-alue tullin nykyiselle paikalle.

Kilpisjärven asemakaava-alueen sisälle on osoitettu kirkollisten palveluiden alue kohtaan, jota Kilpisjärven asukkaat ovat ehdottaneet kappelin paikaksi.

Matkailupalvelujen alueet RM, RM-1, RM-2, RM-3 ja RM-4

Matkailupalvelujen aluetta (RM) yleiskaavalla osoitetaan 40,4 ha. Asemakaavoituksen tehokkuudeksi määrätään 0,03 – 0,05, mikä vastaa n. 10 000 k-m² rakennusoikeutta. Alueelle tulee laatia asemakaava vaiheittain nykyisen asemakaava-alueen rajasta alkaen.

Matkailupalvelujen aluetta (RM-1) yleiskaavalla osoitetaan 5,5 ha kyläalueelle Kilpisjärvi 2020 kehittämissuunnitelmassa hotellin paikaksi suunnitellulle alueelle nykyiseen asemakaavaan rajoittuen sen pohjoispuolelle.

Salmivaaraan osoitetaan 16 ha RM-1 aluetta.

RM-1 alueille tulee laatia asemakaava, jonka aluetehokkuus saa olla välillä 0,05 – 0,1.

Matkailupalvelujen aluetta (RM-2) merkinnällä on osoitettu 1,5 ha:n matkailupalvelujen alue ajoharjoitteluradan vuoksi tarpeellisia rakennuksia varten.

Matkailupalvelujen aluetta (RM-3) yleiskaavalla osoitetaan Saanan ja Mallan vaellusreittien lähtöpisteeseen Mallan puolelle valtatieä. Alueelle saa rakentaa vain reittien käyttäjien tarpeisiin matkailupalvelurakennuksia. Alueelle ei saa rakentaa majoitusrakennuksia.

Matkailupalvelujen aluetta (RM-4) yleiskaavassa on osoitettu 8 ha Peeran majalle. Alueen luonne ja rajallisuus huomioon ottaen siellä rakentaminen voidaan ratkaista suunnittelutarveratkaisulla.

Loma-asuntojen alue (RA)

Kilpisjärvi 2020 kehittämissuunnitelmassa loma-asumisen alue esitettiin laajennettavaksi Salmivaaran alueella. Alueelta on luontoselvityksen yhteydessä havaittu arvokkaita luontokohteita, jotka huomioon ottaen kaavoituksen aluetehokkuus osoitetaan hyvin alhaiseksi. Yleiskaavalla esitetään alueelle asemakaavoitettavaksi n. 35 ha loma-asuntojen aluetta aluetehokkuudella 0,01 – 0,03, mikä vastaa n. 7 000 k-m² rakennusoikeutta ja n. 50 loma-asuntoa.

Teollisuusalue (TY-1)

Kilpisjärven voimassaolevassa asemakaavassa on yksi kortteli teollisuusrakennuksille (kortteli 9 merkinnällä TY). Kilpisjärven kylää rakennettaessa korttelin 9 sijainti on koettu liian keskeiseksi teollisuusrakentamiselle, alue on tarkoitus jossakin vaiheessa kaavoittaa matkailupalveluille.

Yleiskaavaehdotuksessa osoitetaan 14 ha:n teollisuusalue Kilpisjärven kylän eteläpuolelle valtatieen varteen. Teollisuusalue on tarkoitettu ympäristöhaittaa tuottamattomalle teolliselle ja kaupalliselle palvelutoiminnalle. Alue on asemakaavoitettava TY alueeksi.

Lentoliikenteen alue (LL) ja liikenneväylät

Helikopteriliikenne on Kilpisjärven alueelle kasvanut tai ainakin kasvamassa siihen mittaan, että aikaisemmin asemakaavoitettua helikopterikenttä käy riittämättömäksi. Yleiskaavaehdotuksessa osoitetaan ohjeellinen sijainti toiselle helikopterikentälle, ohjeellisen siksi, että paikan soveltuvuus helikopterikentän lentorajoitukset huomioon ottaen ovat tutkimatta. Yhteystarpeen omaisena merkintänä merkintä on haluttu yleiskaavaehdotukseen osoittaa.

Ajoneuvoliikenteelle yleiskaavalla ei osoiteta uusia tieyhteyksiä. valtatie 21 osoitetaan koko 27 km pituudeltaan olemassa olevalla linjauksella.

Kilpisjärven kylän ja Pohjois-Kilpisjärven asemakaava-alueen välille yleiskaavassa osoitetaan kevyenliikenteen yhteys ja sille kaksi vaihtoehtoista linjausta. Tavanomaisen ajoradan yhteyteen rakennettavan kevyenliikenteen väyläratkaisun lisäksi vaihtoehtona esitetään irrallaan tiealueesta oleva yhteys rantoja pitkin. Erilleen sijoittuva kevyenliikenteenväylä olisi merkittävästi viihtyisämpi, varsinkin jos se valaistaisiin viihtyvyys huomioon ottaen.

Salmivaaraan osoitetulle matkailupalvelujen alueelle osoitetaan uusi tieyhteys linjausmerkintänä. Linjaus tulee tukia katusuunnitelmalla ja toteuttaminen ohjata ranta-asemakaavan muutoksella.

Tullin ja valtakunnanrajan väliseltä alueelta Jehkakselle johtava tie osoitetaan yhdystienä. Jehkaksen tie on tarkoitettu ylläpidettäväksi ajokelpoisena. Luonnon suojelun ja poronhoidon tarpeiden vuoksi tie tullaan pitämään suljettuna, sen käyttö täytyy olla luvanvaraista ja valvottua.

Moottoriurheilualue (MK) ajoharjoittelualue (W / ajo)

Moottorikelkkaliikenne on Kilpisjärvellä merkittävää. Moottorikelkkailu suuntautuu helposti sopimattomille jopa kielletyille alueille. Yleiskaavaehdotuksessa osoitetaan laajahko 50 ha:n aluevaraus Taatsavaaran nokkaan, jossa moottorikelkkailu olisi lupaan perustuen sallittua. Alue tulisi rajattavaksi maastoon ja käyttö rajattavaksi niin, että keväisin käyttö loppuisi riittävän ajoissa porojen vasonta huomioon ottaen.

Ala-Kilpisjärven vesialueelle on osoitettu ohjeellisella merkinnällä alue ajoharjoitteluradalle. Ajoharjoitteluradan toteuttamiseen jälle tulee hakea ympäristölupa.

Virkistysalueet (VU), (VL) ja (VR) ja Poronhoitoalueet (Mpo)

Salmivaaran alueelle osoitetaan vähäinen laskettelumäki lähiliikuntapaikaksi urheilu- ja virkistyspalvelualueena (VU). Salmivaaran ranta-asemakaavan ensimmäisen vaiheen alueelle, Salmivaaran jängälle, osoitetaan VU-1 alue poroajelu-alueeksi.

Cahkaljärven etelärannalle osoitetaan lähivirkistysaluetta (VL). Alue on tarkoitettu toteutettavaksi Kilpisjärven palveluiden lähivirkistysalueeksi. Alueelle on laadittava suunnitelma reittien, levähdyspaikkojen ja muiden rakenteiden toteuttamisesta niin, että liikuntarajoitteistenkin on helppo tulla alueelle ja käyttää aluetta lähivirkistysalueena. Suunnitelma tulee hyväksyä Enontekiön kunnanhallituksessa ja siitä on pyydettävä paliskunnan lausunto.

Kilpisjärven kyläalueeseen rajoittuvat vapaa-alueet joille sijoittuu Kilpisjärven lähireitit ja reitti yhteydet käsivarren tuntureille, osoitetaan retkeily- ja ulkoilualueeksi (**VR**). Virkistys- ja retkeilyalueella virkistyskäyttö ohjataan reiteille. Poronhoito on edelleen alueiden tärkein maankäyttäjä. Alueen merkintä VR siksi, kun alueelle sijoittuu poronhoitoa häiritseviä reittejä ja niiden levähdyspaikkoja.

Ailakkavaaran laesta etelään päin yleiskaavalla ei osoiteta reittiverkostoa eikä muutakaan virkistyskäyttöä. Alue osoitetaan pelkästään poronhoitoalueeksi (**M po**).

Yleiskaavan 11 000 ha:n alueesta asemakaavoituksen ja rakentamisen ulkopuolelle jää 6500 ha Mpo- aluetta ja 4000 ha VR- aluetta. Yleiskaavalla osoitetaan n. 250 ha uutta asemakaavoitettavaa tai ilman asemakaavaa rakennettavaa aluetta. Aikaisemmin kaavoitetut alueet ja valtatie liikennealue huomioon ottaen yleiskaavan alueesta 5,5 %, eli n. 600 ha on rakennettua kaavoitettua tai kaavoitettavaksi tai ilman kaavaa rakennettavaksi osoitettua aluetta.

Suojelualueet (SL)

Voimassa olevien suojelupäätösten mukaiset suojelualueet osoitetaan luonnonsuojelualueeksi (**SL**). Uutena luonnonsuojelualueena osoitetaan Saanan tausta, Saanajärven länsiranta. Se on ainoa uusi luonnonsuojelualuevaraus yleiskaavassa lukuun ottamatta kapeaa kiilaa SL- aluetta Saanan suojelualueen ja lehtojensuojelualueen välissä, joka osoitetaan myös SL-merkinnällä.

Reitit

Kaikki ulkoilureitit (hiihto ja vaellus) ovat Kilpisjärven alueella niin vakiintuneet, että yleiskaavaluonnoksella ei esitetä niihin muutoksia.

Kilpisjärvi 2020 kehittämissuunnitelmaa laadittaessa Kilpisjärven kyläläiset olivat sekä yrittäjien työpajassa että kyläkokouksessa yksimielisiä siitä, että moottorikelkkailu kylän keskustassa on kasvanut häiritseväksi.

Tällä yleiskaavalla reitit esitetään ohjattavaksi pois kylän keskustasta. Kehittämissuunnitelman mukaisesti Kilpisjärveltä reitit johdetaan valtatie alitusten kautta takamaastoon johon rakennetaan uusi valtatie suuntainen yhdysreitti, sieltä yhteys Kilpishallin tankeille. Reittien lopullista sijoittumista ja linjauksia varten on laadittava reittisuunnitelma. Aikanaan hyväksyttävän reittisuunnitelman mukaisena reitit muodostetaan virallisiksi moottorikelkkailureiteiksi.

Kehittämissuunnitelmassa esitettiin, että Saanajärven jäällä sekä Kilpisjärven ja Tsahkaljärven jäällä reittien ulkopuolella kelkkailu kiellettäisiin. Asia voidaan ratkaista yleiskaavassa vain ohjeena. Lopullisesti ratkaistaan hakemukseen perustuen ELY-keskuksen päätöksellä.

Kilpisjärven kylän keskustan (valtatie varren) vanhat moottorikelkkailureitit esitetään lakkautettavaksi.

Kilpisjärven kylältä (parkkipaikalta) Cahkaljärvelle johtava reitti osoitetaan yleiskaavassa kehittämissuunnitelmassa esitetyn mukaisesti merkinnällä ”Pohjattu moottorikelkkailureitti”. Se on tarkoitus toteuttaa niin, että Cahkalin lähivirkistysalueelle voidaan järjestää liikuntarajotteisten kulku ja kuljetus.

Kohdemarkinnät

Yleiskaavaan on osoitettu runsas reittiverkosto. Reitit ovat pääasiassa olemassa olevia reittejä. Yleiskaavalla osoitetaan reittien varsille **levähdyspaikkoja** ja kaavamääräyksellä määrätään, että VR-alueelle levähdyspaikkoja saa rakentaa vain yleiskaavalla osoitettuihin paikkoihin.

Kilpisjärven ympäristössä on paljon Muinaisjäänösrekisteriin merkittyjä kiinteitä muinaisjäänös kohteita tai – alueita, jotka kaikki osoitetaan kaavassa **muinaisjäänöskohteina**. Metsähallituksen toimesta alueella on tehty selvityksiä, joissa alueelta on inventoitu runsaasti muitakin arvokkaita kohteita mm. sodan jäänteitä. Metsähallituksen inventoimat kohteet on osoitettu myös yleiskaavaan. Yleiskaavamääräyksellä määrätään, että kohteessa tai sen läheisyydessä tehtävistä maankäyttöä koskevista suunnitelmista on pyydettävä museoviranomaisen lausunto.

Kilpisjärvi 2020 kehittämissuunnitelman yhteydessä kartoitettiin alueen luontoarvot. Luontoselvityksessä inventoidut aikaisemmin tiedossa olevat, Metsähallituksen biotooppikohteet ja selvityksessä havaitut arvokkaat luontokohteet on yleiskaavaan osoitettu **luontokohde** merkinnällä. Merkintä tarkoittaa, että alueella on luonnonsuojelulain, metsälain tai vesilain mukaan suojeltava kohde.

Yleiskaavaan on merkitty kaikki alueella olevat **pohjavesialueet**.

Kilpisjärven alueella korkeuserot ovat suuria. Voimassaolevan asemakaavan alueen käsittävissä vesihuoltoverkostossa on ollut ongelmana riittävän paineen tasaisena ylläpitäminen. Vesilaitos tarvitsee ylävesisäiliön, sen alustavasti sopivaksi arvioitu paikka on osoitettu yleiskaavaan merkinnällä **maalainen ylävesisäiliö**

5. YLEISKAAVA-EHDOTUKSEN ARVIOINTI

5.1 Vaikutukset maisemaan

Asuntoalueet ja matkailupalvelujen alueet

Kilpisjärvi 2020 kehittämissuunnitelmaa valmisteltaessa esitettiin asuntoaluetta kaavoitettavaksi suhteellisen korkealle kohti Saanaa.

Kehittämissuunnitelman maisemavaikutusten arvioijan näkemyksen mukaan esitetty alue nousi Saanan maisemassa liian korkealle ja rajautui maisemassa liian kauas pohjoisen suuntaan. Maisemallisesti parempana asuntoalueeksi maisema-arkkitehti näki Ailakkavaaran suunnan. Ailakkavaara on kuitenkin niin merkittävää porojen laidunaluetta, että siihen suuntaan kylää ei kehittämissuunnitelman ohjausryhmän mukaan katsottu mahdolliseksi laajentaa.

Kehittämissuunnitelmatyötä johtanut ohjausryhmä rajasi lopulliseen kehittämissuunnitelmaan asuntoalueen niin, että alue ei nouse maisemassa jyrkälle rinnealueelle vaan sijoittuu loivarinteiselle alueelle jyrkkänä nousevan rinteeseen ja alueella olevien lampien alapuolelle.

Kehittämissuunnitelman ohjeen mukaisesti asemakaavoitus tulee toteuttaa vaiheittain. Uutta asemakaavaa laaditaan nykyiseen asemakaavaan rajasta alkaen ja vain välittömän tarpeen mukaan. Yleiskaavaehdotuksen viimeistelyn yhteydessä ensimmäisenä näyttäisi oleva tarpeen osoittaa asemakaavaan teollisuusaluetta tässä yleiskaavaehdotuksessa esitetyille alueelle.

Kauimpana nykyisestä asutuksesta ja matkailupalveluista olevat alueet kaavoitetaan viimeisenä. Maisemavaikutusten arvioinnin laatijan esityksen mukaisesti, maisemavaikutukset tulee tutkia tässä esitettyä tarkemmin asemakaavoituksen yhteydessä ja ohjata rakentaminen tarkoilla asemakaavamääräyksillä maisemaan sopivaksi.

Loma-asuntoalueet

Kilpisjärvi 2020 kehittämissuunnitelman työpajassa oltiin yksimielisiä siitä, että kaikki uusi loma-asuinrakentaminen tulee ohjata Salmivaaran alueelle. Kilpisjärven kylän asukkaiden ja alueella poroelinkeinoa harjoittavien yksimielinen näkemys oli, että Salmivaaran alue voidaan käyttää lomarakentamiseen.

Yleiskaavalla osoitettujen uusien lomarakentamisen alueiden rajaukset ovat määräytyneet maisema-arvionti ja etenkin alueelta kartoitetut luontoarvot huomioon ottaen.

5.2 Vaikutukset luontoarvoihin

Kilpisjärvi 2020 kehittämissuunnitelman luontoselvitysten laatija arvioi kehittämissuunnitelmassa esitettyjen maankäyttömuutosten vaikutukset alueen luontoarvoihin. Luontoselvityksen laatijan arvion mukaan: ”Pysyvään asumiseen esitetyllä alueella on tiedossa kahden silmälläpidettävän lajin esiintymät. Molemmat kasvavat puron varressa, joten niiden säilyminen voidaan turvata asemakaavoituksessa. Kasvustoja ei uhkaa kulumisen niiden luonteen takia.”

Salmivaaran alueella on runsaasti uhanalaisten kasvien esiintymiä ja arvokkaita luontokohteita. Luonnon monimuotoisuuden kannalta arvokkaat alueet ja kohteet sijoittuvat niin, että asemakaavaa laadittaessa ne voidaan ottaa riittävästi huomioon.

Seuraavassa tiivistelmä luontoselvityksen laatijoiden vaikutusten arvioinnista.

Vaikutusten arvioinnin ovat laatineet FCG Finnish Consulting Group Oy:n Kuopion toimistosta FK biologi Jari Kärkkäinen ja ins. (AMK) Tomi Puustinen.

Natura 2000-alueet

Nykytila

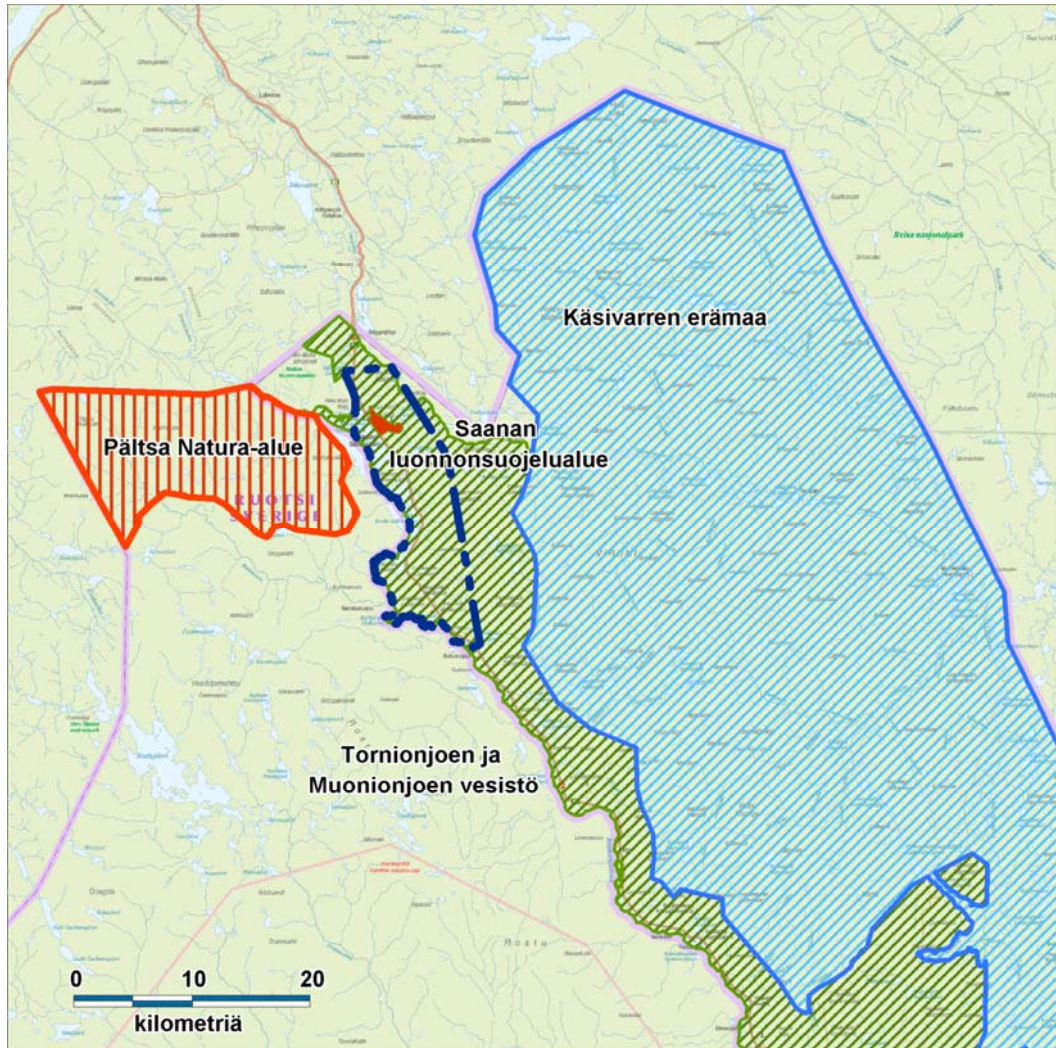
Suunnittelualueelle sijoittuu kaksi Natura 2000-suojeluverkoston kohdetta:

- Saanan luonnonsuojelualueen Natura-alue (FI1300112), joka muodostuu Saanan luonnonsuojelualueesta ja Saanan lehdoista.
- Tornionjoen - Muonionjoen (FI 130 1912) Natura-alue on hyvin laaja (32 000 ha) ja sijoittuu usean kunnan alueelle (Tornio, Ylitornio, Kolari, Pello, Muonio, Enontekiö ja Kittilä). Alue kattaa koko suunnittelualueen.

Saanan luonnonsuojelualueen Natura-alue on tärkeä erityisesti uhanalaisten kasvien ja perhosten suojelun takia. Alue on sisällytetty Natura 2000-verkostoon luontodirektiivin (SCI) mukaisena kohteena ja sen laajuus on 240 ha. Suojelu kohdistuu seuraaviin luontodirektiivin luontotyyppeihin; alpiiniset ja borealiset tunturikankaat (40 %), subarktiset Salix-pensaikot (2 %), vuorten kvartsipitoiset vyörysoiraikot ja -lohkareikot lumirajalla (18 %), kasvipeitteiset kalkkikalliot (5 %) ja borealiset lehdot (30 %) sekä seuraaviin luontodirektiivin liitteen II lajeihin; ahma, pahtahietaorvokki, tundrasara, lapinpahtasammal ja uhanalainen laji.

Tornionjoen - Muonionjoen Natura-alue on sisällytetty Natura 2000-verkostoon luontodirektiivin (SCI) mukaisena kohteena. Natura-alueen suojeltava luontotyyppi on Fennoskandian luonnontilaiset jokireitit (100 %) ja suojeltava luontodirektiivin liitteen II laji on saukko. Tornion - Muonionjoki on Kalixjoen ohella ainoa Suomen ja koko EU:n säännöstelemätön suuri (keskivirtaama yli 350 m³/s) jokivesistö. Veden laatu vesistöalueella on suurimmaksi osaksi hyvä tai erinomainen. Veden laadun suhteen Könkämäeno ja Muonionjoen yläosa ovat luonnontilaisia, hyvin vähän kuormitettuja vesistöjä. Könkämäeno on hyvin kirkasvetinen ja karu vesistö, joka kuuluu vesistöjen yleisen käyttökelpoisuusluokituksen mukaan luokkaan I eli erinomainen. Humuspitoisten sivuvesien vaikutuksesta veden väri kohoaa jo Muonionjoen yläosalla, mistä johtuen Muonionjoki ja Tornionjoki kuuluvat Muonion alapuolelta lähtien laatuluokkaan II eli hyvä. Veden ravinnepitoisuudet kohoavat joen latvaosilta alajuoksulle tultaessa, mutta suurimmaksi osaksi jokea voidaan pitää karuna vesistönä. Ainoastaan joen alaosa voidaan pitää lievästi rehevänä. Ihmistoiminnasta aiheutuva kuormitus painottuu joen alaosalle, missä suurimmat kuormittajat ovat maa- ja metsätalous sekä taajamien ja haja-asutuksen jätevedet.

Lisäksi arvioinnissa huomioidaan Ruotsin puolella oleva **Pältsa Natura-alue** (SE0820620) ja **Käsivarren erämaa** (FI1300105).

Kuva 8. Natura-alueiden sijainti suhteessa suunnittelualueeseen (suunnittelualue = sininen katkoviiva).

Vaikutukset

Saanan luonnonsuojelualueen Natura-alue (FI1300112)

Kesällä Saanan laella kävijät eivät lähde liikkumaan Natura-alueelle, koska liikkuminen rinnealueella on vaikeaa ja se on kielletty 15.5.–1.9. välisenä aikana. Laiton liikkuminen Natura-alueella on kuitenkin mahdollista. Retkeilijöiden määrä kasvaa myös Saanan lehtojensuojelualueen kautta menevällä retkeilyreitillä, jossa kasvillisuuden kulumisen ilmenee polun leviämisenä. Haitta kohdistuu pieneen osaan boreaaliset lehdot -luontotyyppiä. Haittaa voidaan lieventää.

Natura-alueen suojeluperustana olevat luontodirektiivin liitteen II lajit pahtahiettaorvokki, tundrasara, lapinpahtasammal ja alueella elävä uhanalainen laji säilyvät. Lisäksi alueen suojeltavana lajina on ahma, joka elää pohjoisella havumetsävyöhykkeellä ja tundravyöhykkeellä. Ahma karttaa asuttuja seutuja ja se elää laajalla alueella. Lajin esiintymäpaikkoja ei Natura-alueella ole tiedossa, koska lajin elintapojen takia niitä on hyvin vaikea määrittää. Suunnitelman toteutuminen ei heikennä ahman liikkumista alueella.

Suunnitelman toteuttaminen ei uhkaa Natura-alueen eheyttä. Sen ekologinen rakenne ja toiminta, suojeltavat luontotyypit ja lajien kannat säilyvät elinkelpoisena ja elinvoimaisena, mikäli lieventävinä toimenpiteinä ilmoitetut toimenpiteet toteutetaan.

Tornionjoen - Muonionjoen (FI 130 1912) Natura-alue

Keskeinen vaikutus muodostuu lisääntyvästä pistekuormituksesta, josta ei muodostu merkittävää haittaa suojeltavalle Fennoskandian luonnontilaiset jokireitit –luontotyypille. Kun hulevedet huomioidaan asemakaavoituksen yhteydessä ja purot lähiympäristöineen suojellaan, vaikutukset pintavesien virtaukseen ja laatutekijöihin ovat vähäiset. Tällöin kalkkipitoisen kiviaineksen mahdollinen erodoituminen on niukkaa tai olematonta.

Saukon elintila tai elinmahdollisuudet eivät heikkene.

Suunnitelman toteuttaminen ei uhkaa Natura-alueen eheyttä. Sen ekologinen rakenne ja toiminta, suojeltavat luontotyypit ja lajien kannat säilyvät elinkelpoisena ja elinvoimaisena.

Mallan luonnonpuisto

Mallan luonnonpuiston vuosittainen käyntimääräarvio on noin 10 000 käyntiä (Ohenoja 2010). Osaksi Mallan luonnonpuistoa rajautuvalle Kolmen valtakunnan rajapyykille tehdään vuosittain noin 7 000 käyntiä. Goahkkemaš-järven autiotuvalla, Kolmen valtakunnan pyykin lähellä, yöpyy myös kävijöitä. Kesällä luonnonpuistossa liikkuminen on kielletty polkujen ulkopuolella. Roskaamis- ja leiriytymisongelmia ei Mallan alueella ole, eikä nykyinen retkeilykäyttö Mallan alueella ole aiheuttanut kuloja (Kauhanen ja Mattsson 2005). Kasvillisuuden kulumisen ilmenee polkujen kulumisena. Esimerkiksi Pikku-Mallan pohjoissivulla polku on levittäytynyt laajaksi kulku-urastoksi. Retkeilijöiden liikkuminen on ohjattu siten, että suojelullisesti arvokkaimmat alueet jäävät suhteellisen etäälle retkeilypoluista (Jokinen 2005).

Suunnitelman myötä kävijämäärä nousee todennäköisesti kaksikertaiseksi. Tämän seurauksena kasvillisuuden kulumisen lisääntyy polkujen varsilla ja näköalapaikoilla. Kulumisen kohdistuu jo käytön seurauksena muuttuneille alueille. Myös eläimistöön kohdistuva häirintä kasvaa, mutta ei merkittävästi. Näillä vaikutuksilla ei ole merkittävästi heikentäviä vaikutuksia Mallan Natura-alueen suojelun perusteena oleviin lajeihin, luontotyyppeihin tai alueen eheyteen. Vaikutuksia voidaan vähentää polkurakenteilla.

Käsivarren erämaa

Käsivarren erämaa on luontomatkailun ja virkistyskäytön kannalta merkittävä alue, jonne vuosittain tehdään arviolta 6 000 käyntiä. Metsähallitus ohjaa, seuraa ja valvoo alueella liikkumista. Alueelle on laadittu hoito- ja käyttösuunnitelma (Metsähallitus 2008).

Kävijämäärä nousee selvästi, mutta maltillisesti. Tämän seurauksena kasvillisuus kuluu Kalottireitin ja muiden polkujen varrelta, lepo- ja näköalapaikoilla sekä varaus- ja autiotupien ympäristössä. Eläimistöön kohdistuva häirintä kasvaa hieman. Kehittämissuunnitelman välilliset vaikutukset eivät uhkaa Natura-alueen eheyttä, eivätkä heikennä merkittävästi suojeltavia luontotyyppejä tai lajeja.

Pältsan Natura-alue

Kilpisjärven majoituskapasiteetin ja matkailijamäärän kasvaessa myös Suomen puolelta tapahtuva retkeily Pältsan Natura-alueelle lisääntyy. Kasvu ei kuitenkaan ole merkittävää. Maaston ja kasvillisuuden kulumisen sekä eläimistöön kohdistuva häirintä lisääntyvät vähäisesti. Kilpisjärven kehittämissuunnitelma ei heikennä merkittävästi Pältsan Natura-alueen luontoarvoja.

Suosituksset ja vaikutusten lieventäminen

Vaikutuksia voidaan lieventää liikkumisen ohjauksella, opastuksella sekä ulkoilurakenteilla, Saanan luonnonsuojelun alueen kohdalla moottorikelkoille määritetään 30–40 km/h nopeusrajoitus ja Kilpisjärven jätevedenpuhdistamo uudistetaan. Kaavoituksessa huomioidaan hulevedet.

Uhanalaiset luontotyypit

Vaikutukset

Suunnitelluille alueille sijoittuu muutamain paikoin uhanalaisia ja silmälläpidettäviä luontotyyppiejä.

Silmälläpidettävää lehtomaista tunturikoivikkoa sijoittuu Salmivaaran asemakaavoitettavalle alueelle ja mahdollisesti Saanan paikoitusalueelle. Arvion mukaan lehtomaisten tunturikoivikoiden kokonaispinta-ala on noin 8 000 hehtaaria. Rakentamisen takia menetettäisiin arviolta noin 2-2,5 ha. Luontotyypin suojelutaso ei vaarannu.

Asemakaavoitettavilla alueilla on silmälläpidettävää tunturien suurruoholehtoa, joka sijoittuu purojen varsille. Myös moottorikelkoille Saanalta Kilpisjärven taajamaan sijoittuu suurruoholehtoa. Menettävä pinta-ala vaihtelee sen perusteella, millaiseen ratkaisuun asemakaavoituksessa päädytään. Enimmillään suurruoholehtoa menetetään 2-3 hehtaaria.

Tsahkaljärven lähiretkeilyalueella kasvillisuuden kulumisen kohdistuu variksenmarjatunturikoivikkoon, mutta myös Saanan ympäristössä lehtomaiseen tunturikoivikkoon ja Salmivaaran alueella lehtomaiseen tunturikoivikkoon ja suurruoholehtoon.

Vaikka useimmat retkeilijöistä käyttävät alueen ulkoilureittejä hyväksi, liikkuminen lisääntyy myös paljakalla. Tämä voi heijastua paljakan uhanalaisiin luontotyyppieihin kulutuksen myötä. Vaikutusta on vaikea arvioida, koska siihen liittyy epävarmuuksia mm. miten paljon ihmisiä tulisi liikkumaan paljakalla ja missä.

Suosituksset ja vaikutusten lieventäminen

Vaikutuksia voidaan lieventää liikkumisen ohjauksella, opastuksella ja ulkoilurakenteilla sekä merkitsemällä arvokkaat luontotyypit maastoon. Asemakaavoitettavilla alueilla jätetään rakentamisen ulkopuolelle arvokkaat luontotyypit.

Saanan luonnonsuojelun alue

Nykyisellä luonnonsuojelun alueella kasvillisuuden kulumisen ei ole todennäköistä, koska liikkuminen kesäaikaan on kielletty ja alue on hyvin vaikeakulkuinen.

Saanan luonnonsuojelun alueen laajennus parantaa Saanan arvokkaiden luontotyyppien ja lajien suojelua. Liikkumista alueella voidaan ohjata paremmin ja osalla alueella jopa kieltää.

Matkailun kasvu ei uhkaa suojelun alueen luontoarvoja tai suojelutavoitteita.

Käsivarren tunturijärvet rantojensuojelun alue

Tsahkaljärven rantojensuojelun alueelle kuuluvalle ranta-alueelle on osoitettu lähiretkeilyalue, jolla on kolmen levähdyspaikka. Levähdyspaikka on kiinteä rakennuspaikka, jolla on lähes vastaavat ympäristövaikutukset kuin autiotuvalla. Rakentaminen muuttaa rakennuspaikan luonnontilaa. Sen käytöstä aiheutuu elämistöön kohdistuvaa häirintää ja kasvillisuus muuttuu talleamisen seurauksena.

Leirytyksen jälkiä Tsahkaljärvellä.

Tsahkaljärven luonnontila heikkenee rakentamisen takia ja häirinnän kautta, mutta ei merkittävästi. Tähän on syynä se, että järven linnusto ei ole merkittävä ja rakennettavat kohdat eivät ole kasvillisuudeltaan arvokkaita. Nykyäänkin Tsahkaljärven etelärannalla on nähtävissä leiriintymisen jälkiä. Keskitetyllä retkipalveluvarustuksella saadaan haittoja paremmin hallittua.

Suositukset ja vaikutusten lieventäminen

Kasvillisuuden kulumista voidaan lieventää hyvällä suunnittelulla ja riittävillä ulkoilupalvelurakenteilla. RM-alueella rakentamista ei ole syytä osoittaa 50 metriä lähemmäksi isomman lammen rantaan, eikä aivan pienen lammen rantaan.

Käsivarren tunturit ja Käsivarren tunturiylänkö

IBA- ja FINIBA –alueet sijoittuvat Käsivarren erämaalle ja Saanan luonnonsuojelualueen ja Mallan luonnonpuiston Natura-alueille. Näillä alueilla liikkuminen keskittyy ulkoilureiteille. Linnustoon kohdistuva häirintä lisääntyy ulkoilureittien, autiotupien ja lepopaikkojen läheisyydessä, mutta alueiden kriteerilajeihin kohdistuva häirintä ei olennaisesti lisääntynyt.

Saanan ympäristön ekologisesti erittäin merkittävä aluekokonaisuus (kansainvälisesti arvokas)

Alueelle on osoitettu Kilpisjärven pysyvän asutuksen alue (AP), Kilpisjärven matkailupalvelujen alue (RM) ja Saanan paikoitusalue (LP) sekä osittain Jehkaksen perusparannettava tie. Alueen levinneisyys pienenee hieman rakentamisen takia (noin 3,5 %). Alue pienenee reunaosilta, mutta keskeisen ekologiset ominaispiirteet ja toiminta säilyvät. Lisäksi muutama lehtokohde pirstoutuu, eläimistöön kohdistuva häirintä lisääntyy sekä kasvillisuuden kulumisen kohdistuu uusille alueille.

Jehkaksen tie, joka sijoittuu sekä Saanan ympäristön ekologisesti erittäin merkittävälle alueelle ja Jehkas-Tsahkaljärvi-Saanajärvi ekologisesti merkittävälle alueelle, esitetään

parannettavaksi. Tie olisi suljettu yleiseltä käytöltä ja sen käyttöä valvottaisiin. Tie on tarkoitettu vain hiihtoharjoitteluun meneville ihmisille. Tien käytön valvonta on tärkeää, muussa tapauksessa tien myötä Jehkaksen alueelle voi ilmestyvä ennen pitkää myös alueelle kuulumatonta toimintaa, joka haittaisi alueella toimivaa tutkimusta ja tunturiluonnon suojelua. Tien parantamisen yhteydessä voi kiintoaineskuormitus hetkellisesti nousta tien alittavissa puroissa. Lisäksi kasvillisuuden kulumisen keskittyy levähdyspaikalle ja hiihtoalueelle. Kokonaisuudessaan vaikutukset eivät ole merkittäviä, jos tien käyttö ja valvonta voidaan järjestää riittävän hyvin.

Jehkas-Tsahkaljärvi-Saanajärvi ekologisesti merkittävä aluekokonaisuus

Moottorikelkkailun kieltäminen Tsahkaljärven ja Saanajärven ympäristössä vähentää kelkkailun haittoja alueella. Retkeilytoimintaa keskitetään Tsahkaljärven lähiretkeilyalueelle, jonne rakennetaan tie.

Ekologisesti merkittävän alueen levinneisyys ei olennaisesti heikkene ja alueen ekologiset ominaispiirteet ja toiminta säilyvät. Tsahkaljärven etelärannalla keskeisin vaikutus muodostuu maaston kulumisesta. Erityisesti tunturikankaalle sijoittuvalla levähdyspaikalla kasvillisuus kuluu nopeasti. Kulunut maaperä aiheuttaa esteettistä haittaa. Reitti hieman heikentää Tsahkaljärven perhoskohdetta ja vaikutukset perhosille eivät ole merkittäviä.

Salmivaaran seudullisesti merkittävä aluekokonaisuus ja arvokas suo- ja purokohde

Suunnitelman toteuttaminen pirstoaa ja heikentää selvästi Salmivaaran seudullisesti merkittävää aluekokonaisuutta, arvokasta perhosaluetta sekä länsiosan suo- ja puroluontokohdetta. Alueen lähiretkeilykäyttö lisääntyy selvästi ja herkemmille kasvillisuuskohteille kohdistuu kulutusuhka ja laadullinen heikkeneminen. Lisäksi Loma-asutukseen asemakaavoitettavalle alueelle sijoittuu osittain erityisesti suojeltavan pitkäperähiirensammaleen suojelurajaus (luonnonsuojelulain 47 §:n mukainen rajauspäätös). Lisääntyvä liikkuminen uhkaa erityisesti suojeltavien pitkäperähiirensammaleen ja kiisusammaleen kasvustoja.

Vaikutukset heikentävät Kilpisjärven seudun luonnon monimuotoisuutta kohtalaisesti, jopa merkittävästi, mikäli erityisesti suojeltavien lajien nykyesiintymien levinneisyys pienenee tai osa kasvustoista häviää

Suosituksien ja vaikutusten lieventäminen

Vaikutuksia voidaan lieventää liikkumisen ohjauksella, opastuksella, ulkoilurakenteilla sekä merkitsemällä erityisesti suojeltavien lajien suojelualueet maastoon sekä asemakaavoitettavilla alueilla jätetään rakentamisen ulkopuolelle arvokkaat luontotyypit. Lisäksi haittavaikutuksia linnustoon voidaan lieventää, kun rakentaminen tapahtuu pesintäajan ulkopuolella. Vaikutuksia on täsmennettävä yleiskaavan tarkentuessa.

Yhteenveto

Kilpisjärvi 2020-kehittämishankkeen suunnitelman toteuttaminen lisää matkailijoiden määrää ja rakentamista alueella. Kasvillisuuden kulumisen keskittyy jo suosituille alueille, mutta suunnitelman toteuttaminen ohjaa liikkumista ja siitä aiheutuvaa maaston kulumista myös uusille alueille kuten Tsahkaljärven etelärannalle sekä Salmivaaralle. Suunnitelma osin vähentää ja lieventää asutuksen ja matkailun haittoja. Tähän vaikuttavat retkeilyn keskittäminen ja moottorikelkkailun salliminen vain kelkkailulle osoitetuille reiteille.

Keskeiseltä osin suunnitelma heikentää Kilpisjärven alueen luonnon monimuotoisuutta erityisesti Salmivaaralla, mutta myös Saana ympäristössä. Matkailun kasvu lisää maaston kulumista Saanan laella, Salmivaarassa, alueen ulkoilureiteillä ja Tsahkaljärven etelärannalla. Vaikka useimmat retkeilijöistä käyttävät alueen ulkoilureittejä hyväksi, kulutus kohdistuu

myös paljakalle. Salmivaaralla lisääntyvä alueen käyttö uhkaa erityisesti suojeltavan kiirusammaleen esiintymistä alueella. Saanan laella kulutus uhkaa useita silmälläpidettäviä lajeja. Lisäksi rakentamisen myötä muutama arvokas luontokohde pirstoutuu, mutta rakentaminen ei häviä yhtään tiedossa olevaa uhanalaisen lajin esiintymää.

Vaikutukset Saanan luonnonsuojelualueen ja Tornionjoen-Muonionjoen Natura-alueisiin, Mallan luonnonpuiston, Käsivarren erämaan ja Pältsan Natura-alueisiin eivät ole merkittäviä, eikä luonnonsuojelulain mukaista Natura-arviointia ole tarvetta laatia.

5.3 Vaikutukset saamelaiskulttuuriin ja poronhoitoon

Käsivarren saamelaiset ovat organisoituneet perheittäin tai suvuttain lapinkyliksi eli siidoiksi, joilla kullakin on omat hyödyntämisalueensa. Saamelaiskäräjät on saamelaisten kulttuuri-itsehallintoelin, joka on perustettu vuonna 1996. Saamelaiskäräjien edustaja oli Kilpisjärven kehittämissuunnittelun ohjausryhmässä. Kilpisjärven yleiskaavaehdotuksen valmistelussa on käyty saamelaiskäräjälain 9 §:n mukainen ja poronhoitolain 53 §:n mukaiset neuvottelut. Neuvotteluissa on kirjattu miltä osin nyt nähtävillä valmistellun yleiskaavaehdotuksen aluevaraukset ovat saamelaiskäräjien tai paliskunnan näkemyksestä ristiriidassa saamelaiskäräjien ja paliskunnan tavoitteiden kanssa.

Saamelaiskulttuurin kannalta kynnyskysymys Kilpisjärven kehittämisessä on elinvoimaisen porotalouden harjoittamisen mahdollisuus ja sen turvaaminen myös tulevaisuudessa. Kysymys ei ole ainoastaan taloudellinen, vaan poronhoito on saamelaiskulttuurin olemassaolon perusta. Käsivarren alueella asuu 30-40 porotalousperhettä, joista osa laiduntaa käsivarressa. Matkailu- ja muiden toimintojen tarvitsema luonnon hyödyntäminen tulee sovittaa yhteen porotalouden kanssa niin, että porotalouden harjoittaminen ei vaarannu. Kilpisjärvi 2020 kehittämissuunnitelman ohjausryhmä on ottanut useissa kohdissa poronhoidon ratakisujen tärkeimmäksi perusteeksi saamelaiskäräjien edustajan esitysten mukaisesti. Useissa Kilpisjärvi 2020 kehittämissuunnitelman ja siten tämän yleiskaavan ratkaisuihin poronhoito on nähty alueen kehittämisessä tärkeämpänä kuin yksittäisten luonto- tai maisema-arvojen turvaaminen. Kehittämissuunnitelman ja yleiskaavaluonnoksen vaikutusten arvioinnissa on siten noudatettu biodiversiteettisopimuksen Akwé:Kon ohjeistusta.

Klemetti Näkkäläjärvi on selvityksensä Yleistiedot kohdassa (selvityksen sivu 6) todennut, että Käsivarren paliskunnan 4 671 km²:n laidunpinta-alasta on nykyisen infrastruktuurin käytössä 8,12 km² ja vaikutusalaksi on arvioitu 4,57 % maa-alasta. Kilpisjärven yleiskaava käsittää Käsivarren paliskunnan alueesta 110 km². Yleiskaavan alueesta infrastruktuurin käytössä on kaavoitushetkellä 3,5 km², mikä on 3 % kaava-alueen pinta-alasta. Yleiskaavaehdotuksen mukaan infrastruktuurin käytössä oleva alue lisääntyy 2,5 km²:llä, siten yleiskaavan toteuduttua infrastruktuurin käytössä tulisi olemaan 6 km² eli 5,5 % yleiskaava-alueen pinta-alasta. Yleiskaava-alue on kokonaisuudessaan Käsivarren paliskunnan aluetta. Edellä esitettyihin lukuihin perustuen laskennallisesti infrastruktuurin vaikutusala kasvaisi 2 % yksiköllä. Yleiskaavan vaikutuksesta siis infrastruktuurin vaikutusala kasvaisi 6,57 %:ksi. Kilpisjärven alue on niin suosittua matkailualueita ja niin merkittävä alue poronhoidolle, että vaikutus on laskennallista suurempi. Siksi yleiskaavalla pyritään aluevarausten sijoittelulla ja niiden toteuttamista ohjaavilla yleiskaavamääräyksillä ohjaamaan vaikutukset poronhoidolle mahdollisimman vähäisiksi.

Yleiskaavan valmistelussa keinoina ovat reittien kehittäminen ja rakentamisen keskittäminen jo rakennettujen alueiden yhteyteen. Klemetti Näkkäljärven haastattelemat poronhoitajat ovat myös painottaneet rakentamisen keskittämistä kyläkeskuksen yhteyteen (raportin sivu 14). Kilpisjärvi 2020 kehittämissuunnitelmassa valittiin vaikutuksia poronhoitoon painottaen ratkaisuksi asemakaavoitettavan alueen laajentaminen vaiheittain nykyisen asemakaava-alueen reunasta alkaen. Maisemavaikutusten arvioinnissa rakentamisen parhaana sijoitussuuntana olisi ollut poronhoidolle erityisen tärkeä Ailakkavaaran suunta.

Saamelaiskäräjälain 9 §:n mukaisessa neuvottelussa yleiskaavaehdotuksen aluevarauksista tai merkinnöistä eriyväksi jäivät näkemykset VL-alueesta Cahkaljärven etelärannalla, ajoharjoittelurata Ala-Kilpisjärven jäällä, MK-alue moottorikelkkailulle Taatsavaarassa ja Jehkaksen tien osoittaminen yleiskaavaan. Saamelaiskäräjälain mukaisessa neuvottelussa sovitun mukaisesti Cahkaljärven VL-alueella on nähtävillä tulevaan yleiskaavaehdotukseen pienennetty ja sen toteuttamiselle on asetettu vaatimus suunnitelman laatimisesta ja lausunnon pyytämisestä paliskunnalta ennen suunnitelman hyväksymistä kunnanhallituksessa.

Matkailun ja poronhoidon välinen tilanne on parantunut oleellisesti, kun luontoreitit on merkitty ja matkailijat pysyvät reiteillä. Tilanne paranee entisestään, kun reittien kuntoa ja varustusta (opastusta, taukopaikkoja) voidaan oikeusvaikutteisen yleiskaavan perusteella rakentaa.

Kävelijät eivät yleisesti ottaen häiritse poronhoitoa. Kaikki Kilpisjärven asukkaat, loma-asukkaat tai puhumattakaan satunnaisista matkailijoista eivät ymmärrä poronhoidon tarpeita alueen käytössä. Asukkaille ja matkailijoille suuntautuvaa tiedotusta tulee lisätä, etenkin sitä, että tietyissä poronhoidon tilanteissa jalankulkijakin tai levähdyspaikalla tulisteleva voi olla todella suuri häiriö token liikuttelulle.

Moottorikelkkaliikenteestä aiheutuu häiriöitä keväisin. Häiriöt ovat pahimmillaan touko-kesäkuulla, jolloin vasominen on käynnissä. Tällöin kelkkailua pitäisi voida joustavasti rajoittaa sulkemalla reitti tai muuttaa reittiä tilapäisesti. Asiasta tulisi sopia keskinäisin neuvotteluin paliskunnan, yrittäjäyhdistyksen ja metsähallituksen kesken. Yleiskaavalla neuvotteluista ja tilapäisistä järjestelyistä ei voida määrätä, neuvottelumekanismi tulee luoda käytännön toimenpitein.

Saamelaisille pyhän Saanan säilyttäminen koskemattomana on erityisen tärkeää (tosin masto siellä jo on). Saana on myös valtakunnallisesti arvokas maisema-alue. Kilpisjärvi 2020 kehittämissuunnitelmaa laadittaessa kaikki uudet esitykset Saanan käytölle poistettiin suunnitelmasta ja siten myös tästä yleiskaavasta. Sitä vastoin kaavalla esitetään Saanan luonnonsuojelualue laajennettavaksi.

Saamelaiskäräjät esitti lausunnossaan Kilpisjärvi 2020 kehittämissuunnitelmasta, että kehittämissuunnitelmassa selvitettäisiin lisääntyvien matkailijamäärien vaikutus luonnonsuojelu- ja erämaa-alueeseen ja saamelaiskulttuurin harjoittamisedellytyksiin. Kehittämissuunnitelmassa ja tässä yleiskaavassa tavoitellaan sitä, että reitit tulee toteuttaa niin, että matkailijat pysyvät reiteillä. Tämä edellyttää reittien kunnostusta, reittivarustuksen parantamista ja selkeää opastusta useammalla kielellä, mm. saameksi. Matkailijoiden luonnonkäytön ollessa hallittua matkailijamäärät voivat oleellisesti lisääntyä ilman että vaikutukset lisääntyisivät. Tästä on kokemuksia muilla matkailualueilla ja suojelualueilla (esim. Ylläs-Pallas). Yksityiskohtaisessa reittisuunnittelussa tullaan huomioimaan kulttuuriperintö- ja luontokohteet sekä nähtävyyksinä että suojeltavina

kohteina. Reittien opasteissa esitellään myös saamelaiskulttuuria ja poronhoitoa, niiden arvoja ja niiden huomioon ottamista matkailijoiden käyttäytymisessä.

Kilpisjärven kulttuuriperintökohteet on inventoitu Metsähallituksen toimesta kesällä 2010, osittain sen jälkeenkin. Inventoinnissa löytyi kymmeniä esihistoriallisen ja historiallisen ajan kulttuurikohteita sekä muinaisjäännöksiä. Näistä tosin valtaosa oli sotahistoriaa.

Kilpisjärven yleiskaavaehdotuksen valmistelussa on käyty saamelaiskäräjälain 9 §:n mukainen ja poronhoitolain 53 §:n mukaiset neuvottelut. Neuvotteluissa on kirjattu miltä osin nyt nähtävillä tulevan yleiskaavaehdotuksen aluevaraukset ovat saamelaiskäräjien tai paliskunnan näkemyksestä ristiriidassa saamelaiskäräjien ja paliskunnan tavoitteiden kanssa.

5.4 Valtakunnallisten alueidenkäyttötavoitteiden edistäminen

Valtakunnalliset alueidenkäyttötavoitteet ovat osa maankäyttö- ja rakennuslain mukais-ta suunnittelujärjestelmää. Valtakunnalliset alueidenkäytön tavoitteet ovat tulleet voi-maan vuonna 2000 ja niiden tarkistus 1.4.2018. Maankäyttö- ja rakennuslain 24 §:n mukaan tavoitteet on otettava huomioon kaikessa alueiden käytön suunnittelussa ja nii-den toteuttamista on edistettävä maakunnan suunnittelussa, kuntien kaavoituksessa ja valtion viranomaisten toiminnassa.

Seuraavassa on kuvattu miten Kilpisjärven yleiskaava edistää valtakunnallisia alueidenkäyttötavoitteita.

Toimivat yhdyskunnat ja kestävä liikkuminen.

Yleiskaavassa on olemassa olevaa yhdyskuntarakennetta täydentäen osoitettu uusia alueita asumisen ja matkailupalveluiden sekä teollisuuden tarpeisiin.

Toimivan ja taloudellisen yhdyskuntakehityksen turvaamiseksi asemakaavaa ohjataan laajenemaan voimassaolevaan asemakaavaan liittyen.

Tehokas liikennejärjestelmä

Kilpisjärvi on rajapaikkakunta jonka kautta kulkee merkittävä kansainvälinen liikenne Norjan ja Suomen, samalla Norjan ja EU:n välillä. Kilpisjärven yleiskaavaehdotuksen valmistelussa on liikenneyhteyden ja tulliin toiminnan turvaaminen otettu huomioon. Tullille on osoitettu tarvittava aluevaraus. Valtatien linjaukselle tutkittiin Muotkatakan kohdalle vaihtoehtoista linjausta. Kilpisjärven kylän, Enontekiön kunnan ja Lapin ELY-keskuksen ratkaisuksi jäi, että linjaus pidetään nykyisellään. Liikenteen toimivuutta pyritään kehittämään nykyisellä linjauksella.

Terveellinen ja turvallinen elinympäristö

Uusien asemakaavoitettavien alueiden osoittaminen voimassaolevaan asemakaavaan liittyen on omiaan turvaamaan terveellisen ja turvallisen elinympäristön muodostumista. Asumisen hajauttaminen uusille alueille erilleen nykyisestä kyläalueesta hajottaisi kylän yhtenäisyyttä.

Elinvoimainen luonto- ja kulttuuriympäristö sekä luonnonvarat

Alueen luonto ja kulttuuri ovat olleet suunnittelun lähtökohtina. Yleiskaava tukeutuu reitistöltään alueen pitkäaikaiseen toimivaksi havaittuun reittiverkostoon. Herkässä luonnossa liikkuminen sekä jalan että moottorikelkoilla ohjataan reiteille.

Kulttuuriympäristön sekä luonnon arvot on selvitetty ja osoitettu suojelukohteet kaavassa.

Kilpisjärvi 2020 kehittämissuunnitelman laatimisen yhteydessä laaditut selvitykset ovat pohjana yleiskaavaratkaisulle. Luonto- ja kulttuurihistoriallisesti arvokkaat kohteet osoitetaan yleiskaavassa. Uusien asuntoalueiden rajauksissa ja sijoittelussa on maisema-arvot ja arvokas maisema-alue otettu mahdollisuuksien mukaan huomioon. Maisemaselvityksen arvioita ja valtakunnallisia alueidenkäyttötavoitteita arvioitaessa yhdyskuntarakenteen tehokkuus ja taloudellisuus ovat olleet ohjaamassa uusien asemakaavoitettavien alueiden sijoittumista siten kuin yleiskaavassa osoitetaan. Saamelaiskulttuuri ja siihen liittyen poronhoito ovat olleet ohjaamassa yleiskaavan maankäyttöratkaisuja. saamelaisia ja poronhoitajia on kuultu kaavaehdotuksen valmistelussa.

5.5 Yleiskaavan sisältövaatimusten täytyminen

Yhdyskuntarakenteen toimivuus, taloudellisuus, ekologinen kestävyys ja olemassa olevan yhdyskuntarakenteen hyväksikäyttö

Kilpisjärven kyläalueen rakennetta laajennetaan välittömästi voimassaolevaan asemakaavaan rajoittuen. Ratkaisu on toimiva ja sen vaikutukset poronhoitoon ja luonnon- ja kulttuuriympäristöön ovat mahdollisimman vähäiset. Yhdyskuntarakenteen tukeutuminen olemassa oleviin rakenteisiin on taloudellisin ratkaisu.

Asumisen tarpeet ja palveluiden saatavuus

Uusi asuinalue sijoittuu olemassa olevan yhteyteen. Kilpisjärvellä on hyvät kaupalliset palvelut, ne sijaitsevat kävely etäisyydellä uudesta asuinrakentamisen alueesta.

Mahdollisuudet liikenteen, erityisesti joukkoliikenteen ja kevyen liikenteen, sekä energia-, vesi- ja jätehuollon tarkoituksenmukaiseen järjestämiseen ympäristön, luonnonvarojen ja talouden kannalta kestäväällä tavalla

Kilpisjärven pysyvällä tai loma-asutuksella ei ole tarvetta joukkoliikenteeseen, kaikki on lähellä. Kevyenliikenteen tarpeet on yleiskaavassa otettu huomioon, kaavalla osoitetaan tarve kevyenliikenteen väylälle Pohjois-Kilpisjärven ja kyläalueen välille.

Mahdollisuudet turvalliseen, terveelliseen ja eri väestöryhmien kannalta tasapainoiseen elinympäristöön

Kilpisjärvi on nykyisissä mittasuhteissaan nuori kylä. Kylässä on kaikki lähellä, kylän sisäinen liikkuminen on turvallista, lisäksi tarvitaan edellä mainittu kevyenliikenteen väylä Pohjois-Kilpisjärven suuntaan.

Kilpisjärvellä asuu nuorta väkeä, voimassa olevassa asemakaavassa on yleisten palvelujen korttelialuetta myös väistämättä tulevaisuudessa tarpeellisten vanhuspalvelujen tarpeisiin.

Kunnan elinkeinoelämän toimintaedellytykset

Kilpisjärven kylän ja sen matkailuelinkeinon kehittäminen on ollut tärkein syy Enontekiön kunnalla laatiessaan tätä Kilpisjärven yleiskaavaa. Matkailun ja muiden palvelujen olosuhteita kehitettäessä Kilpisjärvellä on kaiken aikaa otettu huomioon poronhoidon toimintaedellytysten turvaaminen.

Ympäristöhaittojen vähentäminen

Yleiskaavan perustaksi on tehty mittavat selvitykset turvaamaan ympäristöhaittojen minimoiminen. Kuten selvityksistä käy ilmi, Kilpisjärven yleiskaavan alue on sekä luonnonympäristöltään että kulttuuriarvoiltaan erityisen arvokasta aluetta. Se on otettu

huomioon aluevarausten rajauksissa ja etenkin asemakaavoitusta ohjaavissa määräyksissä, jotka on laadittu ympäristön maisema- ja luontoarvot huomioon ottaen tarkoituksenmukaisiksi kullekin alueelle.

Rakennetun ympäristön, maiseman ja luonnonarvojen vaaliminen; sekä virkistykseen soveltuvien alueiden riittävyys.

Yleiskaavan perustaksi tehdyt selvitykset osoittavat rakennetun ympäristön maiseman ja luonnon arvot erityisen hyvin. Selvitysten arvot on osoitettu yleiskaavaan. Rakentamisen ohjaamisessa on jouduttu kompromissiin maisema-arvojen ja poronhoidon tarpeiden välillä.

Yleiskaavan alueesta 36 %, eli 4000 ha on retkeily- ja ulkoilualueita, silläkin alueella tärkein käyttäjä on poronhoito. Virkistyskäyttö ohjataan reiteille ja niiden yhteyteen sijoitetuille levähdyspaikoille.

6. YLEISKAAVAN TOTEUTUS

Kilpisjärven yleiskaavassa esitetyn mukaisen maankäytön toteutuminen vaatii useiden tahojen toteuttamistoimia ja paljon aikaa.

Porotalouden toimenpiteet:

- kaavaluonnoksen mukainen maankäyttö pienentää niin vähän porojen laidunalueita, että porotaloudelle kaavasta ei aiheudu merkittäviä toteuttamistoimia

Metsähallituksen toimenpiteet:

- reitit sijoittuvat pääosin valtion maille, niiden toteuttaminen korkeatasoisena yhteistyössä kunnan kanssa
- Saanan suojelualueen laajennus
- Salmivaaran ranta-asemakaavan laajennus

Enontekiön kunnan toimenpiteet:

- asemakaavojen laatiminen yhdyskuntakehityksen vaatimalla aikataululla
- asemakaavojen tultua lainvoimaisiksi, niiden toteutus (kadut, yleiset alueet)
- katujen ja yleisten alueiden ylläpito kyläalueella

Vesihuoltolaitos:

- kunnanvaltuuston hyväksymän vesihuoltolaitoksen on huolehdittava vesihuollon järjestämisestä toiminta-alueellaan

7. YLEISKAAVAN KÄSITTELY JA HYVÄKSYMINEN

7.1 Osallistuminen

Maankäyttö ja rakennuslain (MRL 62 §) mukaisesti osallisia kaavoitukseen ovat alueen maanomistajat ja ne, joiden asumiseen työntekoon tai muihin oloihin kaava saattaa huomattavasti vaikuttaa, sekä viranomaiset ja yhteisöt, joiden toimialaa suunnittelussa käsitellään.

Kilpisjärven yleiskaavoituksessa osallisia ovat:

- viranomaiset:
 - o Enontekiön kunta
 - o Lapin ELY-keskus
 - o Lapin liitto
 - o Museovirasto
 - o Saamelaismuseo Siida
 - o Saamelaiskäräjät
 - o Metsähallitus, Luontopalvelut
 - o Lapin pelastuslaitos
 - o Rajavartiolaitos
- maanomistajat:
 - o Metsähallitus
 - o Yksityistilojen omistajat
- yhteisöt joiden toimialaa kaavoitus koskee:
 - o Kilpisjärven kyläyhdistys ry
 - o Käsivarren paliskunta
 - o Enontekiön Sähkö Oy
 - o Enontekiön Vesihuolto Oy
 - o Lapin luonnonsuojelupiiri ja luonnonsuojeluyhdistykset

Yleiskaavan laatimisesta tiedotetaan Enontekiön kunnan tiedotusmenettelyn mukaisesti julkisilla kuulutuksilla kunnan ilmoitustaululla, Enontekiön sanomissa ja kunnan [www](http://www.enontekio.fi) sivulla www.enontekio.fi.

Osallisilla on mahdollisuus osallistua kaavoitukseen, kertoa mielipiteitään ja tehdä muistutuksia seuraavasti:

Yleiskaavaehdotusvaihe

Kilpisjärven yleiskaavasta on valmistelu yleiskaavaehdotus.

Yleiskaavaehdotus asetetaan MRL 95 §:n ja MRA 19 §:n mukaisesti julkisesti nähtäville 30 päivän ajaksi.

Kunnan jäsenillä ja osallisilla on oikeus tehdä kaavaehdotuksesta kirjallinen muistutus ennen nähtävänäoloajan päättymistä.

Kaavan hyväksyminen

Yleiskaavan hyväksyy kunnanvaltuusto. Hyväksymispäätöksestä on mahdollista valittaa Pohjois-Suomen hallinto-oikeuteen ja edelleen korkeimpaan hallinto-oikeuteen.

YHTEYSTIEDOT:

Enontekiön kunta, Ounastie 165, 99400 Enontekiö, www.enontekio.fi

Enontekiön kunnassa kaavoituksen vastuuhenkilöt:

Kai Takkunen, kai.takkunen@enontekio.fi , p. 040-571 6537

Kaavan laatija:

Tapani Honkanen, tapani.honkanen@seitap.inet.fi , p. 0400-391 468